

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2025
Юридичний факультет

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів, викладачів,
науковців, молодих учених і аспірантів
14–18 квітня 2025 року

Електронне видання на DVD-ROM

Запоріжжя • НУ «Запорізька політехніка» • 2025

УДК 034
Т39

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(Протокол № 5 від 02.12.2025 р.)*

Упорядник: *Юрій ФІЛЕЙ*

Редакційна колегія:

*Вадим ШАЛОМЄЄВ, д-р техн. наук, професор, (відпов. ред.)
Олексій КУЗЬКІН, д-р техн. наук, професор;
Василь ГЛУШКО, канд. техн. наук, доцент;
Євген ПАРАХНЄВИЧ, канд. техн. наук, доцент;
Микола АНТОНОВ, канд. техн. наук, доцент;
Віра САВЧЕНКО, канд. техн. наук, доцент;
Наталія ФУРМАНОВА, канд. техн. наук, доцент;
Микола КАСЬЯН, канд. техн. наук, доцент;
Микола ДЄДКОВ, канд. іст. наук, доцент;
Олена ВАСИЛЬЄВА, д-р екон. наук, професор;
Світлана КОКАРЄВА, канд. наук з фіз. вих. і спорту, доцент;
Юрій ФІЛЕЙ, канд. юр. наук, професор;
Таїсія ГАЙВОРОНСЬКА, канд. філос. наук, доцент;
Наталія ВИСОЦЬКА, в.о. начальника НДЧ;
Наталія САВЧУК, начальник редакційно-видавничого відділу;
Сніжана ВИЧУЖАНІНА, керівник відділу наукової роботи студентів;
Юлія ЧУШКІНА, провідний фахівець відділу наукової роботи студентів*

Т39 **Тиждень науки-2025. Юридичний факультет.** Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 14–18 квітня 2025 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : Вадим ШАЛОМЄЄВ (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. – 167 с. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-506-9

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, що проводяться на юридичному факультеті Національного університету «Запорізька політехніка». Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців.

УДК 034

ISBN 978-617-529-506-9

© Національний університет
«Запорізька політехніка»
(НУ «Запорізька політехніка»), 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ»

Бабак М.А.

АРЕШТАНТСЬКІ РОТИ ЦИВІЛЬНОГО ВІДОМСТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ: РЕЛІГІЙНИЙ, ТРУДОВИЙ ТА ОСВІТНІЙ ВИМІРИ 9

Баєва Л.В.

ПРИЧИНИ ТА РИЗИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 11

Бостан С.К.

ПРЕДМЕТ «ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ОСВІТНИХ РЕАЛІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 13

Бостан С.К.

МІЛІТАРНА ДЕРЖАВА: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ 15

Кацалан А.А.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ 18

Купін А.П.

СТАН СП'ЯНІННЯ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 20

Мартиненко А.В. ПРАВА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ОТРИМАННЯ ВІДСРОЧКИ ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ: ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ 22

Пальченкова В.М.

ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ 24

Романцов Ю.І.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА В УМОВАХ ГІБРИДНОСТІ: БАЛАНС АВТОРИТАРНИХ ТА ДЕМОКРАТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ 27

Роцин В.С.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЕГІТИМНИХ ОЧІКУВАНЬ В КОНТЕКСТІ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ УКРАЇНИ 30

Саміло Г.О.

АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ СФЕРИ 32

Смолярова М.Л. ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНИХ ПРОГРАМ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАВНИКІВ 35

<i>Басва Л.В., Авраменко М.Д.</i>	
ЗОЛОТА ХРИЗАНТЕМА – СИМВОЛ ІМПЕРАТОРА: КОРОТКИЙ ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ АДВОКАТУРИ ЯПОНІЇ.....	37
<i>Ахчі С.І.</i>	
ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У ЛАТВІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ	39
<i>Бакиш-Сарач К.Р.</i>	
МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ДЕРЖАВОТВОРЕННІ УКРАЇНИ	42
<i>Купін А.П., Большакова С.А.</i>	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ	44
<i>Болюта Н.А., Саміло Г.О.</i>	
ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ПРАВОРОЗУМІННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ	46
<i>Бурмістров О.А.</i>	
КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В РЕСПУБЛІЦІ ЧЕХІЯ	47
<i>Гаценко А.С., Саміло Г.О.</i>	
ФУНКЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ЗНАЧЕННЯ ТА ВПЛИВ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ	50
<i>Басва Л.В., Головецький М.В.</i>	
ФУНКЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ.....	52
<i>Купін А.П., Горб К.Ю.</i>	
ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ.....	54
<i>Горб К.Ю., Саміло Г.О.</i>	
ФУНКЦІЇ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА	56
<i>Пальченкова В.М., Гузенко А.Г.</i>	
САФРОНОВА ІНЕСА ПАВЛІВНА – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА.....	58
<i>Басва Л.В., Жук А.В.</i>	
ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ГРОМАДЯН: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	60
<i>Купін А.П., Каланчук О.Я.</i>	
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ПРОСТИТУЦІЄЮ	62

<i>Качура О.О.</i>	
РОЛЬ ОМБУДСМАНА В УМОВАХ ВІЙНИ	64
<i>Купін А.П., Кожушана О.В.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ	66
<i>Котегова А.В.</i>	
РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХ ДО ЗМІН	68
<i>Кошарний С.А., Саміло Г.О.</i>	
ОСНОВНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	70
<i>Купін А.П., Кулик О.І.</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ	72
<i>Баєва Л.В., Любименко В.В.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ ...	75
<i>Купін А.П., Ніколаєнко Ю.В.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДРІБНОГО ХУЛІГАНСТВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ	77
<i>Панасюк К.О.</i>	
ОМБУДСМАН УКРАЇНИ ТА ЗАХИСТ ВПО ПІД ЧАС ВІЙНИ	79
<i>Паршин Р.О.</i>	
КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН В РЕСПУБЛІЦІ ХОРВАТІЯ	82
<i>Пахомов А.К.</i>	
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ В ЕСТОНІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДОБУТТЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ	85
<i>Плахтій А.Ю.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В СЛОВЕНІЇ	87
<i>Смолярова М.Л., Плахтій А.Ю.</i>	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ МИТНИХ ПІЛЪГ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	89
<i>Баєва Л.В., Постольний О.Р.</i>	
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ	91

Постольний О.Р.

БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ВИМОГАМИ
БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 93

Баєва Л.В., Свириденко В.Є.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ 96

Сурков М.Е.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ, ЩОДО
ЗЛОВЖИВАННЯ ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВ ЧОЛОВІКІВ НА
ВИЌЗД ЗА КОРДОН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 98

Худякова О.В.

ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ
В. ЛИПИНСЬКОГО 101

Шеремет В.Л.

НОВЕЛИ У КОДЕКСІ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ 103

**СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО,
ЦИВІЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА»**

Куценко В.І.

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ДИСКРИМІНАЦІЙНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ
МОНОПОЛІСТА 106

Назаренко П.Г.

ЗАГАЛЬНО ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО
ПРАВА 108

Нікітін П.С.

ВИНА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ
СТАНОВИЩЕМ 110

Сокур Т.А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИНЦІВ 112

Тимчук О.Л.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
КОСОВА 114

Шиян Д.С., Шиян О.Ю.

НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ:
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 116

**СЕКЦІЯ «КРИМІНАЛЬНЕ, ЦИВІЛЬНЕ ТА
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»**

Ківа К.В.

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ:
ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ ТА СМАРТ-КОНТРАКТИ 118

<i>Ковальська А.С.</i> АВТОНОМНІ СИСТЕМИ ОЗБРОЄННЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	119
<i>Ковальська А.С.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	122
<i>Леоненко Т.С., Забайта А.Ю.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ЛАТЕНТНУ ЗЛОЧИННІСТЬ	124
<i>Литвиненко М.С.</i> РОЛЬ ДОГОВОРУ В РЕГУЛЮВАННІ СУЧАСНИХ ПРАВОВІДНОСИН	126
<i>Литвиненко М.С., Філей Ю.В.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ.....	127
<i>Надієнко Д.О., Караванченко Т.С.</i> ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА БУДІВНИЦТВО ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ : ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ	130
<i>Надієнко О.І., Різниченко В.Р.</i> ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	132
<i>Надієнко О.І., Шеремет В.Л.</i> ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАМІНИ БОРЖНИКА В ЗОБОВ'ЯЗАННІ	134
<i>Потайчук І.В., Плетінь А.О.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	136
<i>Різниченко В.Р., Філей Ю.В.</i> КВАЛІФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ.....	139
<i>Сокур Т.А., Худякова О.В.</i> СПАДКУВАННЯ У ПРАВІ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ	141
<i>Тимчук О.Л., Авраменко М.Д.</i> ПРАВО ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ТА КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ	143
<i>Шиян Д.С., Авраменко М.Д.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	145

<i>Шиян О.Ю., Возняк П.О.</i> ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	147
<i>Шиян О.Ю., Головецький М.В.</i> ВИНА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ З ФОРМАЛЬНИМ СКЛАДОМ.....	149
СЕКЦІЯ «ПОЛІТОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ТА ПРАВО»	
<i>Кириченко В.М.</i> КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ	152
<i>Кириченко Ю.В.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	153
<i>Постол О.Є.</i> ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ КОНСОЛІДОВАНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ	154
<i>Орлянський В.С.</i> ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОСНОВА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	156
<i>Резанова Н.О.</i> ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬСТВІ	157
<i>Попович Я.М.</i> ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	159
<i>Волобуєв В.В.</i> ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ: ЗМІСТОВНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО МОДЕРНУ	160
<i>Соколенко Ю.М.</i> ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	162
<i>Резанова Н.О., Широков О.О.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	163
<i>Попович Я.М., Федорченко К.С.</i> КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ Й ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ	164

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ»

УДК 343.8(09)

Бабак М.А.

асп. НУ «Запорізька політехніка»

АРЕШТАНТСЬКІ РОТИ ЦИВІЛЬНОГО ВІДОМСТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ: РЕЛІГІЙНИЙ, ТРУДОВИЙ ТА ОСВІТНІЙ ВИМІРИ

Пенітенціарна система відіграє важливу роль у суспільстві, відображаючи підходи до покарання, виправлення і ресоціалізації правопорушників. У ХІХ–ХХ століттях на українських землях, під впливом політики Російської імперії, сформувалася модель кримінально-виконавчої системи, що поєднувала каральні, морально-релігійні, трудові та освітні засоби впливу.

Арештантські роти цивільного відомства, створені в межах реформ Миколи І, стали формою переосмислення покарання. Уложення 1845 року закріпило ідею поєднання ізоляції з перевихованням через працю, освіту і духовне наставництво [1]. Арештантські роти водночас виконували функції покарання, виправлення й адаптації засуджених. Покарання у вигляді направлення до рот мало на меті не лише моральне виправлення, а й економічну доцільність.

Згідно з Положенням 1845 року, праця визнавалася основним засобом перевиховання. Відповідно до п. 31, усі арештанти залучалися до роботи, а за п. 35 - працювали шість днів на тиждень. Засуджені виконували роботи на користь держави, тоді як неповнолітні замість важкої праці здобували професійні навички для подальшого життя на волі. Варто зауважити, що згідно з п. 32 Положення, ротний командир і офіцери, що перебували при роті, були зобов'язані забезпечити навчання арештантів ремеслам. Вимагалось, щоб у складі кожної роти були особи, що володіють різними професіями: мулярі, каменярі, теслі, пічники, ковалі, слюсарі тощо.

Особлива увага приділялася навчанню засуджених кільком спеціальностям з метою формування універсальних трудових навичок. Відповідно до п. 33 Положення, контроль за організацією навчання та забезпеченням необхідними засобами покладался на будівельні комісії, спеціальні комітети та опікунів рот.

Аналогічні приписи містилися і в «Зводі установ і статутів щодо осіб, які тримаються під вартою» 1842 р., де відповідно до ст. 1032, організація праці також належала до компетенції будівельних комітетів та комісій, а ст. 1034 передбачала їхню відповідальність за забезпечення засуджених можливістю опанування ремесел.

Морально-релігійне виховання становило центральний елемент системи перевиховання. Згідно з п. 50 Положення, у кожному роті призначався

священик як духовний наставник. Пункт 51 встановлював обов'язок щоденних ранкових і вечірніх молитов, які читалися грамотними арештантами за погодженням зі священиком. П. 56 передбачав читання повчань про християнські та підданські обов'язки, а також про пом'якшення покарання для тих, хто щиро кається.

За п. 53, у період Великого посту православні готували їжу самостійно, сповідалися і причащалися, а представники інших конфесій дотримувалися своїх релігійних практик. Пункт 54 зобов'язував арештантів слухати релігійні повчання у святкові дні [2].

Релігія відігравала ключову роль у процесі ресоціалізації: засуджені брали участь у сповіді, слухали проповіді про мораль, гріх і покаєння. Покарання тлумачилося як прояв Божої волі та можливість духовного очищення. Освітній компонент, окрім утилітарного характеру, виконував релігійну функцію – забезпечував краще розуміння духовних текстів.

Як зазначає О.В. Короткий, у 1851 році було видано «Керівну настанову священикам», де визначено, що священик має бути не лише духовним наставником, а й «лікарем душ», який системно впливає на в'язнів через бесіди, духовні практики та контроль поведінки. Він мав виявляти «заражених гріхом», повідомляти про порушення дисципліни та переконувати навіть ще не засуджених у гріховності їх дій. Такий релігійний вплив формував почуття провини й сприяв моральному підпорядкуванню. У повсякденному житті роти дотримувалися релігійного ритуалу: на свята засудженим давали кращу їжу, у приміщеннях встановлювали іконостаси та лампадки, що посилювало моральний контроль [3, с. 200–204].

Отже, арештантські роти цивільного відомства Російської імперії були своєрідним феноменом пенітенціарної практики, що поєднував каральні заходи з моральним, освітнім та трудовим перевихованням. Інтеграція релігії, освіти й праці стала основою імперської стратегії морального виправлення та соціального контролю, спрямованої на формування підданого з почуттям провини, трудовими навичками і базовою освітою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року: [Веб-сайт]. URL: <http://surl.li/fprnq>. (дата звернення 01.04.2025).

2. Бабак М. А. Особливості нормативно-правового регулювання виправних арештантських відділень цивільного відомства в українських губерніях Російської імперії. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 3 (2021). С. 83–94.

3. Короткий О. В. Місця ув'язнення Херсонської губернії першої половини XIX ст. (1802–1855 рр.) : дис. д-ра іст. наук : 07.00.01 / Короткий Олексій Вікторович. Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2024. – 272 с.

ПРИЧИНИ ТА РИЗИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Стан сучасного розвитку українського суспільства викликає певні зміни у структурі особистості професіонала. відбувається реформування державних установ, внаслідок чого змінюються завдання окремих підрозділів, що викликає додаткове психоемоційне навантаження на їх працівників. таких змін зазнають й працівники правоохоронних установ.

Професійна діяльність працівників правоохоронних органів постійно супроводжується значною психоемоційною напруженістю.

Професійне вигорання серед працівників правоохоронних органів є важливою проблемою, яка впливає на їхню ефективність, добробут і здатність захищати громадян. Інтенсивна робота в умовах постійного стресу, висока відповідальність, часті ризикові ситуації та емоційне навантаження негативно позначаються на психологічному стані правоохоронців. Вони стикаються з проявами агресії, насиллям і порушенням правопорядку, що часто вимагає не тільки фізичної витривалості, але й великої емоційної стійкості. За відсутності адекватної підтримки та умов для відпочинку, ці фактори стають основними причинами професійного вигорання.

Наслідки вигорання можуть мати серйозний вплив як на самих працівників, так і на суспільство загалом. Вигорання підвищує ризик появи емоційної нестабільності, втрати мотивації та помилок у виконанні службових обов'язків. Це, в свою чергу, може знизити рівень довіри до правоохоронної системи та поставити під загрозу безпеку громадян. У зв'язку з цим дослідження причин і ризиків професійного вигорання є важливим кроком для розробки заходів з профілактики та підтримки працівників, що сприятиме підвищенню їхньої професійної стійкості та збереженню психічного здоров'я.

Окрім індивідуальних і соціальних наслідків, професійне вигорання правоохоронців має значний вплив на загальну ефективність правоохоронних органів та їхню здатність забезпечувати правопорядок. Високий рівень стресу, поєднаний із недостатньою соціальною та психологічною підтримкою, може призвести до зниження продуктивності, частішого ухвалення хибних рішень та підвищення ризику професійних помилок. Це також створює додаткове навантаження на колег, сприяє зростанню плинності кадрів і ускладнює процес навчання та адаптації нових співробітників. У контексті сучасних викликів правоохоронна система потребує розробки ефективних заходів для попередження вигорання, що

включає не лише індивідуальну психологічну підтримку, але й структурні зміни в умовах праці, які сприятимуть довгостроковому зберіганню професійної мотивації та стійкості.

Проблема професійного вигорання серед працівників правоохоронних органів є серйозним викликом, який має багатогранний характер і залежить від численних факторів. В основі цього феномена лежить постійний емоційний і фізичний тиск, який спричиняється особливостями професійної діяльності. Працівники правоохоронних органів щодня стикаються з ситуаціями, що вимагають великих емоційних зусиль і мобілізації. Це пов'язано з високим рівнем відповідальності, який вони несуть перед суспільством, а також з необхідністю приймати швидкі рішення в небезпечних умовах. Часто правоохоронцям доводиться діяти в екстремальних ситуаціях, де від їхнього швидкого і правильного рішення залежить життя і безпека громадян. Такий постійний тиск без достатньої можливості для відпочинку і відновлення спричиняє емоційне виснаження, яке може поступово накопичуватися, призводячи до вигорання.

Важливу роль у цьому процесі відіграє також відсутність належної підтримки. У багатьох випадках працівники правоохоронних органів не отримують достатньої соціальної та психологічної допомоги, що може компенсувати вплив стресу. В умовах суворих ієрархічних структур часто бракує відкритого обговорення емоційних труднощів, що сприяє відчуттю ізоляції та самотності. Система психологічної підтримки у багатьох підрозділах обмежена або не розвинена, що ускладнює можливість своєчасного виявлення симптомів вигорання і надання допомоги. Крім того, бюрократичні обмеження та регламентованість рішень можуть знижувати мотивацію співробітників, адже вони нерідко стикаються з обмеженнями в рамках своєї компетенції, через що їхні зусилля здаються малоефективними.

Для подолання проблеми професійного вигорання серед працівників правоохоронних органів необхідно впроваджувати системні заходи, спрямовані на підтримку психічного здоров'я та підвищення рівня стійкості до стресу. Ефективними рішеннями можуть стати регулярні тренінги з управління стресом, програми розвитку емоційного інтелекту, а також створення умов для збалансованого розподілу робочого навантаження. Крім того, важливо забезпечити доступ до психологічної підтримки та консультування без упереджень, що дозволить працівникам своєчасно звертатися по допомогу. Комплексний підхід з фокусом на добробут працівників не тільки сприятиме зниженню рівня вигорання, а й підвищить загальну ефективність і стабільність правоохоронної системи, забезпечуючи кращу якість виконання службових обов'язків та підвищення рівня довіри громадян до органів правопорядку.

ПРЕДМЕТ «ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ РЕАЛІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Загальноновизнано, що в юридичній освіті навчальна дисципліна «Теорія держави і права», котра викладається студентам першого курсу в будь-якому вітчизняному юридичному навчальному закладі, є базовою, оскільки закладає фундаментальні знання про такі суспільно значущі явища як держава та право. Довгий час в нашій країні, а точніше в країнах соціалістичного і постсоціалістичного простору, розгляд цих двох явищ як предмету юридичної науки та освіти не викликав особливих питань. Однак сучасні тенденції розвитку теоретико-правової науки вказують на те, що хоча держава і право взаємопов'язані між собою, водночас вони є самостійними явищами суспільного життя, котрі не можуть одночасно вважатися предметом правознавства (юридичної науки, юриспруденції). Тобто очевидно є проблема дуалізму назви, предмету і, як наслідок, змісту теоретико-правової науки та навчальної дисципліни, яка потребує свого вирішення.

Якщо звернутись до першопричини цього дуалізму, то він закладався ще за радянські часи, коли, теоретики права, спираючись на нормативістську теорію праворозуміння, проголосили концепцію нерозривної єдності «держави і права» як єдиного предмету теоретико-правової науки. Слід відзначити, що ця точка зору досі домінує в юридичній освіті пострадянського простору, але поряд з нею наявні і інші підходи щодо визначення «предметного поля» теорії держави і права. Один з них передбачає «визволення» теорії держави і права від більшості аспектів держави та «передача» їх політології, як, наприклад, в західних країнах, інший – відокремлення «держави» від «права» як предмет автономної науки й, відповідно, навчальної дисципліни, котрих в Україні пропонують іменувати як «державознавство».

Найбільш раціональним у сучасних умовах нам здається останній підхід, гостра потреба в використанні якого проявилася досить чітко в наші часи, особливо з початком російської збройної агресії проти України. Той факт, що українська держава устояла перед агресором надало вагомий практичний імпульс для усвідомлення необхідності розгляду «держави» не як «допоміжного» предмету юриспруденції або ж політології, а самостійного предмету наукового вивчення та осмислення. І це є цілком зрозумілим, адже вирішальні геоекономічні, геополітичні та цивілізаційні виклики, перед

якими сьогодні стоїть українська держава, вимагають відповідей на цілий комплекс питань, пов'язаних з державою як основного в суспільстві соціального явища.

Враховуючи вищенаведене можна констатувати, що в умовах сьогоднішньої України «позбавлення» юриспруденції взагалі та «теорії держава і права» зокрема монопольного права на дослідження «держави» буде раціональним кроком, адже теоретико-правова наука таким чином позбавляється дуалізму свого предмету і зосереджується безпосередньо на своєму предметі, тобто на право. Звідси випливає, що як наука, так і навчальна дисципліна мають називатись «Теорія права».

Особливих складностей при цьому не мають виникати, оскільки для цього вже є певні науково-освітні розробки. Серед них підготовлений колективом вчених-правознавців «Кафедри теоретичного правознавства та публічного права» Києво-Могилянської академії підручник «Загальна теорія права» за редакцією одного з провідних вітчизняних теоретиків і методологів права, який донедавна очолював цю кафедру – М. І. Козюбри (28.11.1937–29.03.2025) [1]. Більше того, в навчальних планах «Факультету правничих наук» академії є тільки навчальна дисципліна «Загальна теорія права», у змісті якої, судячи зі змісту вищезазначеного підручника (де з 22 розділів лише один опосередковано присвячений державі – «Розділ 6. Право і держава». Назви його підрозділів: «6.1. Держава як правовий інститут»; «6.2. Специфічні ознаки держави та їх зв'язок з правом»; 6.3. Взаємодія держави і права та її аспекти. Сфери і способи впливу держави на право»; «6.4. Способи впливу право на державу. Право і закон» [1, с.103-125]), наочно показують, що в навчальному курсі враховані саме «юридичні» аспекти держави, а не всі, більшість з яких за своїм змістом є соціологічними. Це було враховано на факультеті «Соціології і права» НТУУ «Київській політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», де ОПП «Право» першого (бакалаврського) рівня передбачала на 2022/2023; 2023/2024 н.р. вивчення в першому семестрі окремої навчальної дисципліни «Теорія держави» (4 кредити; екзамен), а в другому семестрі – окремої навчальної дисципліни «Теорія права» (5 кредитів; екзамен) [2].

Таким чином, певні кроки в реалізації ідеї про «визволення» теорії держави і права від наявного дуалізму свого предмету зроблені. Але, на нашу думку, треба йти далі, зокрема, шляхом акумуляції «розпорошених» по багатьох науках знань про державу та їх інтеграції в межах однієї нової окремої науки – «державознавство». Алгоритм інституціалізації останньої розкритий нами в деяких наукових статтях [3; 4; 5], де серед інших пропонується внести в навчальний план вищої освіти дисципліну «Державознавство» для усіх гуманітарних та соціально-поведінкових спеціальностей і «Основи державознавства» для технічних та природничих

спеціальностей. Зміст цих навчальних курсів має бути набагато ширший, ніж юридичний сегмент тих державознавчих знань, що сьогодні викладається. І це цілком логічно, оскільки для підготовки сучасного висококваліфікованого фахівця з будь-якої спеціальності в воєнних і повоєнних умовах потрібний більш широкий комплекс знань про державу, яка є ключовим соціальним інститутом, що забезпечує безпеку, правопорядок, суверенітет та соціальний захист членів суспільства в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

2. ПРАВО LAW. ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 081 Право (2022/2023), за якою навчаються студенти 2023 року набору. URL: <https://kigap.kpi.ua/navchannia/navchalni-planu/bakalavrat/>

3. Бостан С.К. До питання про назву «науки про державу»: проблеми та перспективи ідентифікації. *Соціологія права*. 2022. № 3-4. С.26–30.

4. Бостан С.К. Об'єкт та предмет статології (науки про державу). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С.54–58.

5. Бостан С.К. Алгоритм становлення статології як науки про державу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С.52–59.

УДК 342.2

Бостан С.К.

проф. НУ «Запорізька політехніка»

МІЛІТАРНА ДЕРЖАВА: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зазначеної в назві проблеми пояснюється багатолітньою російською збройною агресією, котра серед інших вимагає, в науковій сфері, глибокої переоцінки ролі держави в умовах що склалися.

В умовах постійної загрози суверенітету та територіальної цілісності постає потреба у формуванні моделі сильної держави, яку зазвичай позначають як мілітарну державу (від лат. *militaris* – військовий). Хоча після анексії Криму в 2014 році та наступних подій на Донбасі до проблеми мілітарної держави в Україні звернули певну увагу, інтерес до неї суттєво зріс з початком повномасштабної російської агресії в лютому 2022 року. Незважаючи на деякий прогрес в розробці цієї проблеми, насамперед

істориками та психологами, гостра потреба в теоретичному осмисленні такого виду держави як «мілітарна» та визначенні можливих перспектив реалізації цієї моделі в Україні є одним з пріоритетних завдань державознавчої науки.

Виходячи з того, що в теоретичному аналізі будь-якого явища центральним є визначення поняття цього явища, то слід зазначити, що в українській науці досі відсутнє чітке розуміння поняття «мілітарна держава». З тих небагатьох наявних в науковому просторі дефініцій, найбільш раціонально обґрунтованою вважаємо ту, котра відображає «мілітарну державу», як державу, в якій воєнізація суспільства, економіки та політики відіграє центральну роль, а збройні сили стають провідним фактором у формуванні державної політики. Серед основних ознак мілітарної держави: а) значний вплив військових факторів на політику; б) пріоритетність військових витрат; в) сильний військово-промисловий комплекс (ВПК); г) мілітаризація суспільства; д) військова могутність як ключовий елемент національної ідентичності; е) векторна зовнішня політика.

Мілітарні держави, залежно насамперед від вставленого в них політичного режиму, набувають різного змісту: негативного і позитивного.

Мілітарні держави з негативним змістом – це держави, що спираються, як правило, на авторитарному або ж тоталітарному політичному режимі і класифікуються, як «агресивні мілітарні держави» або «мілітаристські держави». В них наявні: надмірний вплив військових на державну політику; наступальний агресивний і маніпулятивний зовнішньополітичний курс, що базується на ідеології імперськості та експансіонізму; підпорядкування політичної та економічної системи військовим цілям (наприклад, фашистська Італія, нацистська Німеччина, сучасна Росія). В таких державах військова справа є не лише об'єктом стратегічного планування, а й культурним ідеалом, що насаджується у процесі військово-патріотичного виховання. Мілітаризм в них може проявлятися у підвищених витратах на оборону, контролі над ЗМІ, централізації влади під прикриттям національної безпеки.

Інший вид мілітарної держави є «мілітарна оборонна держава», тобто така, що спирається на демократичному політичному режимі, держава, в якій мілітаризація здійснюється винятково з метою захисту національного суверенітету, безпеки громадян та забезпечення обороноздатності. Така держава не веде агресивної зовнішньої політики, але підтримує високий рівень мобілізаційної готовності, інвестує в оборонну промисловість, розвиває систему резервів, територіальну оборону, культивує національну єдність та стійкість до загроз. Оборонні мілітарні держави орієнтовані на захист, безпеку громадян, територіальну цілісність, часто поєднують мілітаризм із демократичними цінностями, розвиваючи мілітарну державність без відмови від свобод і прав людини.

Наочним прикладом сучасної мілітарної оборонної держави є Швейцарія, котра реалізує концепцію «загального національного опору», де кожен громадянин є потенційним оборонцем, а армія функціонує на базі резерву. Слід зазначити, однак, що оскільки ця країна знаходиться в оточенні країн Європейського Союзу і їй аж ніяк не загрожують миролюбні сусіди, вона робить це в силу тривалої історичної традиції і відповідно мілітарної практики, яка формувалася століттями. Інша ситуація в Ізраїлі, де в умовах постійних загроз зовнішньої агресії створена всеосяжна система оборони, яка охоплює обов'язкову строкову службу в армії для всіх громадян та міцну систему резервістів, сильний військово-промисловий комплекс, військово-політичне стратегічне партнерство з США. В схожій, може менш напруженій ситуації, знаходиться Південна Корея, котра також має потужну оборонну систему, яка зумовлена постійною загрозою з боку Корейської Народної Демократичної Республіки (КНДР) і не досить дружливою політикою Китайської Народної Республіки (КНР).

Досвід цих країн, котрий показує, що можливо поєднувати мілітаризацію з демократичною системою управління та дотриманням прав людини, цілком можна реалізувати і в Україні, адже для повної мобілізації ресурсів для оборони у війні з росією немає іншого способу, як перейти на побудову в нашій країні мілітарної оборонної держави. Для побудови оборонної мілітарної держави в українських умовах необхідно: забезпечити стійке фінансування сектору безпеки та оборонної промисловості; впроваджувати систему всеохопної оборони; розвивати Збройні сили, територіальну оборону, волонтерські об'єднання тощо; інтегрувати військову підготовку в систему освіти; формувати на цій основі позитивну мілітарну ідентичність [1], розвивати оборонну мілітарну культуру, котра, на думку історика О. Алфьорова, має глибокі історичні коріння [2]. Це дозволить створити ефективну модель держави, здатної до самозахисту, не втрачаючи при цьому демократичного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артеменко А., Батаєва К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія. Харків: Видво ХГУ «НУА», 2022. 192 с.
2. Алфєров О. Україна – одна з найбільш мілітарних держав світу за своєю культурою. URL: <https://old.nas.gov.ua/UA//Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=10357>

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Державна політика у сфері правового регулювання адміністрування податків та зборів відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні держави, оскільки податки та збори є одними найголовніших джерел наповнення бюджету, а також найпоширенішою формою взаємодії держави та платника податків.

Система податків та зборів в Україні – доволі складна та розгалужена, і для проведення ефективного дослідження співрозмірності, справедливості та ефективності податкового навантаження слід розглядати не лише всю систему оподаткування в цілому, а й уважно вивчати кожен окремих вид податку чи збору.

Відтак, зміни у системі оподаткування, необхідність залежно від поточної ситуації посилювати чи послаблювати певні елементи податкового контролю, зовнішні фактори – тягнуть за собою відповідну реакцію держави, що проявляється у коригуванні правових механізмів адміністрування податків.

Податок на додану вартість є специфічним непрямим податком, котрий зачіпає як суб'єктів господарювання – так і просто фізичних осіб що не мають статусу платника податку на додану вартість. Саме за рахунок податку на додану вартість формується значна частка надходжень до Державного бюджету України. Таким чином, адміністрування ПДВ займає важливе місце у формуванні державної податкової політики.

В Україні податок на додану вартість виник лише у 1992 році, і наразі система його адміністрування досі не сформована остаточно.

Регулювання сучасних відносин з питань оподаткування потребує гнучкої податкової політики, метою якої є оптимальне поєднання інтересів держави та інтересів платників податків. Для ефективного справляння податку на додану вартість необхідний подальший одночасний розвиток як нормативно-правової бази, з вдосконаленням застосування норм законодавства про податки і збори, – так і вдосконалення існуючих правових механізмів, що забезпечують дотримання законодавства.

Механізм податкової політики можна охарактеризувати як самостійну, багатокомпонентну систему, що складається з різних елементів, таких як інструменти, принципи, закони, методи і засоби впливу на реалізацію податкової політики. Його основна мета полягає у впорядкуванні та коригуванні фіскальних процесів між державою, бізнесом і громадянами. Зважаючи на різнобічність цього явища, кожен елемент механізму виконує свою роль та виконує різні

функції, їх вибір залежить від цілей та стратегій держави. Кожен тактичний крок, здійснюваний в рамках обраного політичного курсу, може мати різноманітні наслідки - від гальмування економічного розвитку до активного стимулювання підприємницької діяльності та підвищення рівня соціального добробуту [1].

Разом з тим, пріоритетність проведення державної політики у сфері вдосконалення правових механізмів адміністрування податку на додану вартість обґрунтована тим, що законодавство, котре регулює питання адміністрування податку на додану вартість, стрімко змінюється. Так, вже з квітня 2017 року було введено систему автоматичного блокування податкових накладних, яка повноцінно почала працювати з липня 2017 року. У листопаді 2023 року було затверджено Постанову Кабінету Міністрів України, якою регулюється значна частина питань щодо адміністрування податку на додану вартість [2].

При цьому очевидно, що ці законодавчі врегулювання не є остаточними. За результатами дослідження Ради бізнес-омбудсмена України у грудні 2023 року було заблоковано податкові накладні у 29.7 тисяч суб'єктів господарювання. При цьому, вже за даними Державної податкової служби України, лише у серпні 2024 року 17.8 тис. платникам податку на додану вартість було зареєстровано раніше зупинені податкові накладні на суму 3 млрд. грн. [3].

Тобто, існуюча система адміністрування податку на додану вартість допускає значну кількість помилок, виправлення яких завдає збитків бюджету та платникам податків, а також призводить до надмірного навантаження на судову систему України.

Усунути ці проблеми можна, вдосконаливши роботу СМКОР (автоматизованої системи моніторингу відповідності податкової накладної/розрахунку коригування критеріям оцінки ступеня ризиків), а також змінивши підхід до розгляду пояснень і скарг платників податків регіональними податковими комісіями.

Отже, наведені дані свідчать про необхідність проведення державної політики у сфері вдосконалення правових механізмів адміністрування податку на додану вартість, а також докласти зусиль для його успішного реформування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Греца В.Я. Модифікація податкової системи в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2023, Серія ПРАВО. Випуск 78: частина 2.

2. Про внесення змін до порядків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1165. Постанова Кабінету Міністрів №1154 від 7 листопада 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1154-2023-%D0%BF#Text>

3. Річний звіт 2023. Рада бізнес-омбудсмена. URL: <https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/9-years-ua.pdf>

УДК 342.9

Купін А.П.

доц. НУ «Запорізька політехніка»

СТАН СП'ЯНІННЯ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

При фізіологічному сп'янінні (алкогольному, наркотичному, токсичному) послаблюється функціонування гальмових процесів нервової діяльності й самоконтролю. Звичайне фізіологічне сп'яніння настає поступово. Особа усвідомлює, що алкоголь, наркотик чи інша речовина одурманює його, порушує нормальний стан психіки, швидкість реакції, координацію рухів тощо. Продовжуючи вживати такі речовини та засоби, особа приводить себе у стан сильного сп'яніння, що, хоча і порушує психічні процеси, але не є хворобливим станом.

Патологічне сп'яніння може настати для особи раптово, навіть при вживанні невеликих доз алкоголю, наркотику тощо. Патологічне сп'яніння є хворобливим станом, що належить до короткочасних психічних розладів і якісно відрізняється від важкого ступеня звичайного побутового сп'яніння. За патологічного сп'яніння присутні психологічний і медичний критерії неосудності.

Патологічне сп'яніння виявляється в основному в формах:

1. епілептоїдна: в особі виникає спотворене сприйняття навколишнього середовища, сутінковий стан свідомості, що призводить до неправомірної поведінки;

2. параноїчна: виникають галюцинації, маревні ідеї. У особи, яка перебуває у такому стані, виникає неадекватне сприйняття реальної дійсності, у неї виникає почуття страху, тривоги, що породжує прагнення рятуватися, захищатися, нападати на «ворогів» тощо.

Характерною ознакою патологічного сп'яніння у таких випадках може бути відсутність фізичних ознак сп'яніння. Поведінка особи відзначається точними рухами, впевненою ходою, чіткою мовою. Стан патологічного сп'яніння має короткочасний характер і звичайно закінчується глибоким сном з повною втратою спогадів про здійснене (амнезія).

Залежно від речовини, вживанням якої викликається сп'яніння: алкогольне – психічний стан людини, який виникає внаслідок вживання алкогольних напоїв (алкогольної інтоксикації), що призводить до фізіологічних, психічних, вегетативних і неврологічних розладів;

наркотичне – це психічний стан людини, викликаний вживанням наркотичних засобів;

токсичне – це психічний стан людини, викликаний вживанням психотропних та інших одурманюючих речовин (окрім алкогольних напоїв і наркотичних засобів).

Залежно від ступеня деформації психічної діяльності людини, яка перебуває у стані сп'яніння: легкий; середній; тяжкий.

Залежно від обставин, за яких особа опинилася у стані сп'яніння, а також психічного ставлення особи до факту приведення себе у такий стан вимушене: особу привели до такого стану проти її волі;

випадкове: особа привела себе у такий стан без мети вчинити в такому стані злочин. Таке сп'яніння матиме значення пом'якшуючої обставини лише в тих випадках, коли особа по молодості та недосвідченості або в силу інших обставин не знала і не могла знати про можливі наслідки сп'яніння;

умисне: особа привела себе в такий стан без спеціальної мети вчинити в такому стані злочин, але за таких обставин, коли вона могла і повинна була усвідомлювати, що в такому стані вона може його вчинити;

свідоме або намірене: особа привела себе у такий стан для того, щоб в такому стані вчинити злочин, або ж в подальшому послатися на такий стан як на обставину, що його виправдовуватиме.

Залежно від характеру кримінального правопорушення суд може не визнати дану обставину як таку, що обтяжує відповідальність, лише у випадках, коли вчинення кримінального правопорушення особою в стані сп'яніння не вплинуло на ступінь суспільної небезпечності вчиненого або не пов'язано з наслідками, що настали, а також з врахуванням особливих умов, за яких винний опинився в такому стані (наприклад, при доведенні неповнолітнього дорослою особою до стану сп'яніння).

Суд має право, залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення, не визнати стан сп'яніння таким, що обтяжує покарання, навіть мотиви свого рішення у вирок (частина друга статті 67 КК України).

У постанові від 20.09.2022 у справі № 711/2189/21 (провадження № 51-1704км22) Верховний Суд України висловив свою позицію щодо достовірності акту, який підтверджує або спростовує стан сп'яніння. «Вчинення кримінального правопорушення у стані алкогольного сп'яніння може бути підтверджено висновком щодо результатів медичного огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, долученим до матеріалів провадження в оригіналі. На достовірність і допустимість як доказу не впливає відсутність підпису на одному з трьох примірників висновку, складеного в закладі охорони здоров'я, що відповідно до законодавства мав бути виданий під підпис поліцейському, який доставив обвинуваченого на огляд, оскільки цей

документ містить всю необхідну інформацію про освідування обвинуваченого на стан сп'яніння, підписаний лікарем, скріплений його особистою печаткою та штампом медичної установи. Недолучення до матеріалів кримінального провадження копії сертифіката відповідності та свідоцтва про повірку технічного засобу, який використовувався в медичному закладі під час медичного огляду обвинуваченого з метою виявлення в нього стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, не тягне визнання акту медичного огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів недопустимим доказом».

УДК 342.72/73; 342.9

Мартиненко А.В.

асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПРАВА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ОТРИМАННЯ ВІДСРОЧКИ ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ: ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Упродовж усіх років незалежності у державі триває поступове реформування юридичних інститутів, спрямованих на гарантування, утвердження і захист прав людини, зокрема, шляхом оновлення законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів. Ефективне функціонування цих інститутів однаковою мірою залежить від якості законодавства та від якості фахівців, що забезпечують діяльність цих інститутів. Усі особи, що отримують доступ до правничої професії є випускниками українських правничих шкіл. Водночас, зміст юридичних дисциплін, що викладають у правничих школах України, методика їх викладання, юридична наука, а також адміністрування цих шкіл та університетів в цілому повільно зазнають якісних змін та залишаються успадкуванням радянської системи юридичної освіти, відповідно до якої правник сприймається, як особа, покликана служити державі, а не гарантувати, утверджувати і захищати права людини або забезпечувати ефективне публічне обслуговування.

У період повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України актуалізувалося питання правового регулювання відсрочки від мобілізації для здобувачів освіти. Зміни до законодавства від 2024 року надали здобувачам професійної та вищої освіти право на відсрочку за умов дотримання чіткої послідовності здобуття рівнів освіти. Проте на практиці виникають спірні ситуації, коли особи, які були відрahовані, а згодом

поновилися на тому ж рівні освіти, отримують відмову у відстрочці через запис у довідці з ЄДЕБО про «порушення послідовності».

Право на освіту закріплене у ст. 53 Конституції України. Також Конституція визначає, що органи державної влади повинні діяти виключно в межах і в спосіб, передбачені законом (ч. 2 ст. 19), а захист суверенітету – справа усього народу (ст. 17, ст. 65).

Відповідно до ст. 23 Закону №3543-ХІІ, відстрочку від призову мають здобувачі освіти, які навчаються за денною або дуальною формою та здобувають вищий рівень освіти за послідовністю, визначеною ч. 2 ст. 10 Закону України «Про освіту».

У Порядку проведення призову (Постанова КМУ №560 від 16.05.2024) закріплено, що основним документом для підтвердження права на відстрочку є довідка про здобувача освіти з ЄДЕБО. Водночас, якщо особа вже навчалася на тому самому рівні освіти, але не завершила його (була відрахована), у довідці фіксується «порушення послідовності», що автоматично призводить до відмови у відстрочці.

Ключовим у цій ситуації є термін «здобутий рівень освіти», який використовується у п. 1 ч. 3 ст. 23 Закону №3543-ХІІ. В українському освітньому законодавстві (Закони №2145-VIII та №1556-VII) здобутизм визнається лише такий рівень, який: завершено шляхом виконання освітньої програми; підтверджено результатами атестації; засвідчено офіційним документом про освіту (дипломом).

Відповідно, особа, яка була відрахована до завершення програми та не отримала диплома, не може вважатися такою, що здобула певний рівень освіти. Отже, її повторне навчання не є порушенням послідовності, а є продовженням незавершеного освітнього процесу.

Практика, за якою Міністерство освіти і науки через ЄДЕБО вказує на порушення послідовності навіть у випадках, коли особа не здобула попередній рівень, суперечить законодавству. Такий підхід не відповідає змісту терміну «здобутий рівень освіти», оскільки: навчання було перерване до атестації; диплом не був виданий; правовий статус «здобувача» не завершеної освіти не порівнюється до «здобутого рівня».

Таким чином, механічне застосування формулювань ЄДЕБО без правової оцінки конкретних обставин є порушенням принципу верховенства права і правової визначеності (ст. 8 Конституції України, практика Верховного Суду).

Верховний Суд у рішенні від 09.02.2019 у справі №855/21/19, посилаючись на Венеціанську комісію, зазначив: правова визначеність передбачає чіткість, передбачуваність і стабільність правозастосування. Одностороння зміна тлумачення норм без внесення змін до закону є порушенням цього принципу.

У цьому контексті варто наголосити: адміністративна практика МОН або ТЦК не може підняти законодавче регулювання, а будь-яка зміна правозастосовчої практики має бути чітко врегульована законом.

Термін «здобутий рівень освіти» означає завершений та підтверджений документально етап навчання.

Особа, яка не завершила навчання, не може вважатися такою, що здобула цей рівень освіти – відповідно, повторне навчання не є порушенням послідовності.

Внесення до довідки з ЄДЕБО позначки «порушує послідовність» без правових підстав суперечить закону та Конституції.

Практика відмови у відстрочці на основі таких довідок має бути оскаржена або змінена шляхом нормативного врегулювання.

Міністерство освіти не повинно змінювати підхід до інтерпретації термінів без змін у законодавстві – це порушує принцип правової визначеності.

Отже, будь-які зміни в процедурних питаннях, особливо в контексті мобілізаційних вимог, повинні базуватися на законодавчих актах, а не на адміністративних рішеннях, які можуть суперечити закону і призводити до негативних наслідків для студентів.

УДК 340

Пальченкова В.М.

проф. НУ «Запорізька політехніка»

ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

Сучасна ситуація з підготовкою правників у вищих навчальних закладах України й насиченість ринку значною кількістю дипломованих спеціалістів різних рівнів, починаючи від початкового й завершуючи освітньо-науковим, може бути охарактеризована як така, що має протилежно спрямовані тенденції.

Перша тенденція – правників готують та випускають у вищих навчальних закладах у великій кількості. Офіційний інтернет ресурс «Судова влада в Україні» на початку вступної компанії 2024 р., навів наступні цифри : мережа закладів освіти, що здійснюють підготовку правників, складається з

164 закладів вищої освіти та 117 закладів фахової передвищої освіти. У 2023 р. кількість студентів-випускників сумарно перевищила цифру 28 тисяч, а саме, випустили 2408 фахових молодших бакалаврів, 2143 молодших спеціалістів, 55 молодших бакалаврів, 15932 бакалаврів та 7539 магістрів за спеціальністю 081 «Право». В статті показники в Україні порівняно з

цифрами в державах-членах Європейського Союзу які відповідно є значно нижчими [1].

Друга тенденція проявляється в тому, що за виключенням незначної кількості галузевих вузів МВС України, випускники «розподіляються» вільно, багато з них працюють не за профілем спеціальності (нажаль таких цифр на сьогодні ми не маємо), або навіть виконують роботи, що не вимагають вищої правничої освіти. Отже, навіть в одній з найпрестижніших сфер правничої діяльності, судовій системі, відчувається значна нестача кадрів для апарату судів та навіть самих суддів. Сьогодні маємо близько 1800 вакантних посад суддів місцевого суду [2].

Проте, загально відомо, що правова культура є складовою частиною загальної культури людства, відповідно важливим є підвищення правової культури суспільства в цілому, тому отримання диплома правника – є шляхом підвищення правової культури в інших сферах життєдіяльності в яких працюють дипломовані правники. Тому парадоксальним чином питання підготовки правників повинно бути перенесено в площину не їх кількості, а необхідності підвищення якості підготовки й готовності нести правову культуру в усі сфери господарювання, запобігати проявам правового нігілізму, ігноруванню вимог закону, нехтуванню цінностями права, зневажливому ставленню до правових принципів та традицій.

Значна кількість вищих учбових закладів, що готують правників та сучасна демографічна криза, яка розпочалася задовго до 2022 р. й погіршується сьогодні, під час воєнної агресії російської федерації проти України, призвели до загострення конкурентної боротьби на ринку освітніх правничих послуг. Проте, на мою думку, ведення конкурентної боротьби адміністративними або іншими методами, пов'язаними з обмеженнями та заборонами, є абсолютно непродуктивним напрямком реформи правничої освіти. Отримати якісного абітурієнта можна лише покращенням якості освітніх послуг та підвищенням престижу диплома конкретного учбового закладу.

У зв'язку з цим, гостро постає питання, на яке складно дати чітку відповідь, який правник потрібен сьогодні, а тим більше через кілька років, якими навичками, здібностями та вміннями він повинен володіти. З одного боку, практика вимагає готувати універсального правника, який би володів гарними знаннями в усіх галузях права й законодавства, однаково добре використовував увесь набір правничого інструментарію, був спроможним своєчасно й швидко орієнтуватися у потребах ринку правових послуг, бути готовим змінити свій профіль професійної діяльності й направлення юридичної спеціалізації. Така міграція та зміна спеціалізацій правничих кадрів особливо відчутною стала під час військової агресії, як у середині системи державних правозастосовних та правоохоронних органів, у широкому розмінні, так і перехід у комерційні структури та навпаки. З

іншого боку правозастосовна практика усе частіше вимагає підготовки вузьких спеціалістів у тій чи іншій сферах правничої діяльності (суддя, прокурор, адвокат, нотаріус). Однак, вимоги роботодавця часто формулюються таким чином, «необхідний готовий спеціаліст у вузькій сфері правничої діяльності, але з фундаментальними знаннями у праві». Практика діяльності юридичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка» свідчить про перевагу першого підходу у освітньому процесі.

Зрозуміло, що з метою відповіді на питання який правник потрібен державі на сучасному етапі, особливого значення набуває визначення та формулювання вимог до інтегральної, загальних та спеціальних компетентностей правника, що містилися б у стандартах правничої освіти. Як вірно було підкреслено провідними вченими у галузі права, що «основним критерієм оцінювання ключових знань, умінь, навичок і професійних цінностей має бути їх відповідність потребам роботодавців і професійних співтовариств. Іншими словами, підготовка юристів повинна проводитися відповідно до стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої освіти» [3, с.52].

Практичне впровадження та застосування у сучасному освітньому процесі стандартів правничої освіти розпочалося у 2018 р. з прийняття стандарту спочатку зі спеціальності 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня (12.12.2018 р, чинний стандарт 20.07.2022 р.), потім для другого (магістерського) рівня (18.07.2020, чинний стандарт 20.07.2022), й нарешті а у 2023 р. був прийнятий стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Наприкінці відзначимо, що необхідність ведення у дію стандартів вищої правничої освіти не є чимось незмінним, застиглим у часі, навпаки, сучасний стан справ вимагає постійної їх корекції згідно швидкої та мінливої реальності світу. На часі, очевидно, буде введення до загальних компетентностей, а можливо й до спеціальних, оволодіння усією гаммою знань з пов'язаних зі розвитком технологій, використанням у сфері права штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чому якісна юридична освіта – вкрай важлива для успішної інтеграції України. *Судова влада в Україні*. 29.08.2024. URL : <https://court.gov.ua/press/point/1658319/> (дата звернення 08.04.2025)

2. Оголошення про добір кандидатів на посаду судді місцевого суду. URL : <https://www.vkksu.gov.ua/page/ogoloshennya-pro-dobir-kandydativ-na-posadu-suddi-miscevogo-sudu> (дата звернення 08.04.2025)

3. Тацій В.Я., Комаров В.В. Проблеми забезпечення якості вищої юридичної освіти. *Реформування юридичної освіти: виклики часу збірка наукових праць*. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 41-62.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА В УМОВАХ ГІБРИДНОСТІ: БАЛАНС АВТОРИТАРНИХ ТА ДЕМОКРАТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

Сучасні політичні системи дедалі частіше характеризуються не чистими формами демократії чи авторитаризму, а складними гібридними моделями, в яких поєднуються інститути, практики та риторика обох типів влади. Це явище отримало назву «гібридні режими» (англ. *hybrid regimes*) й стало предметом уваги політологів, правознавців і соціологів з початку ХХІ століття.

Гібридність у політичній владі передбачає, з одного боку, формальну наявність демократичних інститутів – виборів, парламенту, незалежного судочинства, а з іншого – активне використання авторитарних механізмів контролю, придушення опозиції та маніпуляцій із виборчим процесом. У результаті створюється ситуація, коли влада зберігає легітимність у правовому полі, але фактично порушує базові принципи демократичного правління.

Поява гібридних форм правління зумовлена декількома чинниками. По-перше, глобалізаційний тиск і зростання значущості міжнародного іміджу змушують навіть автократичні уряди імітувати демократичну легітимність. По-друге, соціальні очікування громадян щодо участі у прийнятті рішень стимулюють владу зберігати видимість демократичного процесу. Водночас небажання втратити контроль над ключовими інструментами управління зумовлює авторитарну сутність багатьох дій.

Основною характеристикою гібридної влади є вибіркове використання інструментів демократії. Зокрема, можуть проводитись регулярні вибори, але вони супроводжуються обмеженням свободи слова, утиском опозиційних партій, контролем над судовою системою. Аналогічно, парламентаризм може існувати номінально, проте ключові рішення приймаються виконавчою гілкою влади без реального узгодження з представницькими інститутами.

У таких умовах постає питання про баланс – чи можливо в рамках гібридного режиму забезпечити ефективність влади без повної втрати демократичних засад? Відповідь на це питання залежить від конкретної моделі взаємодії авторитарних і демократичних елементів. Наприклад, у деяких країнах існує умовна конкуренція політичних сил, функціонує незалежна преса, проте відсутнє верховенство права як гарантія стримування виконавчої влади.

Гібридна влада зазвичай характеризується нестабільністю. Вона постійно балансує між авторитарною централізацією й демократичними

запитами знизу. Це створює середовище, в якому політична еволюція може відбуватися як у напрямку лібералізації, так і в бік жорсткішого контролю. Таким чином, гібридні режими можна розглядати не лише як стабільну форму, але й як перехідний стан – або до демократії, або до автократії.

У процесі формування та функціонування гібридної політичної влади спостерігається системне використання легітимних демократичних процедур з однією метою – зміцнити або продовжити перебування чинної влади. Цей феномен отримав назву «демократії керованого типу» або «електорального авторитаризму». Головна ознака таких режимів – збереження форми при трансформації змісту: вибори проводяться, але результати передбачувані; опозиція дозволена, але маргіналізована; закони ухвалюються, але не діють однаково для всіх.

Інструменти балансу в умовах гібридної влади варіюються залежно від політичного контексту. В одних випадках авторитарні методи маскуються під риторику стабільності, безпеки, традиційних цінностей. В інших – демократичні атрибути використовуються для отримання зовнішньої підтримки або легітимізації в очах міжнародної спільноти. Таким чином, баланс між двома початками – це не рівновага в класичному сенсі, а радше постійна маніпуляція складовими для досягнення тактичних цілей.

Одним із прикладів такого балансу є модель керованого плюралізму, в межах якої допускається існування кількох політичних партій або громадських організацій, однак їх діяльність жорстко регулюється, зокрема через законодавчі обмеження, втручання силових структур або економічний тиск. Як наслідок, опозиція позбавляється реальних важелів впливу, а громадянське суспільство функціонує у тіні державного контролю.

Також важливою складовою гібридності є контроль над інформаційним простором. Авторитарні елементи влади активно використовують медіа для формування «керованого дискурсу», в якому критику сприймають як загрозу стабільності, а інакомислення – як вияв деструктивної поведінки. Водночас підтримуються окремі ліберальні канали комунікації для збереження іміджу «відкритої системи».

Ці гібридні механізми особливо яскраво виявляються в умовах кризових подій – війни, пандемії, економічної нестабільності. Під приводом надзвичайного стану розширюються повноваження виконавчої влади, зменшується контроль з боку парламенту, обмежуються права громадян. Часто такі дії залишаються навіть після завершення кризи, стаючи новою нормою політичного функціонування.

Попри це, гібридні режими не є повністю ізольованими від демократичного тиску – як внутрішнього, так і зовнішнього. Високий рівень мобілізації громадян, активність незалежних медіа або міжнародні санкції здатні змусити такі режими до часткової лібералізації. Саме тому гібридність

влади – це не застигла модель, а динамічний процес постійного переналаштування політичної системи в межах між авторитаризмом і демократією.

Проблема гібридності політичної влади має також глибокі філософсько-правові виміри. З одного боку, вона кидає виклик класичному розподілу політичних режимів на демократичні та авторитарні. З іншого – ставить під сумнів ефективність стандартних підходів до оцінки політичної легітимності, заснованої виключно на формальних ознаках (наявності виборів, інститутів, декларацій про права людини). У гібридних умовах важливішим стає не те, що прописано у конституції, а те, як реально функціонує політична система.

Така ситуація актуалізує необхідність критичного перегляду понять «демократія» і «авторитаризм». У новітніх дослідженнях все частіше застосовуються проміжні категорії – «деліберативна авторитарність», «електоральний популізм», «нові автократії», що дозволяє краще окреслити складні гібридні реалії. Особливе місце у цьому контексті займає поняття політичного патерналізму – коли влада формально визнає демократичні цінності, але водночас діє «від імені народу», обмежуючи його участь у прийнятті рішень.

Ці процеси мають безпосереднє значення для країн, що перебувають у стадії демократичного переходу або ведуть боротьбу за збереження своєї політичної суб'єктності, як-от Україна. Умови воєнного стану, зовнішнього тиску, потреба в консолідації інституцій створюють підґрунтя для посилення виконавчої вертикалі та тимчасових обмежень демократичних процедур. Водночас зберігається високий рівень громадянської мобілізації, контроль з боку суспільства та ЗМІ, що створює унікальну модель гібридного демократичного опору.

Таким чином, баланс авторитарних і демократичних елементів у гібридній політичній владі не є раз і назавжди визначеним співвідношенням. Це – результат постійного процесу, в якому політичні актори, суспільство, міжнародне середовище та історичні обставини змагаються за контроль над механізмами прийняття рішень. Гібридна влада може бути як перехідною формою до демократії, так і стабілізованою формою неавторитарного, але недемократичного правління. Саме тому для сучасної науки важливо не лише ідентифікувати ознаки гібридності, а й вивчати механізми її трансформації.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЕГІТИМНИХ ОЧІКУВАНЬ В КОНТЕКСТІ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ УКРАЇНИ

Концепція легітимних очікувань (legitimate expectation) в праві існує вже досить давно. Вважається, що вперше вона була сформульована англійськими суддями в адміністративному праві. Пізніше ця концепція набула поширення в практиці Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ), а вже звідти дісталася українського правового простору. Наразі відсутня єдина узгоджена теорія легітимних очікувань у міжнародній та національній практиці, що певним чином ускладнює її застосування. Зазвичай поняття «легітимні очікування» розглядається як елемент верховенства права та юридичної визначеності, але вони можуть розглядатися і як об'єкт правового захисту, що не є тотожним суб'єктивному праву або законному інтересу. Відповідно до практики ЄСПЛ, найчастіше законні очікування розглядаються у зв'язку із автономними поняттями майна та власності. Проте сфера застосування принципу легітимних очікувань цим не обмежується і може бути поширена на інші правовідносини. На підставі аналізу практики ЄСПЛ та національної судової практики під легітимними очікуваннями можна розуміти обґрунтовані сподівання особи на отримання або збереження певних прав чи переваг, що базуються на законних підставах. Таким чином, концепція легітимних очікувань може бути реалізована в будь-яких правовідносинах, зокрема в сфері безпеки дорожнього руху.

В контексті Правил дорожнього руху (далі - ПДР) концепція легітимних очікувань вітчизняними науковцями не розглядалась, хоча національні ПДР містять окрему норму, яка може розумітись як легітимні очікування. Мова йде про пункт 1.4 ПДР, який прямо передбачає, що «кожний учасник дорожнього руху має право розраховувати на те, що й інші учасники виконують ці Правила»[1]. Ця норма є безпосереднім нормативним закріпленням легітимних очікувань в Правилах і передбачає законне право чекати від інших учасників руху правомірної поведінки. Сучасні коментарі до ПДР не дають нам навіть приблизного розуміння щодо варіантів застосування цього пункту та гарантій, які він дає учаснику дорожнього руху.

Відповідно до оригінального тексту, цей пункт закріплює право очікувати від інших учасників дорожнього руху правомірної поведінки, але на практиці він застосовується мало коли, через відсутність чіткого розуміння щодо правильності його тлумачення та використання. Навіть в судових рішеннях його зміст інтерпретується звужено.

Виникає питання необхідності існування пункту 1.4, адже в жодному іншому законі аналогічні норми відсутні. Законодавцю немає сенсу додавати в будь-який закон норму про те, що кожна особа має право розраховувати, що інші будуть також дотримуватися його норм, оскільки закони мають загальнообов'язковий характер. ПДР вводять певний порядок дій учасників дорожнього руху з метою їх взаємної безпеки, тому мимоволі стає зрозуміло, що всі повинні їх дотримуватися. Тим більше, що пункт 1.3 закріплює обов'язок учасників дорожнього руху знати й неухильно виконувати вимоги цих Правил і бути взаємно ввічливими, а пункт 1.9 встановлює, що їх порушники несуть відповідальність згідно із законодавством. В більшості випадків пунктів 1.3 та 1.9 було б цілком достатньо для відповідного правозастосування, тож навіщо нормотворцю потрібна була така деталізація.

На нашу думку це було здійснено для виправлення «перекосів» правозастосування, які склалися та набрали певної стійкості через юридичну невизначеність деяких положень ПДР, що надавали суб'єктам правозастосування необмежену дискрецію. Так само, цей пункт має захищати водія від різноманітних спроб реалізації деяких спірних методів підвищення безпеки, та звільняти від надмірного тягаря виконання обов'язків непокладених на нього Правилами, як наприклад, обов'язку «передбачення» можливої небезпеки для руху ще до моменту її виявлення.[2]

Тож концепція легітимних очікувань в Правилах дорожнього руху на сьогоднішній день є недослідженою темою, яка незаслужено залишена поза увагою науковців, але яка має перспективи для практичного втілення. Її застосування має сприяти усуненню усталених помилок правозастосування, які досталися нам у спадщину від радянських ПДР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Правила дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10.10.2001 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.04.2025)

2. Шевцов С.О. Експертний аналіз дорожньо-транспортних пригод: питання передбачення виникнення небезпеки для руху. Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики. Харків 2018. С. 204-206.

АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ СФЕРИ

Останні десятиліття характеризуються зростаючим інтересом до альтернативних моделей організації освітньо-наукової сфери, що зумовлено викликами, які постають перед традиційними інституціями в умовах глобалізації, цифровізації та суспільної трансформації. У центрі уваги опиняються нові формати взаємодії між наукою, освітою, суспільством і ринком, що вимагають перегляду усталених управлінських і педагогічних парадигм.

Традиційна модель, яка ґрунтується на централізованому управлінні, чіткій ієрархії академічних установ та домінуванні державного фінансування, поступово втрачає ефективність. Вона часто не встигає адаптуватися до змін у технологіях, потребах студентів і глобальній конкуренції наукового знання. Відтак, виникає потреба в альтернативних підходах до організації освітньо-наукової сфери, які були б більш гнучкими, відкритими та орієнтованими на результат.

Одним із таких підходів є модель відкритої освіти і науки (*open education & open science*), яка передбачає доступність навчальних матеріалів, відкритих даних і наукових публікацій для широкого кола користувачів. Ця модель активно підтримується міжнародними ініціативами (UNESCO, Horizon Europe) та базується на принципах відкритості, прозорості та інклюзивності. Вона змінює уявлення про роль науковця і викладача: замість трансляції знань – фасилітація процесу спільного пізнання.

Ще одним прикладом є краудсорсингова наука – формат, у якому дослідження виконуються за участю широкої громадськості або міждисциплінарних команд без суворої прив'язки до академічних установ. Такі проекти, як Galaxy Zoo або Foldit, демонструють, що масова участь може принести проривні результати у фундаментальних дослідженнях, використовуючи ефект колективного інтелекту.

Паралельно розвивається модель університетів як інноваційних хабів, де академічна спільнота не просто створює знання, а активно впроваджує його у підприємництво, технології, соціальні ініціативи. У таких умовах освітньо-наукова діяльність організована як екосистема, що об'єднує викладачів, студентів, стартапи, інвесторів, місцеву владу. Прикладами служать MIT Media Lab, Aalto University Design Factory, або українські приклади співпраці університетів з IT-кластерами.

Ці альтернативні моделі трансформують функції науковця і викладача, який вже не є лише генератором знань, а виступає як комунікатор, організатор середовища, співтворець рішень. Така парадигма орієнтована не лише на знання, а й на практику – вміння працювати в умовах невизначеності, вирішувати комплексні проблеми, взаємодіяти у змінному середовищі.

Разом з тим, альтернативні моделі не є універсальними рішеннями. Їхне впровадження часто стикається з бар'єрами: інституційною інерцією, браком фінансування, опором традиційних академічних структур. У цьому контексті важливо розглядати альтернативні моделі не як заміну класичній системі, а як її доповнення – адаптивний шар, що дозволяє освітньо-науковій сфері зберігати актуальність у нових умовах.

Ще одним напрямом розвитку альтернативної організації науково-освітнього простору є інституційна децентралізація та створення автономних дослідницько-освітніх платформ. У цій моделі ключовим стає не статус установи, а здатність об'єднувати навколо себе спільноту практиків, дослідників та студентів, які діють у рамках самоврядного середовища. Такі ініціативи дедалі частіше виникають у вигляді освітніх кооперативів, спільнотних лабораторій (*community labs*) та віртуальних університетів.

Прикладом служать проекти на кшталт *School of Everything* у Великій Британії або *The Public School* у США – структури, що формуються як горизонтальні мережі знань, у яких будь-хто може виступати ініціатором освітнього курсу, події або дослідження. Такі моделі руйнують межу між викладачем і студентом, перетворюючи освітній процес на взаємодію рівних агентів.

Іншим перспективним напрямом є модель освіти як сервісу (*Education-as-a-Service, EaaS*), яка передбачає гнучку модульну структуру навчання та індивідуальні траєкторії розвитку. У такій системі освітній процес будується за логікою оновлюваної платформи: студент самостійно обирає зміст, тривалість, формат навчання, а навчальні курси — це «послуги», що надаються різними провайдерами. Цей підхід дедалі частіше реалізується на перетині класичних університетів та технологічних компаній (Coursera, EdX, FutureLearn).

Водночас у рамках EaaS з'являється потреба в нових інститутах легітимації знань, адже традиційні дипломи поступово втрачають статус єдиної форми визнання кваліфікації. Їм на зміну приходять відкриті бейджі, портфоліо, блокчейн-сертифікати та інші форми підтвердження освітніх досягнень. Це також зумовлює нові стандарти якості, орієнтовані не стільки на процес, скільки на результати навчання й реальні компетенції.

У межах альтернативних моделей також зростає роль практико-орієнтованого навчання, де освіта проєктна за своєю природою. Наприклад, у

форматі *learning by solving* або *learning by building* знання не передаються, а здобуваються в ході вирішення реальних проблем або створення конкретного продукту. Це підвищує мотивацію студентів, сприяє розвитку критичного мислення, креативності та навичок міждисциплінарної співпраці.

Окремої уваги заслуговує вплив цифрових технологій як каталізатора трансформацій. Штучний інтелект, генеративні моделі, віртуальна та доповнена реальність, автоматизовані платформи для самоосвіти змінюють не лише формати подачі знань, а й уявлення про роль викладача й структуру академічного часу. Замість лекції – симуляція. Замість контрольної – гейміфікований виклик. Замість кафедри – мережеве середовище, що функціонує 24/7.

Водночас критики альтернативних моделей застерігають від надмірної комерціалізації, фрагментації освітнього процесу та втрати гуманітарного змісту. І справді, у швидкозмінному інформаційному середовищі є ризик втрати глибокої аналітичної підготовки та перетворення освіти на набір навичок. Тому необхідно зберігати баланс між технологічною ефективністю та гуманістичними цінностями.

Загалом, альтернативні моделі пропонують не стільки рецепти, скільки рамки для переосмислення цілей, змісту та організації освіти. Вони не скасовують університет, а вказують на нові функції, які він має взяти на себе у XXI столітті.

Переосмислення моделей організації освітньо-наукової сфери набуває особливої ваги в контексті сучасних викликів, серед яких – війна, кліматична криза, цифрова нерівність, недовіра до інституцій та зростання дезінформації. У таких умовах класична система освіти часто не встигає реагувати на нові запити. Це стимулює зростання інституційної креативності – здатності створювати нові формати, ролі й зв'язки в межах систем, які раніше функціонували стабільно, але інерційно.

Одним із важливих прикладів такої інституційної інновації є модель живих лабораторій (*living labs*), які поєднують наукові дослідження з соціальним впливом і реальними потребами громад. Це простори співтворення, де навчання відбувається через взаємодію студентів, викладачів, підприємців і локальної спільноти. Вони слугують одночасно навчальним майданчиком, дослідницьким середовищем і майстернею змін.

З іншого боку, все більшого значення набувають транснаціональні мережі навчання, у яких навчальний процес розподілений між кількома країнами та платформами. Студент більше не прив'язаний до одного університету, а комбінує досвід, сертифікації та контакти з різних джерел. Це формує новий освітній ландшафт – не централізований, а мережевий, де знання циркулюють вільно, а доступ до них залежить не від статусу, а від ініціативи.

У такій перспективі освіта і наука розглядаються як сфера спільного блага (commons) – не товар і не послуга, а суспільний ресурс, який створюється і підтримується спільною участю. Це передбачає нову етику відповідальності: замість конкуренції – кооперація, замість споживання – внесок. Наприклад, рух *open hardware*, *open syllabus*, *open peer review* – не лише технології, а й ідеї нового академічного суспільного договору.

Однак впровадження альтернативних моделей потребує переосмислення регуляторної бази, фінансування, інституційного статусу таких ініціатив. У багатьох країнах держава ще не готова до визнання нових форм навчання або не має механізмів для їх інтеграції у формальні системи. Тут важливу роль можуть відіграти експерименти на рівні муніципалітетів, міжуніверситетських альянсів, галузевих партнерств.

В умовах України така гнучка перебудова є не лише бажаною, а й життєво необхідною. Війна спричинила значне навантаження на систему освіти, але водночас стала каталізатором нових форматів: дистанційного навчання, мобільних лабораторій, освітніх волонтерських мереж, платформ швидкої перекваліфікації. Це дозволяє говорити про формування гібридної освітньо-наукової моделі, в якій поєднуються формальні й неформальні формати, цифрові та фізичні простори, локальність і глобальність.

Підсумовуючи, можна зазначити: альтернативні моделі не заперечують класичної академічної освіти, але вказують на її межі. Вони є полем експерименту, у якому формується нова логіка: освіта як простір взаємодії, а не передавання; наука як участь, а не винятковість; університет як середовище, а не будівля. Саме ці риси дозволяють освітньо-науковій сфері адаптуватися до майбутнього, яке вже настало.

УДК 349.2

Смолярова М.Л.

доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАВНИКІВ

У контексті модернізації системи юридичної освіти особливої актуальності набуває питання вдосконалення підходів до оцінювання якості освітніх програм, що зумовлює необхідність запровадження додаткових інструментів та механізмів для забезпечення їхньої ефективності та відповідності європейським стандартам.

Хоча оцінювання освітніх програм і освітньої діяльності закладів вищої освіти наразі здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 15 травня 2024 року № 686 «Про затвердження Положення про

акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (далі – Положення), воно не завжди забезпечує всебічний і ґрунтовний аналіз відповідності змісту програм сучасним вимогам юридичного ринку праці. Згідно з додатком 1 до Положення, визначено десять критеріїв оцінювання якості освітньої програми. Зокрема, перший критерій передбачає врахування потреб заінтересованих сторін під час формулювання мети освітньої програми та визначення програмних результатів навчання. Водночас дев'ятий критерій встановлює обов'язок закладу вищої освіти оприлюднити проект освітньої програми або змін до неї не пізніше ніж за місяць до їх затвердження на офіційному вебсайті з метою збору зауважень і пропозицій від заінтересованих сторін.

Однак, попри формальну наявність таких вимог, на практиці процес врахування позицій заінтересованих сторін часто має декларативний характер:

- по-перше, не всі роботодавці, представники юридичної спільноти та випускники беруть активну участь у громадському обговоренні освітніх програм, що значно знижує ефективність зазначеного механізму;

- по-друге, навіть за умови надходження коментарів і пропозицій, чинне регулювання не передбачає чітких зобов'язань закладів вищої освіти щодо їх обов'язкового врахування або обґрунтованого відхилення.

Крім того, чинні критерії оцінювання, визначені у Положенні, не охоплюють глибокого аналізу відповідності навчального контенту актуальним тенденціям і викликам юридичного ринку, що обмежує здатність освітніх програм оперативно реагувати на зміни у професійному середовищі.

Для підвищення ефективності оцінювання освітніх програм доцільно розглянути можливість запровадження: незалежного моніторингу результатів складання ЄДКІ в розрізі закладів вищої освіти; механізмів зворотного зв'язку між результатами іспиту та процесом акредитації освітніх програм; порівняльного аналізу динаміки результатів студентів за регіонами та формами власності ЗВО; індикаторів ефективності освітніх програм, що ґрунтуються на успішності випускників на ринку праці; участі роботодавців та професійних спільнот у формуванні критеріїв якості програм; цифрових аналітичних інструментів для комплексного оцінювання освітнього процесу. Тим більше, що відповідно до проекту Концепції реформи юридичної освіти передбачено посилення ролі Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ), який проводиться після завершення навчання на магістерському рівні за правничою спеціальністю. Зокрема, результати складання ЄДКІ мають відігравати ключову роль у зовнішньому оцінюванні якості освітніх програм з права. Це дозволить об'єктивно оцінювати рівень підготовки випускників, посилити вимоги до змісту й організації освітнього процесу та сприятиме підвищенню довіри до юридичної освіти загалом.

Важливу роль також відіграє розвиток системи внутрішнього контролю якості юридичної освіти у закладах вищої освіти. Створення ефективної системи внутрішнього контролю в кожному закладі вищої освіти дозволить не лише регулярно перевіряти ефективність освітніх програм, але й здійснювати постійний моніторинг та аналіз відгуків від випускників, роботодавців та студентів, а також проводити регулярний аудит результатів навчання. Це дозволить виявляти проблемні аспекти та адаптувати освітні програми до змін у правовому середовищі, потребам ринку праці та вимогам європейських стандартів. Окрім того, така система сприятиме підвищенню прозорості в оцінці якості освітнього процесу та забезпечить постійну відповідність освітніх програм сучасним вимогам юридичної практики.

Отже, реалізація таких підходів сприятиме формуванню прозорості та об'єктивної системи оцінювання якості юридичної освіти, що відповідатиме європейським стандартам. Впровадження цих механізмів дозволить не лише підвищити ефективність освітніх програм, але й забезпечить більш тісну інтеграцію закладів вищої освіти з потребами ринку праці та сучасними вимогами професійної практики.

УДК 340.5

Баєва Л.В.¹, Авраменко М.Д.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-111 НУ «Запорізька політехніка»

ЗОЛОТА ХРИЗАНТЕМА – СИМВОЛ ІМПЕРАТОРА: КОРОТКИЙ ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ АДВОКАТУРИ ЯПОНІЇ

Адвокати в Японії (*бенгоші*), займають центральне місце у правовій системі країни, проте їхня професія має тривалу та складну історію. У період до Реставрації Мейдзі (1868 р.) японське суспільство було прихильне до конфуціанських цінностей, які надавали пріоритет суспільній гармонії та уникненню конфліктів. Попри такі культурні норми, вже в XVIII ст. почали з'являтися форми базової юридичної підтримки. Власники готелів у Едо (сучасний Токіо) пропонували своїм гостям юридичну допомогу, набуваючи титулу *куджіші*. В XIX ст. в японській літературі вже почали з'являтися згадки про адвокатів «європейського стилю». Зміни прискорилися із появою *дайтеннін* – осіб, які виступали офіційними представниками в цивільних справах і від яких не вимагалось мати юридичну освіту. В свою чергу період Реставрації Мейдзі ознаменував початок широких реформ у Японії, зокрема у сфері права. У 1890 р. до Кримінального кодексу Японії були внесені зміни, які визнали право на юридичне представництво в кримінальних процесах. Це закріпило офіційний статус *бенгоші* та встановило основи для сучасної

правової системи, де професійні адвокати отримали чітко визначену роль у судочинстві. З метою подальшого регулювання адвокатської діяльності уряд зобов'язав створення адвокатських асоціацій при кожному окружному суді, що сприяло уніфікації стандартів юридичної професії. У 1893 р. був прийнятий Закон про адвокатів, який офіційно регулював діяльність *бенгоші*. Цей закон не лише визнав їхню легітимність, але й встановив чіткі вимоги до адвокатів, які включали стандарти етики та професійної відповідальності. Після Другої світової війни Японія продовжила реформи правової системи. У 1949 р. було прийнято новий Закон про адвокатів (*бенгошіхо*). Цей закон став основою для офіційного регулювання адвокатської діяльності в країні, підкреслюючи важливу роль адвокатів у захисті прав і свобод громадян. Новий закон також запровадив суворі вимоги для вступу до професії, включаючи кваліфікаційні іспити та освітні стандарти [1].

Ці реформи значно вплинули на формування сучасної структури юридичної практики в Японії, роблячи правосуддя більш прозорим та доступним для громадян. Прийняття в 1989 р. закону, що дозволяє іноземним юристам працювати в Японії з обмеженими повноваженнями, стало кроком на шляху до лібералізації юридичного ринку. Цей закон дозволяє іноземним адвокатам займатися лише справами, пов'язаними з іноземним правом, і забороняє їм працювати з питаннями, що регулюються японським законодавством. Наразі в Японії працює близько 60 іноземних адвокатів, переважно з США, а також з Великобританії та Франції [1]. У 2022 р. кількість японських адвокатів досягла рекордного показника – 44 тис. Це свідчить про поступове збільшення кількості юридичних фахівців у країні [3]. При цьому населення Японії складало близько 125 млн. Для порівняння, в Україні станом на 2023 рік діяло близько 47 тис. адвокатів. До реформ 2004 р. складення іспиту на адвоката в Японії було винятково складним випробуванням для кандидатів. Рівень успішності був нижчим за 2%, що робило професію адвоката вкрай елітарною. Традиційна система юридичної освіти часто критикувалася за жорсткість та застарілі методи, оскільки акцент робився на теорії, а практичні аспекти, особливо глобальні юридичні тенденції, не отримували належної уваги. З метою модернізації та вдосконалення правової системи, у 2004 р. було запроваджено нові юридичні школи, а у 2006 р. переглянуто іспит на адвоката, що значно збільшило доступ до професії. Ці реформи були спрямовані на підвищення якості юридичної освіти, зробивши її більш відповідною сучасним вимогам та міжнародним стандартам [2].

Професія адвоката в Японії залишається однією з найпрестижніших у суспільстві. Символом цього високого статусу є золота хризантема, яку носять *бенгоші*, члени парламенту та сам Імператор Японії. Цей знак є символом поваги та високої соціальної позиції професії, яка не тільки вимагає

глибоких знань права, але й пов'язана з захистом прав і свобод громадян, що надає адвокатам особливого статусу в японському суспільстві [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. A brief history of lawyers in Japan. *Mutantfrog Travelogue* : вебсайт. URL: <https://www.mutantfrog.com/2007/03/18/a-brief-history-of-lawyers-in-japan/> (дата звернення: 07.04.2025).
2. Understanding lawyers in Japan. *BCCJ Acumen* : вебсайт. URL: <https://bccjacumen.com/understanding-lawyers-in-japan/> (дата звернення: 07.04.2025).
3. Understanding the Unique Japanese Legal Talent Market. *Major, Lindsey & Africa* : вебсайт. URL: <https://www.mlglobal.com/en/insights/articles/understanding-the-unique-japanese-legal-talent-market?byconsultantauthor=amir-khan> (дата звернення: 08.04.2025).

УДК 342.72/.73

Ахчи С.І.

студ. гр. Ю-113 НУ «Запорізька політехніка»

ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У ЛАТВІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідження становища біженців, зокрема українців, котрі з початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України вимушено залишили свою країну. Латвія, як член Європейського Союзу, котра за роки війни прихистила 48540 українців [1] забезпечує право на тимчасовий захист для українських громадян, а також надає широкий спектр допомоги, що включає соціальні, гуманітарні та економічні програми. Враховуючи відносно новий характер цього процесу та наявність викликів, пов'язаних з підтримкою та інтеграцією українських біженців, ця тема потребує детального аналізу.

Законодавство Латвії надає українцям широкий спектр прав та можливостей через механізми тимчасового захисту, закріплені на рівні як національного законодавства, так і міжнародного права. Важливим кроком у цьому напрямку стала ратифікація Латвією Європейської Директиви про тимчасовий захист, яка дозволяє громадянам України отримати право на проживання, доступ до соціальних послуг та робочих місць на період відсутності стабільної ситуації у їхній країні [2]. За цією директивою, всі особи, які рятуються від війни, можуть отримати тимчасовий статус, що забезпечує певні

базові права, зокрема на медичне обслуговування, освіту та соціальні виплати. Однак для тривалого перебування в тій чи іншій країні Євросоюзу біженцям потрібно отримати додаткові дозволи або змінити свій статус. Це питання потребує подальшого врегулювання в рамках європейських і національних правових актів.

Латвія забезпечує гуманітарну допомогу українським біженцям через органи місцевого самоврядування, державні структури та міжнародні організації. Програми допомоги включають надання тимчасового житла, фінансових виплат для покриття базових потреб, таких як: харчування, одяг і медичні послуги. Окрім цього, для біженців організуються волонтерські ініціативи, що сприяють не лише фізичній допомозі, а й психологічній підтримці в умовах війни. Діяльність громадських організацій також включає надання юридичних консультацій, допомогу у пошуку роботи та інтеграцію на місцях. Проблема, яка залишається актуальною – це відсутність достатніх ресурсів у державних установах для повного забезпечення кожного біженця необхідною допомогою.

Гуманітарна допомога та соціальна підтримка українців, які опинилися в Латвії, охоплюють низку важливих аспектів, спрямованих на забезпечення їх базових потреб та інтеграцію в суспільство. Одним з основних напрямків є надання тимчасового житла, яке є критично важливим для біженців, особливо на початкових етапах їхнього перебування. Латвійський уряд організував спеціалізовані центри розміщення для біженців, де вони можуть отримати не лише дах над головою, але й доступ до основних послуг, таких як медичне обслуговування, харчування та психологічна допомога. Одночасно, латвійські органи влади працюють над створенням умов для забезпечення їхніх економічних потреб, надаючи щомісячні фінансові виплати для покриття витрат на проживання. Крім того, значну роль у підтримці біженців відіграють громадські організації та волонтерські ініціативи, які займаються організацією збору гуманітарних вантажів, організують мовні курси, юридичні консультації та адаптаційні програми для українців. Особливо важливою є допомога в забезпеченні доступу до освіти для дітей біженців, що дозволяє не лише забезпечити їм нормальне навчання, але й зменшити стрес від розлуки з рідною країною (Ст.7) [3]. Проте, незважаючи на активну підтримку з боку держави та волонтерів, біженці стикаються з певними труднощами через перевантаження наявних ресурсів та необхідність подальшої координації допомоги на місцевому рівні.

Латвія надала біженцям з України право на працевлаштування без додаткових дозволів. Це є важливим кроком до економічної інтеграції та самозабезпечення біженців, а також можливістю для країни залучити кваліфіковану робочу силу для заповнення вакансій, які не покриваються місцевими працівниками. Процес перекваліфікації та навчання для біженців є основним елементом інтеграції на ринок праці. Програми професійної перепідготовки, мовні курси та соціальна адаптація сприяють адаптації до нових

умов праці в Латвії (Ст. 3) [3]. Однак, у багатьох випадках біженці стикаються з труднощами через мовний бар'єр, недостатній досвід роботи в місцевих умовах або зловживання правами з боку деяких роботодавців. Для розв'язання цих проблем необхідна подальша підтримка з боку уряду через створення сприятливих умов для зайнятості біженців.

Таким чином, Латвія виявилася готовою до швидкого реагування на гуманітарну кризу, що виникла через війну в Україні, і створила механізми підтримки українських біженців, які відповідають європейським стандартам. Законодавчі механізми тимчасового захисту, гуманітарна допомога та можливості для економічної інтеграції є основними складовими підтримки, яку отримують українці, що рятуються від війни [4].

У висновку можна зазначити, що Латвія, реагуючи на гуманітарну кризу, спричинену війною в Україні, продемонструвала високий рівень солідарності та готовності підтримати українських біженців. Через імплементацію Європейської Директиви про тимчасовий захист країна створила ефективну систему допомоги, що охоплює широкий спектр соціальних, гуманітарних та економічних програм.

Законодавчі механізми Латвії забезпечують біженцям право на проживання, доступ до освіти, медичних і соціальних послуг, а також працевлаштування без додаткових дозволів. Одночасно, волонтерські ініціативи та діяльність громадських організацій значно посилюють підтримку, надаючи гуманітарну допомогу, юридичні консультації, мовні курси та психологічну підтримку.

Для подальшого покращення ситуації необхідно посилити міжнародну співпрацю, розробляти довгострокові програми підтримки, спрямовані на інтеграцію та професійну підготовку переселенців, а також створювати умови для їхньої економічної самостійності. Це дозволить забезпечити повну інтеграцію українських біженців у латвійське суспільство та сприятиме зміцненню гуманітарної підтримки на європейському рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В ЄС тимчасовий захист мають понад 4 мільйони українців. URL: <https://suspilne.media/967357-v-es-timcasovij-zahist-maut-ponad-4-miljoni-ukrainciv/>
2. Тимчасовий захист – UNHCR український. UNHCR український. URL: <https://help.unhcr.org/ireland/uk/особи-змушені-тікати-з-України/тимчасовий-захист/> (дата звернення: 15.11.2024)
3. Про підтримку цивільного населення України : Закон Латвійської Республіки № 2022/45A.1 від 03.03.2022 р. URL: https://likumi.lv/wwwraksti/LIKUMI/TULKOJUMI_UA/UKR_ATBALSTA_LIKUMS.PDF.
4. З України в Латвію. Надання допомоги українським біженцям у Латвії. URL: <https://www.ukraine-latvia.com/uk>

УДК 340.(94)

Бакши-Сарач К.Р.

студ. гр. Ю-114 НУ «Запорізька політехніка»

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ДЕРЖАВОТВОРЕННІ УКРАЇНИ

Зараз в умовах російської агресії проти України ми часто згадуємо Миколу Івановича Міхновського, його слова, ідеї. Повертаючись назад ми розуміємо, що якщо б тогочасне українське суспільство дослухалося до його ідей, ми могли б оминати масу проблем в сьогоденні. У цій тезі буде розглянуто значення Міхновського в державотворенні в Україні, а також згадано декілька його найвідоміших робіт та ідей які в цих роботах промовляються. Актуальність теми полягає у тому, щоб згадати постать та ідеї М. І. Міхновського та проаналізувати їх вплив на державотворення України. Почнемо з того хто такий М. І. Міхновський, він був адвокатом, організатором українського війська, публіцистом, ідеологом українського самостійництва політичним та громадським діячем, прихильником дерусифікації та отримання автокефалії Православної церковний в Україні.

М. І. Міхновський відігравав ключову роль в державотворенні України, адже він перший хто заговорив саме про самостійність української держави, а не автономію в складі Російської імперії. Він відрізнявся від інших історичних постатей на той час тим, що усвідомлював важливість формування незалежного ні від кого війська, адже без армії – немає самостійної держави. З його ініціативи було скликано три військових віче, «Українській військовий клуб ім. гетьмана П.Полуботка» та Український військовий комітет.

М. І. Міхновський найбільш відомий своєю брошурою «Самостійна Україна» (1900) саме в ній виклав основні цілі та шляхи української національно визвольної боротьби. На початку твору відокремлена його основна ідея, що кожна нація прагне до самостійної держави, підкреслюючи, що державна самостійність є основною умовою для існування держави Юридично проаналізувавши форму та зміст «Переяславського договору» 1654 р. він відкинув тезу про «бажання українського народу приєднатися до Російської імперії». Текст «Самостійної України» можна поділити на декілька взаємопов'язаних частин (хоча сам автор не робив такий поділ). Перша – теоретична основа права української нації на самовизначення, друга – формально-юридичні та природно-правові підстави, третя – механізм практичної реалізації. [3, с.423].

Формально-юридично підстава права української нації на самовизначення випливають із першої тези формули Міхновського - «...кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму

незалежної, самостійної держави...» та обґрунтовується шляхом історично-правового аналізу еволюції української державності [3, ст.423]. М. І. Міхновський в своїй роботі зазначав, що весь час наша нація найбільшими зусиллями пильнує вилитися в форму держави самостійної і незалежної, прикладами вітчизняної державності для діячів були князівства Київської Русі, «галицько-руське князівство», гетьманати Хмельницького і Мазепи. Ми можемо побачити, що більша частина роботи присвячена аргументації чому Україна має право на незалежність [3, с.423-424]. В майбутньому саме цією роботою будуть надихатися для відновлення української незалежності і створення її як суверенної самостійної держави.

Також не слід забувати про його роботу «Кредо молодого українця» (1891) яку він написав для спілки «Братерство Тарасівців» до складу якої входив. В цій роботі визначив мету спілки, а саме – створення нової національної ідеології та відновлення самостійної Української соборної держави. Слід згадати, що Міхновський виголошував промови в яких закликав до боротьби, 19 лютого 1900 року у своїй промові діяч закликав чинити опір царському гнобленню, включаючи збройний опір, молоді слухачі слухали на промову з палаючими очима [1.]

Тож слід зауважити, що М. Міхновський проклав дорогу до формування національної свідомості і самоідентифікації українців як народу серед тогочасної молоді. Також у 1905 р. він підготував проект першої в ХХ ст. Конституції Україні, що також значною мірою вплинуло на державотворчі процеси в Україні.

На ідеях М. Міхновського після визвольних змагань 1917-1921 рр. виховувалося нове покоління українських патріотів. Український націоналізм став багатоглибким поняттям, основою якого була ідея національного визволення. Саме його концепції, які були розвинуті та збагачені новим змістом, творчою працею ідеологів [2, с.34].

У висновках ми можемо сказати, що постать М. І. Міхновського відіграла важливу роль в державотворенні України. Він був не тільки теоретиком, а й практиком, все своє життя він прагнув та робив дії для створення незалежної України, і не дивлячись на те, що він так і не зміг побачити нашу державу самостійною і незалежною, його ідеї збереглися і до сьогодні. Зараз, в умовах війни для нас все ще залишаються актуальними його ідеї про необхідність сильної національної держави, яка здатна захистити свої кордони. Його ідеї мали неабиякий вплив на наступні покоління політичних і державних діячів, а також на народ України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Костів О. 125 років революційній промові Миколи Міхновського. Національний музей історії України. 2025. URL: <https://nmiu.org/posts/363?historyDay> (дата звернення: 29.03.2025).

2. Виздик В. Роль Миколи Міхновського у формуванні ідеології українського організованого націоналізму ст.31-36. URL: https://vlp.com.ua/files/05_9.pdf.

3. Шипілов Л.М. Право української нації на самовизначення в ідейній спадщині М. І. Міхновського. Форум права. 2010. № 1. С. 422-427.

УДК 342.9

Купін А.П.¹, Большакова С.А.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Юз-314сп НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ

Проблеми та перспективи удосконалення адміністративної відповідальності за несплату аліментів є важливою темою в контексті забезпечення прав дітей та покращення ефективності механізмів стягнення аліментів. Незважаючи на існуючі законодавчі ініціативи, які мають на меті забезпечити належне виконання зобов'язань, практична реалізація стягнення аліментів через адміністративну відповідальність стикається з низкою проблем.

Однією з основних проблем є неповна ефективність механізмів примусового виконання рішень, особливо коли мова йде про ухилення від сплати аліментів. Проблеми виникають через недостатню кількість державних виконавців, що призводить до перенавантаження системи та затримок у виконанні рішень. Через це багато справ не отримують своєчасного вирішення, а боржники можуть уникати покарання завдяки бюрократичним труднощам та відсутності належного контролю за їхнім фінансовим станом.

Серйозною проблемою є низька правова свідомість деяких боржників, які свідомо намагаються уникнути сплати аліментів. Вони часто користуються різними способами ухилення, такими як приховування доходів або зміна місця проживання, що значно ускладнює роботу органів виконавчої служби. Ускладнюється контроль за виконанням судових рішень, адже в деяких випадках боржники можуть вдаватися до фіктивних операцій з майном чи грошима.

Невідповідність між розмірами аліментів і реальним доходом боржників також є проблемою. Законодавство передбачає обов'язок батьків утримувати своїх дітей, однак інколи суди визначають суму аліментів, що не відповідає реальному рівню доходів боржників, що призводить до постійних

заборгованостей і соціальної напруги. У контексті перспектив удосконалення адміністративної відповідальності за несплату аліментів варто зазначити кілька важливих напрямів. Необхідно посилити контроль за виконанням судових рішень та забезпечити ефективніше використання автоматизованих систем для відслідковування заборгованості, що дозволить зменшити бюрократичні затримки та забезпечити більшу прозорість процесу. Інтеграція баз даних податкових органів, банків та інших державних структур дозволить ефективніше виявляти джерела доходів боржників та своєчасно застосовувати санкції.

Слід звернути увагу на покращення соціальної підтримки отримувачів аліментів, особливо у випадках, коли боржники не мають можливості виплачувати аліменти через об'єктивні труднощі, як то тимчасова втрата роботи. У таких випадках важливо розглянути можливість надання тимчасових соціальних виплат чи компенсацій, що дозволить полегшити становище дітей, не вдаючись до застосування суворих адміністративних санкцій. Можна розглянути введення нових видів адміністративних санкцій, таких як обмеження на можливість змінювати місце роботи чи проживання боржника без попереднього узгодження з органами виконавчої служби. Підвищення правової свідомості громадян є ключовим елементом у боротьбі з проблемою несплати аліментів. Багато осіб, які ухиляються від виконання своїх зобов'язань, не усвідомлюють, що їхні дії можуть мати серйозні правові наслідки, як для них самих, так і для їхніх дітей. Відсутність знань щодо юридичних наслідків, а також незнання про ефективні механізми стягнення аліментів, може призводити до ігнорування судових рішень і, як наслідок, до накопичення заборгованості.

Одним із основних кроків для підвищення правової свідомості є активне інформування громадян про їхні права та обов'язки. Інформаційні кампанії можуть бути проведені як через засоби масової інформації, так і через сучасні онлайн-платформи, соціальні мережі, телебачення, радіо. Важливо, щоб ці кампанії охоплювали широку аудиторію та донесли до громадян зрозумілу та доступну інформацію про те, як правильно розраховувати суму аліментів, як і коли здійснювати виплати, а також які санкції можуть бути застосовані у разі невиконання зобов'язань.

Таким чином удосконалення правових норм, покращення координації між державними органами та підвищення кваліфікації державних виконавців дозволять зробити процес стягнення аліментів більш ефективним, а також створять умови для зменшення соціальної напруги та покращення добробуту дітей, що є основною метою цього процесу.

УДК 340.12+341.231.14

Болюта Н.А.¹, Саміло Г.О.²

¹ студ. гр. Ю-314м НУ «Запорізька політехніка»,

² доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ПРАВОРОЗУМІННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

У XXI столітті права людини перетворилися на універсальний етичний, правовий і політичний орієнтир, що визначає характер і напрям розвитку сучасних правових систем. В умовах глобалізації, коли кордони між державами, культурами та правовими традиціями стають умовними, поняття прав людини виступає основоположним елементом сучасного праворозуміння. Йдеться не лише про нормативний рівень закріплення прав людини, а й про їхню методологічну функцію в осмисленні сутності права як такого.

Сучасна юридична думка все більше визнає, що права людини – не просто елемент конституційного чи міжнародного права, а онтологічна основа права як суспільного феномену. Право, в основі якого не лежить повага до людської гідності, не здатне бути ні справедливим, ні легітимним. Саме тому глобальна трансформація правової свідомості супроводжується зростанням значення концепту прав людини як універсального критерію оцінки правових систем і рішень.

Права людини відіграють у праворозумінні триєдину роль: вони є ціннісним ядром права, інструментом його легітимації та критерієм правової дії. У цьому контексті, праворозуміння трансформується з позитивістської доктрини «закон = право» у більш глибоку, гуманістичну модель, де право визначається не формою, а змістом. І саме права людини є тим змістом, без якого норма перетворюється на формальну конструкцію, здатну бути і засобом репресії, і джерелом дискримінації.

Глобалізаційні процеси значно посилити міжкультурний діалог щодо прав людини. Попри відмінності між правовими традиціями – англосаксонською, романо-германською, релігійною, постсоціалістичною – в усіх них спостерігається тенденція до гармонізації навколо базових прав людини. Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти ООН, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод стали не лише міжнародними угодами, але й еталоном для національного законодавства.

У цьому контексті формується транснаціональне праворозуміння, в якому права людини виступають точкою перетину юридичних, філософських і політичних дискурсів. Судові рішення Європейського суду з прав людини, рекомендації ООН, національні конституційні прецеденти – усе це утворює правовий простір, де оцінка правомірності дії ґрунтується передусім на

відповідності її принципам людської гідності, рівності, свободи та недискримінації.

Однак слід визнати, що універсалізація прав людини не позбавлена викликів. Залишається відкритим питання про культурну релевантність деяких стандартів. У певних державах, зокрема з релігійно-правовими традиціями, існує опір ідеї універсальних прав як «західному конструкту». Проте навіть за таких умов ідея людської гідності як джерела права поступово набирає ваги. Вона стає основою для перетворення локальних правових систем у напрямку посилення гуманістичного компонента.

Особливої актуальності питання прав людини набуває в умовах воєнних конфліктів, тоталітарних тенденцій та інформаційних війн. У таких ситуаціях права людини є не лише етичним орієнтиром, але й індикатором стану правової системи. Уроки історії ХХ століття підтверджують, що там, де нехтують правами людини, право швидко деградує в інструмент тиску.

Таким чином, права людини є ядром сучасного праворозуміння, яке базується не лише на формальній відповідності норм закону, але й на їхній змістовній узгодженості з гідністю, свободою та цінністю людської особистості. У глобальному вимірі це означає зміну самого підходу до права: від нормативно-центричного до людиноцентричного. Тобто, право не створює людину, а захищає її; не диктує, а забезпечує; не підкоряє, а надає можливості.

У підсумку можна стверджувати, що праворозуміння майбутнього – це праворозуміння крізь призму прав людини. Саме вони дозволяють оцінювати справедливість правових норм, вимірювати гуманність системи правосуддя, визначати легітимність дій держави. Права людини – це основа не лише юридичного мислення, а й етичного світогляду громадян сучасного світу.

УДК 342.72/.73

Бурмістров О.А.

студ. гр. Ю-113 НУ «Запорізька політехніка»

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В РЕСПУБЛІЦІ ЧЕХІЯ

Чехія є однією з країн, що надала прихисток значній кількості українських переселенців, які були змушені виїхати через розпочату росіянами війну. На кінець січня 2025 року таких українців в Чехії було зареєстровано 394985 [1]. Їх правовий статус регулюється як загальними нормами Конституції Чеської Республіки [2], так і нормами спеціальних законів, зокрема Lex Ukraine [3]. Дослідження прав та обов'язків українських

біженців у Чехії з точки зору Конституції та законів допоможе краще зрозуміти правову базу країни перебування та взаємозв'язок із суспільством.

Конституція Чеської Республіки прийнята у 1993 році та складається з основного тексту й Хартії основних прав і свобод. Конституція гарантує основоположні права людини, незалежно від громадянства та визначає обов'язки всіх осіб, які перебувають на її території. Хартія визначає фундаментальні права людини, що поширюються як на громадян Чехії, так і на іноземців, включаючи переселенців. Серед прав та обов'язків українських переселенців у Чехії право на недоторканність особистості, тобто конституція гарантує, що кожен має право на повагу до людської гідності, особистої свободи та недоторканості. Це положення поширюється на всіх, незалежно від їхнього статусу [2, с. 193] Також право на захист від дискримінації, виходячи з того, що в Хартії основних прав та свобод проголошено, що всі люди є рівними у правах і свободах, незалежно від раси, національності чи іншого статусу.

Конституція регулює право на правовий захист та гарантує правозвертатися до судів і інших державних органів для захисту своїх прав зокрема й на соціальне забезпечення. У цьому плані Конституція визначає, що особи, які перебувають у Чехії на законних підставах, мають право на соціальний захист у разі неспроможності забезпечувати свої базові потреби. Також говорячи за право на свободу пересування то українські біженці можуть вільно пересуватися територією Чехії, якщо вони перебувають у країні звісно легально. Українським переселенцям також гарантується право на працю, більше того – ті хто володіють статусом тимчасового захисту користуються спрощеними умовами для працевлаштування [2, с. 199]

Що стосується обов'язків українських переселенців, то Конституція вимагає дотримання законів Чехії, тобто усі особи, що перебувають на території країни, зобов'язані неухильно дотримуватися її законів. Згідно зі нормами Хартії, кожен, хто має дохід або працює, зобов'язаний сплачувати податки відповідно до закону. Також обов'язково потрібна повага до прав інших осіб. І це виходить з закріпленої в Хартії норми про те, що свободи однієї людини не можуть порушувати права іншої [2, с. 191].

Щодо реєстрації місця проживання, то біженці з України повинні своєчасно реєструвати місце свого проживання згідно з місцевими правилами. Кажучи за інтеграцію в суспільство то Конституція заохочує повагу до традицій та культури Чехії, що є важливим елементом соціальної гармонії [1, с. 192].

Окрім Конституції, дуже важливим для наших переселенців є закон «Lex Ukraine», який регулює питання біженців з України. Він ухвалений у березні 2022 року, як реакція на міграційну кризу, спричинену російською війною. Він передбачає право на тимчасовий захист, що дозволяє

українським переселенцям легально перебувати в Чехії. Цей статус надає можливість отримувати візу на перебування і працювати в країні, отримати соціальну допомогу, а також доступ до безкоштовного медичного обслуговування. Також важливим в цьому законі є правове регулювання фінансової підтримки, яка передбачає виплати на житло для вразливих груп. Наприклад, у 2024 році встановлено фіксовану допомогу на житло.

Не менш важливою складовою цього закону це питання про освіту. Діти переселенців мають право на освіту, включаючи можливість вступу до шкіл без обов'язкового знання чеської мови. У деяких випадках іспити можуть бути проведені також українською мовою. Щодо адміністративних процедур, цей закон встановлює чіткі процедури для реєстрації біженців, включаючи вимоги до підтвердження особи та періодів перебування. Закон передбачає можливість для українських біженців переходити з тимчасового захисту на довгострокове проживання, якщо вони відповідають певним умовам (економічна незалежність, відсутність кримінального минулого тощо) [3]

Таким чином, закон «Lex Ukraine» став прикладом ефективного та гуманного підходу Чехії до підтримки українських біженців. Він забезпечує основні права переселенців, сприяє їхній інтеграції в чеське суспільство та підтримує їхню соціальну стабільність. Водночас дотримання обов'язків, передбачених конституцією Чехії, є важливим для збереження позитивного іміджу українців та побудови довірливих стосунків між державами. Знання та розуміння положень закону «Lex Ukraine» та конституції є ключовим для успішного перебування українців у Чехії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В ЄС тимчасовий захист мають понад 4 мільйони українців. URL: <https://suspilne.media/967357-v-es-timcasovij-zahist-maut-ponad-4-miljoni-ukrainciv>
2. Конституція Чеської Республіки. Бостан С. К. Конституції постсоціалістичних країн Європейського Союзу : хрестоматія. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка, 2019. С. 165–202.
3. Закон Les Ukraine VI: основні зміни з 1 січня 2024 року та з 1 вересня 2024 року. URL: https://stredoceskykraj.cz/documents/14432/0/Let%C3%A1k_Lex_Ukraine_VI_UKR_updated+%281%29.pdf/7b01bb1a-d1c1-57b3-8ca4-c11ad0c8950d?t=1709128681236

УДК 340.1

Гаценко А.С.¹, Саміло Г.О.²

¹ студ. гр. Юз-114 НУ «Запорізька політехніка»,

² доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФУНКЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ЗНАЧЕННЯ ТА ВПЛИВ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ

У сучасному демократичному суспільстві загальна теорія держави і права відіграє фундаментальну роль як вихідна дисципліна для всієї системи юридичних наук. Її функції забезпечують методологічне, пізнавальне, прогностичне, практичне та інтеграційне підґрунтя для розуміння, формування та розвитку правової системи держави. У цих тезах розглянуто ключові функції загальної теорії держави і права, їх взаємозв'язок із правозастосуванням, законодавчим процесом та правовою освітою.

Пізнавальна функція є базовою для розуміння природи держави та права, їх сутності, структурних елементів та соціального значення. Саме завдяки цій функції теорія вивчає закономірності виникнення та розвитку державно-правових інститутів, дозволяє осмислювати право як суспільне явище. Вона є теоретичним інструментом для глибокого аналізу правової реальності, формуючи загальні поняття, категорії, дефініції, що використовуються в усіх інших юридичних дисциплінах.

Методологічна функція полягає в тому, що загальна теорія держави і права виступає своєрідним «методологічним каркасом» для всієї системи юридичних наук. Вона розробляє підходи до юридичного пізнання, пропонує інструменти для аналізу й узагальнення правових норм, концепцій і правових явищ. Саме через цю функцію забезпечується взаємозв'язок між теорією та практикою, а також формуються засади міждисциплінарного діалогу, що дає змогу поглиблювати юридичне розуміння різних соціальних процесів.

Прогностична функція дозволяє теорії передбачати майбутній розвиток права і держави. На основі аналізу існуючих тенденцій формулюються припущення щодо еволюції правових інститутів, форм правління, напрямів правової політики. Завдяки цій функції наука права отримує стратегічне значення для суспільного розвитку, адже дозволяє завчасно адаптувати правову систему до нових викликів – економічних, соціальних, інформаційних.

Ідеологічно-виховна функція загальної теорії держави і права тісно пов'язана з формуванням правової свідомості, правової культури і громадянської відповідальності. Вона сприяє утвердженню у свідомості громадян ідеї верховенства права, поваги до закону, прав і свобод людини. Завдяки цій функції здійснюється вплив не лише на правників, а й на широку

громадськість – через систему освіти, публічну комунікацію та правову просвіту.

Інтеграційна функція виявляється в об'єднанні знань з різних галузей юридичної науки. Загальна теорія держави і права забезпечує єдність правової термінології, узгодженість між правовими категоріями, гармонізацію норм права. Її положення є загальними за своїм змістом, але універсальними за сферою застосування, що дозволяє ефективно використовувати їх у різних сферах права: цивільному, адміністративному, кримінальному, міжнародному.

Практична функція забезпечує опосередкований вплив загальної теорії держави і права на правотворчість і правозастосування. Саме на основі її висновків формуються засади законодавчого регулювання, моделюються правові конструкції, вибудовується логіка правової аргументації у судовій практиці. Завдяки цій функції юридична теорія перестає бути абстрактною, а стає інструментом вирішення реальних соціальних конфліктів.

Особливе значення має зв'язок функцій загальної теорії держави і права з розвитком правової системи. Теорія виконує роль каталізатора реформ, джерела для нових концепцій, критичного аналізу існуючих інститутів. Вона формує світоглядні та ціннісні орієнтири для юристів, сприяє осмисленню соціального призначення права, допомагає будувати правову державу.

Отже, загальна теорія держави і права є не лише наукою про фундаментальні категорії права і держави, а й потужним інструментом розвитку правової культури, удосконалення законодавства та формування демократичного правопорядку. Її функції мають ключове значення як у процесі правотворення, так і в юридичній практиці, освіті, дослідницькій роботі. Їх усвідомлення і реалізація сприяє гармонізації правової системи, підвищенню її ефективності та стабільності в умовах сучасних глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. Загальна теорія держави і права. Х.: Право, 2011. 584 с.
2. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
3. Копиленко О.Л., Зайчук О.В., Засць А.П. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 400 с.
4. КОЗЮБРА М.І., ПОГРЕБНЯК С.П., ЦЕЛЬЄВ О.В. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА. К.: ВАІТЕ, 2015. 392 С.

УДК 340:342.9

Баєва Л.В.¹, Головецький М.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-314 НУ «Запорізька політехніка»

ФУНКЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ

Правова культура є важливим аспектом діяльності правоохоронних органів, оскільки вона не лише впливає на професійне виконання обов'язків, але й визначає рівень суспільної довіри до правоохоронної системи. В умовах сучасних викликів і реформ у правоохоронній сфері забезпечення правопорядку та дотримання етичних стандартів є першочерговими завданнями для системи правової культури правоохоронців.

Функції правової культури включають нормативну, регулятивну, освітню, виховну та інтеграційну функції, кожна з яких є важливою складовою ефективного функціонування правоохоронної системи та підтримання законності. Розглянемо основні функції правової культури у діяльності правоохоронних органів.

Нормативна функція правової культури визначає необхідність дотримання норм права та етичних стандартів у професійній діяльності правоохоронців. Правова культура в цьому контексті є системою цінностей і правил, що регламентують правомірну поведінку та протидіють зловживанням владою. Дотримання нормативної функції забезпечує правоохоронцям належну орієнтацію в складному законодавчому середовищі, що допомагає уникати правових помилок та порушень у процесі виконання службових обов'язків. Без нормативної основи, яка закладається правовою культурою, правоохоронці ризикують втратити об'єктивність у своїх рішеннях, що негативно впливає на правопорядок та суспільну довіру.

Регулятивна функція допомагає підтримувати та регулювати правовий порядок як у середині правоохоронних органів, так і на рівні їхньої взаємодії з громадянами. Ця функція забезпечує правомірну поведінку правоохоронців, запобігає зловживанням службовими повноваженнями та сприяє дотриманню норм законності. Правова культура виступає як інструмент, що регулює взаємодію між правоохоронними органами та суспільством, знижуючи ризики конфліктів та сприяючи дотриманню прав і свобод громадян. Наприклад, при затриманні підозрюваного, знання і дотримання процедурних норм та етичних стандартів, які формуються завдяки правовій культурі, гарантують повагу до прав затриманого, збереження його гідності та дотримання законності дій правоохоронця.

Освітня функція правової культури полягає в формуванні та підвищенні рівня правової обізнаності правоохоронців. Постійне підвищення професійної кваліфікації та знання правових норм і етичних стандартів є невід'ємною частиною правової культури. Завдяки освітній функції правоохоронці здатні орієнтуватися в нових нормативних документах, законодавчих змінах, а також адаптуватися до змінних умов правозастосування. Освітня функція забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів, здатних розуміти і правильно застосовувати норми права в реальних життєвих ситуаціях, що сприяє підвищенню якості надання правоохоронних послуг.

Виховна функція правової культури формує у правоохоронців моральні та етичні орієнтири, які необхідні для забезпечення правопорядку. Це досягається шляхом виховання почуття відповідальності, честі, обов'язку перед суспільством та прагнення до підтримання високих стандартів поведінки. Виховний вплив правової культури допомагає уникати корупційних ризиків, зловживань службовими повноваженнями та сприяє підтримці позитивного іміджу правоохоронних органів. Такі цінності як доброчесність, професіоналізм, повага до закону та дотримання прав і свобод людини є фундаментом для виховання правоохоронців і їхньої здатності справедливо виконувати свої обов'язки.

Інтеграційна функція правової культури спрямована на об'єднання різних елементів правової системи, що дозволяє правоохоронцям ефективно співпрацювати між собою та з іншими державними структурами. Інтеграція досягається шляхом створення спільних правових стандартів, які сприяють скоординованій роботі всіх підрозділів правоохоронних органів. Крім того, інтеграційна функція важлива для налагодження зв'язків між правоохоронними органами та громадянським суспільством, що підвищує рівень довіри до правоохоронців і полегшує співпрацю з громадянами.

Функції правової культури у діяльності правоохоронних органів, забезпечення правопорядку та етичних стандартів підкреслюють важливість правової культури як ключового компонента, що визначає ефективність і етичність правоохоронної діяльності. Правова культура, будучи основою для професійного виконання обов'язків правоохоронцями, забезпечує їхнє орієнтування в законодавчій системі, формує правові та етичні орієнтири і сприяє утриманню належного рівня правопорядку в суспільстві.

Отже, функції правової культури є невід'ємною основою діяльності правоохоронних органів. Вони не лише визначають внутрішні стандарти та орієнтири для правоохоронців, але й сприяють зміцненню правопорядку та підтримці етичних стандартів у суспільстві.

УДК 342.9

Купін А.П.¹, Горб К.Ю.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-314м НУ «Запорізька політехніка»

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ

Вища рада правосуддя, яка прийшла на заміну Вищій раді юстиції відіграє досить серйозну та важливу роль у формуванні суддівського корпусу, призначенні та звільненні суддів, а також в їх дисциплінарній відповідальності. Тому, можна стверджувати про те, що саме забезпечення незалежності судової гілки влади та розширення доступності справедливого правосуддя кожному, тісно пов'язано із ефективним функціонуванням Вищої ради правосуддя.

Судова реформа, що розпочалась у 2016 році, стала найбільш масштабною в історії незалежної України. Вона включала в себе внесення змін до Конституції та утворення кількох нових інституцій. Реформу загалом було спрямовано на сприяння реалізації повномасштабної судової реформи та оновленню суддівського корпусу відповідно до суспільних очікувань і згідно з європейськими стандартами, відновленню довіри громадян до судової гілки влади, а також забезпеченню належного функціонування прокуратури, адвокатури та системи виконання судових рішень.

Відповідно до цієї реформи Верховною Радою України в 2016 році були внесені зміни до Конституції України (щодо правосуддя), а також було прийнято Закон України «Про Вищу раду правосуддя».

За мету законопроекту ставилось встановлення організаційних передумов діяльності та правового статусу Вищої ради правосуддя як нового органу системи правосуддя.

Прийняття Закону України «Про Вищу раду правосуддя» закріплює на законодавчому рівні її юридичний статус, порядок формування та здійснення діяльності, а також деталізує конституційні повноваження Вищої ради правосуддя.

Відповідно до статті 1 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Вища рада правосуддя є юридичною особою, видатки на її утримання визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України.

Відповідно до рекомендацій Венеціанської Комісії, які враховані в ухвалених конституційних змінах щодо правосуддя, та з метою збереження інституційного балансу у Вищій раді правосуддя статтею 5 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» передбачається, що до її складу входитимуть двадцять один член, з яких десятьох – обиратиме з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначатиме Президент України, двох – обиратиме Верховна Рада України, двох – обиратиме з'їзд адвокатів України, двох – обиратиме всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обиратиме з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Голова Верховного Суду входитиме до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Також окремо законом закріплюються вимоги до кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя, яким може бути обраний (призначений) громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, належить до правничої професії та відповідає критерію політичної нейтральності, а також критеріям професійної компетентності, професійної етики та доброчесності.

Таким чином, Вища рада правосуддя є важливим органом у системі правосуддя України, який прийшов на заміну застарілої Вищої ради юстиції в результаті судової реформи 2016 року. Вища рада правосуддя відіграє ключову роль у формуванні суддівського корпусу, призначені та звільнені суддів, а також притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, тим самим забезпечуючи незалежну судову владу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Євдокімова О. Аналіз стану функціонування та перспективи реформування Вищої ради правосуддя. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 3, № 82. С. 164-170. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.27>.
2. Судова реформа в Україні: що змінилось за три роки?. Фондація DEJURE. URL: <https://dejure.foundation/sudova-reforma-v-ukraini-scho-zminylos-za-try-roky/> (дата звернення: 28.03.2025).
3. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>
4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII: станом на 15 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
5. Про Вищу раду правосуддя: Пояснюв. записка до проекту Закону України від 23.09.2016.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII: станом на 26 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

УДК 340.132

Горб К.Ю.¹, Саміло Г.О.²

¹ студ. гр. Ю-314м НУ «Запорізька політехніка»,

² доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФУНКЦІЇ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Питання тлумачення норм права набуває особливої актуальності в умовах зростаючої складності правового регулювання, а також посилення ролі права як універсального регулятора суспільних відносин. У складних правових системах сучасності юридичний зміст норми не завжди є однозначно зрозумілим, що зумовлює потребу в її тлумаченні. Саме тому функції тлумачення норм права виступають ключовим компонентом правозастосовної, правотворчої та правоохоронної діяльності, забезпечуючи не лише правильне, але й справедливе застосування законодавства.

У юридичній теорії тлумачення норм права розуміється як інтелектуально-вольова діяльність компетентного суб'єкта, спрямована на з'ясування, пояснення і конкретизацію змісту правових норм. Ця діяльність є необхідною умовою реалізації права, оскільки забезпечує зрозумілість нормативного матеріалу, усуває можливі неоднозначності та запобігає довільному застосуванню законів.

Тлумачення норм права виконує кілька фундаментальних функцій, кожна з яких відіграє важливу роль у правовому регулюванні. До них належать: роз'яснювальна (пізнавальна), реалізаційна, систематизувальна, адаптаційна, стабілізуюча, прогностична, контролююча та правозахисна функції. Розглянемо їх послідовно.

Передусім, роз'яснювальна (пізнавальна) функція є основною. Вона полягає в тому, що тлумачення розкриває зміст правової норми, дозволяє краще її зрозуміти, визначити справжній юридичний зміст того чи іншого законодавчого положення. Особливо це важливо тоді, коли норма є нечіткою, абстрактною або допускає подвійне тлумачення. Саме роз'яснювальна функція забезпечує єдність розуміння норми у практичній діяльності.

Реалізаційна функція полягає у тому, що тлумачення є передумовою для правильного застосування норм права. Жодна правова норма не може бути застосована без попереднього її тлумачення – навіть якщо воно здійснюється неформально. Тлумачення забезпечує відповідність правозастосовного акту справжній меті закону, дозволяє уникати формалізму та механічного підходу в правосудді. Саме тому в судовій практиці тлумачення часто має вирішальне значення для встановлення істини та винесення справедливого рішення.

Систематизувальна функція полягає в тому, що тлумачення дозволяє виявити внутрішні зв'язки між нормами права, узгодити різні правові положення, подолати суперечності та прогалини. Завдяки цій функції

суб'єкти правозастосування можуть створити логічну, структуровану систему правового регулювання, яка виключає протиріччя між нормами одного чи різних нормативно-правових актів.

Адаптаційна функція тлумачення дозволяє «приспосовувати» чинне законодавство до конкретних соціальних умов, без формальної зміни його змісту. Особливо це проявляється у ситуаціях, коли норма права залишається сталою, а суспільні відносини динамічними. Тлумачення у таких випадках дає змогу оновлювати підходи до правозастосування без необхідності внесення змін до закону.

Стабілізуюча функція тлумачення полягає у забезпеченні єдності правового регулювання. Завдяки єдиному розумінню правових норм гарантується сталість правопорядку, передбачуваність дій суб'єктів права, довіра до судової влади та законодавця. Тлумачення допомагає уникати хаосу в правозастосовній практиці, особливо в перехідних або кризових періодах.

Прогностична функція реалізується тоді, коли в процесі тлумачення формуються нові підходи до праворозуміння, які згодом можуть бути враховані у правотворчості. Тлумачення, здійснене судами, Конституційним Судом або міжнародними інституціями, часто має нормативно-прогностичний вплив: воно задає орієнтири для подальшого вдосконалення правової системи.

Контролююча функція полягає у виявленні відповідності тлумачення певних норм вищим принципам права, таким як верховенство права, пропорційність, недискримінація. Зокрема, це важливо у випадках, коли тлумачення законодавчих положень здійснюється органами конституційного контролю або правозахисними інституціями. Контроль за тлумаченням – це контроль за відповідністю змісту норми правовим цінностям.

Правозахисна функція тісно пов'язана з реалізацією основних прав і свобод людини. Вона проявляється у тому, що через тлумачення норми наповнюються змістом, який гарантує належний захист особистості. Особливо це важливо в умовах прогалін або неточностей законодавства, коли від характеру тлумачення залежить рівень гарантій прав особи.

Варто зазначити, що тлумачення норм права здійснюється не лише судами чи органами влади, а й усіма суб'єктами правовідносин – від державних службовців до пересічних громадян. Це створює умови для плюралізму тлумачень, який, у свою чергу, повинен бути врегульований через офіційне (автентичне, юридичне, судове) тлумачення.

Таким чином, тлумачення норм права – це не лише технічна процедура, а фундаментальна функція юридичного мислення, що забезпечує ефективне функціонування правової системи. У ньому концентрується зв'язок між правовою нормою, правовою ідеєю та практикою її реалізації. Без

тлумачення жодна правова система не здатна виконувати свою регулюючу, охоронну та гуманістичну функції.

З огляду на це, тлумачення слід розглядати як багатофункціональний юридичний процес, що виконує не лише пізнавальні чи прикладні, але й глибоко світоглядні та правозахисні завдання. Воно стоїть на перетині права та моралі, формального закону й справедливості, а отже – є невіддільним елементом демократичного правопорядку.

УДК 340.(94)

Пальченкова В.М.¹, Гузенко А.Г.²

¹ проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Юз-114 НУ «Запорізька політехніка»

САФРОНОВА ІНЕСА ПАВЛІВНА – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Дослідження життя та наукової спадщини І. П. Сафронової є важливими для розуміння розвитку української історико-правової науки. Її роботи заклали основи сучасного підходу до вивчення ключових історичних періодів національного права та правових систем Азії та Африки. Аналіз її наукового доробку дозволяє оцінити внесок жінки-вченого у правознавство та виокремити уроки для сьогодення. Дослідження сприятиме збереженню наукової спадщини І. П. Сафронової.

Сафронова Інеса Павлівна – відома українська вчена, фахівчиня в галузі історії держави і права України і зарубіжних країн, професорка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Народжена в Москві (1924), вона здобула освіту в Ташкентському, потім Харківському юридичних інститутах. В останньому де згодом і проводила свою науково-педагогічну діяльність. Коло її наукових інтересів включає дослідження радянського трудового права, формування української державності та права, порівняльного аналізу правових систем Азії та Африки.

У 1952 р. під науковим керівництвом професора С. Л. Фукса І. П. Сафронова захистила дисертацію «Розвиток трудового права УРСР у 1917—1920 рр.» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років спільно з С. Л. Фуксом та А. Й. Рогожиним підготувала фундаментальну монографію «Історія держави і права Української РСР (1917—1960 рр.)», а у 1960-х роках разом з А. Й. Рогожиним та М. М. Страховим опублікувала низку робіт з історії держави та права країн Азії та Африки.

Докторська дисертація І. П. Сафронової присвячена вивченню управління промисловими підприємствами в радянській Україні (1979) [1, с. 433-434].

Із здобуттям Україною незалежності, І. П. Сафронова активно працювала над створенням двотомного підручника «Історія держави і права України. Академічний курс», що став базовим для викладання цієї дисципліни у вищих навчальних закладах. І. П. Сафронова була серед перших, хто здійснив цілісний підхід до вивчення історії української державності та права. Її праця над двотомником «Історія держави і права України» є важливим кроком у створенні загальної картини еволюції української правової системи від стародавніх часів та середньовіччя до сучасності. Цей підручник, створений у співпраці з іншими провідними науковцями, не тільки охопив широкий спектр історико-правових фактів, але й узагальнив погляди та показав тяглість державної та правової традиції українського народу. Особисто, І. П. Сафронова взяла участь у підготовці кількох розділів підручника, присвячених найскладнішим періодам боротьби українського народу за створення державності, починаючи з другої половини XVII до першої половини XVIII ст. Саме І. П. Сафроновій належить першість у введенні у науковий обіг терміну «протекторат», та трактування «Березневих статей» Б. Хмельницького, як правового оформлення переходу України під протекторат російського царя. Також, вчена була співавторкою розділів про суспільно-політичний лад і право України у період наступу на її автономію у XVIII ст. та після ліквідації української державності у першій половині XIX ст. [2] У другому томі Академічного курсу, що присвячений історії держави і права України у XX ст. І. П. Сафронова прийняла участь у підготовці розділів присвячених особливостям державно-правового розвитку України у період другої світової війни та першим повоєнним рокам [3]. Таким чином, авторами Академічного курсу, зокрема, І. П. Сафроновою, були закладені основи сучасного підходу до вивчення та розуміння історії державно-правових інститутів України. За вагомий внесок в розвиток історико-правової науки І. П. Сафронова отримала високу державну відзнаку, була нагороджена державною премією України у галузі науки і техніки (2002) та отримала звання Заслуженого юриста України (1999).

Також, І. П. Сафронова була авторкою численних навчальних посібників, які стали основою для навчання студентів юридичних факультетів в Україні. Її роботи сприяли створенню сучасної методології викладання історії права в українських вишах, завдяки чому студенти могли краще зрозуміти еволюцію правових норм і принципів у контексті національної історії [4, с. 24-25; с. 74-75].

Як професорка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого вона підготувала покоління юристів, керувала дисертаціями, була опонентом на захистах.

Надбання І. П. Сафронової – це поєднання глибокого аналізу радянської правової спадщини з інноваційним підходом до вивчення національного права, що залишається актуальним для сучасних досліджень історико- правового розвитку України. Завдяки комплексному підходу та ґрунтовним дослідженням, її праці стали основоположними для подальших наукових досліджень, сприяючи розвитку правознавства в Україні та його інтеграції у світовий науковий простір. Завдяки активній науковій і викладацькій діяльності, Інса Павлівна Сафронова виховала нове покоління правознавців і практиків, які використовують її методологічні підходи у своїх дослідженнях і професійній діяльності. Це значно зміцнило наукову школу з історії права в Україні та підвищило статус українського правознавства на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко В. Д., Зайцев Л. О. Сафронова Інса Павлівна // Юридична енциклопедія. Київ: «Юридична думка», 2003. Т. 5. 736 с.
2. Історія держави і права України. Академічний курс: підручник у 2 т. / за ред.: В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 1. 648 с.
3. Історія держави і права України. Академічний курс : підручник у 2 т. / за ред.: В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 2. 580 с.
4. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого 1804-2004. Київ : Ін Юре, 2004. – 120 с.

УДК 342.9

Баєва Л.В.¹, Жук А.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-114 НУ «Запорізька політехніка»

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ГРОМАДЯН: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Доступність права на доступ до правосуддя в теперішній час характеризується певними особливостями. У сучасній Україні судова система стикається з низкою викликів, які обмежують громадян у можливості отримати справедливий захист, а також, захист своїх прав. Серед основних проблем можна відокремити: корупцію, бюрократизм, високі витрати на судові послуги, тривалі строки розгляду справ, обмеження доступу до судових рішень. З початком повномасштабного військового вторгнення

Російської Федерації (24 лютого 2022 року) на територію України, судова система країни зіткнулася з численними організаційними, матеріально-технічними та процесуальними труднощами, які необхідні для забезпечення ефективного правосуддя в судах усіх юрисдикцій.

Однією із найважливіших конституційних гарантій забезпечення та захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист. Статтею 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зміст цього права полягає в тому, що кожен має право звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист (п. 2 рішення Конституційного Суду України 25 грудня 1997 року по справі № 9-зп). Створення міжнародних механізмів гарантій основних прав і свобод людини є одним із найбільших досягнень світового співтовариства у XX столітті.

Ці гарантії знайшли своє вираження та закріплення через загальносвітове визнання міжнародних договорів з прав людини, а також спеціальних органів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням основних прав і свобод людини. Одним із найбільш ефективних серед таких органів є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Активне вивчення проблеми доступності правосуддя розпочалося в межах всесвітнього руху «Доступ до правосуддя», що виник у Європі в 60-х рр. XX ст. з метою зробити судовий захист прав осіб найбільш ефективним.

Перша хвиля цього руху була націлена головним чином на полегшення доступу до правових інститутів представників соціально незахищених, бідних верств населення і передбачала дослідження питань судових витрат і механізмів, за допомогою яких можна зменшити вартість судового розгляду в офіційних судах. Друга хвиля мала вирішити проблеми представництва групових і колективних інтересів. Третя хвиля реформи й наукових досліджень була продовженням перших двох і була викликана певним розчаруванням через повільну реалізацію розширення можливостей доступу до права. Це змусило реформаторів звернути увагу на процедури, які повинні полегшити розгляд окремих категорій справ у судах, у тому числі розробку альтернативних процедур, що могли б замінити судовий розгляд справи. Ця остання хвиля отримала назву «підхід доступу до правосуддя».

Право на справедливий судовий розгляд є процесуальним правом кожної людини, чії права порушені, не визнані чи оспорується. Суть цього

права полягає в тому, що, по-перше, воно є правом для захисту інших прав, а по-друге, це право має власну самодостатню цінність як складовий елемент принципу верховенства права. У травні 2006 року була ухвалена Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні, якою передбачалось здійснити ряд заходів із метою забезпечення: 1) доступності правосуддя; 2) справедливої судової процедури; 3) незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів; 4) юридичної визначеності, однаковості судової практики і відкритості судових рішень; 5) ефективності судового захисту.

За даними Transparency International Ukraine за 2023 рік, Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції. Тепер ми займаємо 104 позицію поміж 180 країн. Корупція не тільки обмежує доступ до правової допомоги, а й призводить до затримки розгляду судових справ, до загальних витрат додаються «неофіційні», щоб прискорити розгляд справ та забезпечити позитивний результат.

Правосуддя є критично важливим елементом демократичного суспільства, яке намагається побудувати Україна. Воно здатне забезпечити не тільки захист прав людей, але й може сприяти соціальній стабільності та розвитку держави в цілому. Щоб покращити та зміцнити систему правосуддя в Україні, потрібна розробка ефективних методів боротьби з корупцією, підвищення рівня правової обізнаності населення через освітні програми та консультації, відновлення довіри до судової влади (системи), посилення громадського контролю, створення центрів з правовою допомогою для громадян, незалежно від їх фінансового стану.

Забезпечення в країні доступності правосуддя, може стати важливим кроком до зміцнення верховенства права та створення справедливого та демократичного суспільства.

УДК 342.9

Купін А.П.¹, Каланчук О.Я.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-314сп НУ «Запорізька політехніка»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ БОРТЬБИ З ПРОСТИТУЦІЄЮ

Система законодавства, що регулює боротьбу з проституцією в Україні, є досить складною, але має низку прогалин, які потребують вдосконалення для підвищення ефективності в боротьбі з цим соціальним явищем. В Україні на сьогодні діють різноманітні нормативно-правові акти, які мають відношення до проституції та суміжних злочинів, таких як сутенерство,

експлуатація та торгівля людьми. Зокрема, це кримінальний кодекс, адміністративний кодекс, закони, що регулюють права людини, і міжнародні договори, що передбачають боротьбу з торгівлею людьми.

Однак, через різні правові лакуни та суперечності в існуючому законодавстві, є нагальна потреба у його удосконаленні. Основним актом, що регулює кримінальну відповідальність за участь у проституції, є Кримінальний кодекс України. Стаття 303 Кримінального кодексу передбачає відповідальність за організацію або втягнення осіб у проституцію, що карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років. За сутенерство та інші форми експлуатації стаття 303 встановлює покарання у вигляді ув'язнення на строк від 5 до 10 років. Однак цей підхід виключно карального характеру може бути не завжди ефективним, оскільки не враховує соціальні причини, що змушують осіб до участі в проституції.

Згідно з адміністративним законодавством України, проституція сама по собі не є кримінальним злочином. Проте, за порушення правил, які стосуються проституції, передбачені адміністративні покарання. Наприклад, стаття 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, про яку вже говорилось раніше, передбачає штрафи за порушення законодавства щодо розпорядження проституцією, але ці покарання зазвичай не мають значного впливу на зменшення цього явища, оскільки вони не зачіпають організаторів та сутенерів, а лише осіб, що здійснюють проституцію.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» теж, важливий елемент законодавчої бази боротьби з проституцією, оскільки проституція часто є наслідком торгівлі людьми. Закон надає визначення торгівлі людьми, а також передбачає кримінальну відповідальність за експлуатацію людей з метою проституції. Зокрема, стаття 149 Кримінального кодексу України передбачає покарання за торгівлю людьми на строк від 5 до 12 років позбавлення волі. Однак, ця стаття часто застосовується недостатньо ефективно через складність доведення факту торгівлі людьми та недостатню кваліфікацію правоохоронців у розслідуванні таких злочинів.

Україна є учасником ряду міжнародних угод, спрямованих на боротьбу з проституцією та пов'язаними з нею злочинами. Це, зокрема, Протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячою порнографією та проституцією, а також протоколи Європейського Союзу щодо боротьби з торгівлею людьми. Міжнародні угоди встановлюють загальні принципи боротьби з проституцією, але потребують адаптації до національних умов і конкретних особливостей українського правового середовища.

Враховуючи існуючі проблеми, можна визначити кілька основних напрямів для вдосконалення законодавства щодо боротьби з проституцією в Україні.

По-перше, є необхідність розробити комплексні заходи, що включають не лише посилення кримінальної відповідальності за сутенерство та торгівлю людьми, а й запровадження програм підтримки для осіб, які стали жертвами проституції. Важливо створити соціальні програми реабілітації та працевлаштування для постраждалих, а також розвивати систему захисту свідків, що допомагають у розслідуваннях торгівлі людьми.

По-друге, необхідно переглянути адміністративне законодавство для запровадження більш дієвих санкцій проти організаторів проституції. Замість того, щоб лише карати осіб, що здійснюють проституцію, законодавство повинно зосереджуватися на боротьбі з організованими мережами, які контролюють цей бізнес.

Далі, важливо посилити міжнародну співпрацю для протидії транскордонним злочинам, пов'язаним з проституцією та торгівлею людьми. Україні слід активніше працювати з міжнародними організаціями для запобігання потраплянню громадян до проституції за кордоном та забезпечити належний захист для постраждалих.

У підсумку, для ефективної боротьби з проституцією в Україні необхідно створити більш збалансовану законодавчу базу, що включає не лише жорсткі покарання, але й заходи підтримки та реабілітації осіб, які потрапили в цей соціальний механізм.

УДК 342.1; 342.72/73

Качура О.О.

студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ОМБУДСМАНА В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах збройної агресії російської федерації проти України питання захисту прав людини стало надзвичайно важливим. Війна завжди супроводжується серйозними порушеннями прав людини, і в Україні це проявляється в численних випадках насильства, політичних переслідувань, примусових переміщень, катувань, загибелі мирних жителів і інших воєнних злочинів. Очевидно, що в таких умовах інституція, яка стоїть на захисті прав і свобод громадян, набуває особливої ваги. Зокрема, однією з ключових таких інституцій в Україні є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, або Омбудсман. В умовах війни роль Омбудсмана стала критично важливою, адже саме ця інституція повинна забезпечити правовий захист постраждалих осіб, сприяти відновленню порушених прав, а також допомагати громадянам впоратися з кризовими ситуаціями, що виникають у зв'язку з війною.

З початку агресії росії в 2014 році та особливо після початку повномасштабної війни в 2022 році функції Омбудсмена значно розширилися, набули нових напрямків, спрямованих на підтримку постраждалих від порушень міжнародного гуманітарного права в надскладних умовах війни. До основних напрямків його роботи належать забезпечення прав ветеранів, полонених, військовослужбовців та членів їхніх родин, а також контроль за дотриманням прав людини на тимчасово окупованих територіях (далі -ТОТ).

Незаконне утримання цивільних осіб, переслідування за політичні погляди, релігійні переконання та підтримку територіальної цілісності України на тимчасово окупованих територіях є серйозною проблемою. Крім того, не менше уваги приділяється питанням звільнення цивільних заручників — а це співпраця з міжнародними організаціями та надання правової допомоги родинам постраждалих. Діяльність Омбудсмена зосереджена на вжитті всіх можливих заходів для звільнення цих осіб та на захисті їхніх прав на всіх рівнях. Проте, попри зусилля, ситуація залишається надзвичайно складною, і на кожен новий випадок викрадення та насильства вимагається оперативна та рішуча реакція на міжнародному рівні.

Наслідки зникнення безвісти осіб, особливо на ТОТ, залишаються однією з найбільших гуманітарних проблем, з якими стикаються родини українців. З початком повномасштабного вторгнення це явище стало ще більш поширеним в зонах активних бойових дій, де часто мають місце утримання в неволі, катування та інші порушення прав людини, адже російські окупаційні сили регулярно вдаються до викрадення, як цивільних осіб, зокрема активістів, проукраїнських громадян, волонтерів, так і військових. Омбудсман активно працює над пошуком зниклих осіб і надає юридичну допомогу їхнім родичам, співпрацюючи з іншими органами та міжнародними організаціями для організації пошукових заходів.

Тим не менш, тема, яка болить тисячам українських родин – це повернення тіл загиблих військовослужбовців та забезпечення належного поховону. Більше того, до цього питання звернена особлива увага Уповноваженого, адже родини загиблих мають право на гідне прощання з їхніми близькими. Усе це передбачає дотримання всіх правових процедур, адекватне зберігання та передачу останків для належного поховання. Однак у ситуації війни, особливо на ТОТ, ця процедура ускладнена через відсутність належної інфраструктури та порушення міжнародних стандартів.

Зокрема, на тимчасово окупованих територіях країна-терорист не дотримується міжнародних зобов'язань щодо збору, зберігання та передачі тіл загиблих українських військовослужбовців для їх ідентифікації та поховання. Це призводить до ситуацій, коли тіла захоронюються без відповідного маркування, ідентифікаційних документів, або й без фіксації

кількості похованих осіб. Такий підхід значно ускладнює процес ідентифікації загиблих та їх повернення родинам.

Отже, усе це вимагає системних змін і тісної взаємодії між державними органами, а також міжнародними гуманітарними організаціями для забезпечення дотримання прав родин загиблих військовослужбовців та належного виконання процедур повернення тіл і компенсацій. Омбудсман активно працює і в цьому напрямку, зокрема через звернення до міжнародних інституцій і органів влади, аби покращити процес ідентифікації та повернення тіл загиблих, а також гарантувати, щоб родини отримували всю належну допомогу та соціальні виплати без затримок.

Омбудсман є важливою складовою правозахисної системи, яка забезпечує громадянам правову допомогу, належну реабілітацію та соціальну інтеграцію осіб, постраждалих від війни.

Хоча інститут Омбудсмана вже досяг значних успіхів у захисті прав людини під час війни, завжди є куди рухатися уперед. І для подальшого підвищення ефективності його діяльності необхідно зміцнити ресурси, зміцнити координацію з міжнародними організаціями, посилити моніторинг порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях та забезпечити кращу правову допомогу для найбільш вразливих груп населення, якими зараз є наші захисники, члени їхніх родин. Зважаючи на численні порушення міжнародного права, важливо, щоб міжнародна спільнота активно реагувала через політичний вплив і правові механізми, адже документування цих порушень і подання позовів у міжнародних судах може стати ключовим кроком у досягненні справедливості та забезпеченні покарання для винних у порушенні прав людини.

УДК 342.9

Купін А.П.¹, Кожушана О.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Юз-314сп НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ

Адміністративні стягнення як правовий інститут мають давню теоретичну основу, що сформувалася під впливом досліджень провідних учених у галузі адміністративного права. Теоретичні засади цього інституту були розроблені в працях таких науковців, як В. Б. Авер'янов, С. В. Ківалов, Ю. П. Битяк, які вважали адміністративну відповідальність не лише механізмом примусу, а й важливим інструментом виховного та превентивного впливу.

На думку Ю. П. Битяка, адміністративні стягнення є ключовим засобом забезпечення правопорядку, який дозволяє уповноваженим органам реагувати на правопорушення оперативно та пропорційно.

Важливим є також висновок В. Б. Авер'янова про необхідність забезпечення гармонії між каральною та попереджувальною функціями адміністративних санкцій.

Нормативною базою для регулювання адміністративної відповідальності є Кодекс України про адміністративні правопорушення, який визначає види стягнень, їхню мету та порядок накладення. Теоретичні підходи, сформульовані в роботах науковців, підтверджують, що ефективність адміністративних стягнень значною мірою залежить від їхньої відповідності принципам законності, пропорційності та справедливості, що узгоджується з міжнародними стандартами, закріпленими, зокрема, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Проведене дослідження дозволило встановити, що, незважаючи на теоретичну обґрунтованість адміністративних стягнень, їхня практична реалізація стикається з низкою проблем. Ми вважаємо, що для ефективного функціонування цього інституту необхідно оновити нормативно-правову базу, підвищити професійну кваліфікацію працівників поліції та забезпечити гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами.

Адміністративні стягнення є важливим інструментом у діяльності органів поліції, спрямованим на забезпечення правопорядку та дотримання законності. Однак сучасна практика їх застосування стикається з низкою проблем, які потребують вирішення для підвищення ефективності правозастосовної діяльності.

Наявними питаннями в даній сфері є: фрагментарність нормативно-правового регулювання. Кодекс України про адміністративні правопорушення є застарілим і не враховує сучасних викликів, що обмежує його ефективність у сфері правозастосування.

Правові колізії та невизначеність. Відсутність чіткої узгодженості між КУпАП та спеціальними законами, які регулюють окремі аспекти адміністративної відповідальності, створює правову невизначеність для працівників поліції.

Недостатній рівень професійної підготовки. Поліцейські часто не мають достатньої кваліфікації у сфері адміністративного права, що призводить до помилок під час складання протоколів та накладення стягнень

Незадовільна інтеграція міжнародних стандартів. Положення міжнародних актів, таких як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, не завжди враховуються у практичній діяльності органів поліції, що призводить до порушення прав осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності.

Недоліки в організації контролю та моніторингу. Відсутність ефективних механізмів контролю за діяльністю поліцейських у сфері адміністративних стягнень ускладнює виявлення та усунення порушень.

Шляхами вдосконалення та гармонізації застосування адміністративних стягнень можна вважати. Створення сучасного Кодексу України про адміністративні правопорушення, що враховує міжнародні стандарти та сучасні виклики, забезпечить уніфікацію правозастосовної практики.

Необхідно забезпечити гармонізацію КУпАП із галузевими законами для усунення правових колізій та забезпечення чіткого регулювання адміністративних правовідносин.

Підвищення рівня професійної підготовки, організація регулярних тренінгів та семінарів для працівників поліції щодо застосування адміністративного законодавства сприятиме підвищенню ефективності їхньої діяльності.

Інтеграція принципів законності, пропорційності та справедливості, визначених Європейським судом з прав людини, у практику адміністративних стягнень підвищить рівень захисту прав громадян.

Розробка механізмів моніторингу та внутрішнього контролю за діяльністю поліцейських дозволить оперативно виявляти та усувати порушення у процесі накладення адміністративних стягнень.

Вирішення виявлених проблем і впровадження рекомендованих заходів сприятиме вдосконаленню діяльності органів поліції у сфері адміністративних стягнень. Це підвищить ефективність правозастосування, забезпечить дотримання прав і свобод громадян та сприятиме зміцненню правопорядку в суспільстві.

УДК 342.1; 342.72/73

Котегова А.В.

студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХ ДО ЗМІН

Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини був конституційно проголошений в 1996 році положеннями ст. 101 Конституції України [1] та деталізовано нормами Закону України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” від 23 грудня 1997 року [2], а посада Уповноваженого була заснована в 1998 році шляхом призначенням на неї першого омбудсмана України Ніни Карпачової. Протягом свого існування інститут уповноваженого успішно виконував свої функції, забезпечуючи

розгляд звернень громадян, моніторинг дотримання прав людини й сприяв їх ефективному захисту. Проте, сучасні реалії, зокрема збройна агресія російської федерації проти України, економічна криза та обмежені ресурси, ставлять перед інститутом Уповноваженого нові виклики.

Внаслідок масштабних бойових дій понад 6 мільйонів українців були змушені залишити свої домівки та стали внутрішньо переміщеними особами. Уряд України активно впроваджує програми підтримки, спрямовані на полегшення їх адаптації, але багато внутрішньо переміщених осіб продовжують стикатися з труднощами, зокрема з пошуком житла та роботи. Зараз надзвичайно важливо вдосконалити механізми надання фінансової та соціальної допомоги, а також забезпечити прозорість процесу підтримки.

Також складною залишається ситуація і на міжнародній арені: виходячи зі статистики у 2022 році понад 8 мільйонів українців знайшли притулок у країнах ЄС. Незважаючи на гостинність цих країн, багато громадян України стикаються з труднощами інтеграції, мовними бар'єрами та обмеженим доступом до ринку праці. Для подолання цих викликів Україна має забезпечити належну правову та інформаційну підтримку громадян за кордоном, сприяти їх адаптації та захищати їхні права, адже безпосередня підтримка внутрішньо переміщених осіб та біженців є ключовим завданням у контексті гуманітарної політики та міжнародного співробітництва країни.

Взаємодія Омбудсмана України з міжнародними організаціями відіграє ключову роль у захисті прав людини, особливо під час війни. Завдяки співпраці з такими структурами, як ООН, ОБСЄ та Міжнародним кримінальним судом, вдається не лише документувати порушення, а й створювати потужний міжнародний механізм тиску на агресора. Омбудсмен забезпечує передачу доказів військових злочинів, сприяє прозорості розслідувань і залучає міжнародну спільноту до боротьби за справедливість. А отже, така діяльність зміцнює позиції України на світовому рівні, сприяє покаранню винних та запобігає жорстким порушенням прав людини в майбутньому.

Одним з найбільш гострих питань, що стримують ефективність діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, є недостатність фінансових та людських ресурсів. Цей дефіцит суттєво обмежує можливості Уповноваженого повноцінно виконувати покладені на нього конституційні функції захисту прав і свобод людини. Зокрема, недостатня кількість працівників у регіональних представництвах Уповноваженого призводить до значних затримок у розгляді звернень громадян. Свідченням цього є значне зростання кількості скарг, зокрема, пов'язаних з порушенням соціальних прав внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Воєнний стан передбачає вичерпний перелік таких суб'єктів, до яких відбувається звернення зі скаргою до органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до суду [3, с. 165].

Так, за даними на 2024 рік, кількість звернень громадян зросла на 20% порівняно з 2022 роком. Водночас, фінансування діяльності Уповноваженого залишається на рівні, який не дозволяє забезпечити належні умови для ефективної роботи та впровадження масштабних ініціатив, спрямованих на покращення стану дотримання прав людини в Україні.

З огляду на вищезазначене, стає очевидним, що для забезпечення належного виконання конституційних функцій Уповноваженого необхідно суттєво збільшити фінансові ресурси, зміцнити кадровий потенціал, що сприяло б підвищенню рівня захисту прав людини в Україні. Тільки таким шляхом можна ефективно долати сучасні виклики та на належному рівні дотримуватись прав і свобод громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Руснак А. В., Савченко Ю. В. Удосконалення механізму реалізації та захисту прав людини у сфері трудових відносин під час війни // Підприємництво і торгівля. 2023. Вип. 39. С. 163–170. URL: <http://dx.doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-20>.

УДК 340.1

Кошарний С.А.¹, Саміло Г.О.²

¹ студ. гр. Юз-114 НУ «Запорізька політехніка»,

² доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Проблематика класифікації правових систем залишається важливою складовою сучасної теорії держави і права, оскільки саме правова система відображає глибинні засади функціонування держави, її правової культури, взаємодії з громадянським суспільством та міжнародною спільнотою.

Сучасна правова наука визначає правову систему як цілісне соціальне утворення, що включає не лише нормативно-правові акти, але й правові традиції, юридичну практику, ідеологію, морально-ціннісні орієнтири,

способи праворозуміння та тлумачення. Вона формується під впливом культурних, історичних, релігійних, політичних та соціально-економічних факторів. Саме тому в різних державах світу існують суттєво відмінні моделі правової організації суспільства.

Згідно з найпоширенішею у науці класифікацією виокремлюють п'ять основних правових сімей: романо-германську, англо-американську, релігійну, традиційну та змішану.

Романо-германська система, яка домінує в континентальній Європі, характеризується пріоритетом закону як головного джерела права, високим рівнем кодифікації та формалізму, а також відносною незалежністю судової практики. Закон у таких системах розглядається як вияв раціонального упорядкування суспільних відносин, а роль судді полягає не у створенні норм, а в їх механічному застосуванні.

Англо-американська правова система, що сформувалася у Великобританії та США, навпаки, надає першочергового значення судовому прецеденту. Рішення судів у конкретних справах стають обов'язковими для подальшої практики, що забезпечує гнучкість та динамізм правової системи. У цій традиції судді мають активну роль у формуванні норм, а юридичне мислення базується не стільки на кодифікованих правилах, скільки на аналізі практики.

Релігійні правові системи (ісламське, юдейське, канонічне) базуються на священних текстах, таких як Коран, Талмуд, Біблія, які є джерелами норм та принципів права. Особливість таких систем — нерозривний зв'язок між релігійною догмою та правовим регулюванням, що унеможливорює секулярну автономію судової влади. Судові рішення приймаються не лише на основі права, а й відповідно до тлумачення духовними авторитетами.

Традиційні правові системи спираються переважно на звичаєві норми, які мають неписаний характер і передаються з покоління в покоління. Такі системи поширені у країнах Африки, Азії, Океанії. Вони відображають специфіку локального правосвідомості, сімейних і кланових структур, і часто існують паралельно з офіційними правовими системами.

Змішані правові системи виникають у державах, які пройшли шлях колонізації або історичних трансформацій, що поєднують декілька правових традицій. Найбільш яскравий приклад — правова система Індії, в якій функціонують елементи загального права Великобританії, індуського релігійного права, ісламських норм, а також сучасні демократичні механізми конституціоналізму.

Зазначимо, що посилення міждержавних зв'язків, економічна інтеграція, розвиток міжнародного права сприяють уніфікації правових стандартів. Міжнародні договори, участь у наддержавних утвореннях (Європейський Союз, СОТ, ООН), діяльність транснаціональних корпорацій

та цифрових платформ змінюють підходи до правотворення, правозастосування та інтерпретації.

Глобалізація не веде до знищення правових відмінностей, а навпаки – виявляє гнучкість і адаптивність правових систем. Саме національні особливості дозволяють праву залишатися ефективним регулятором у конкретному соціальному контексті.

Цивілізаційний підхід до класифікації правових систем передбачає поділ права на західне (ліберально-індивідуалістичне), східне (колективістське, релігійне) та соціалістичне (ідеологізоване, централізоване). Такий поділ дозволяє не лише структурувати сучасне правове поле, а й сприяє кращому розумінню причин політико-правових конфліктів у міжнародному середовищі.

Підсумовуючи, можна зазначити, що вивчення правових систем сучасності є необхідною умовою формування високої правової культури, сприяє професійному становленню майбутніх юристів, а також дозволяє поглибити розуміння світового правового простору. Здатність правових систем до співіснування, взаємодії та запозичення є важливим чинником стабільності, безпеки та ефективного функціонування правових держав у ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Давид Р. Основні правові системи сучасності. Київ: Юніверс, 2001. 352 с.
2. Саміло Г.О. Особливості тлумачення права в різних правових системах. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 46–49.

УДК 342.9

Купін А.П.¹, Кулик О.І.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Юз-314сп НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Перспективи вдосконалення правозастосування у сфері адміністративної відповідальності за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей є важливим напрямом для покращення системи захисту прав дитини в Україні. Одним із ключових аспектів є удосконалення правозастосовчої практики, яка дозволить ефективніше реагувати на порушення батьківських обов'язків та забезпечити

більш обґрунтоване застосування адміністративних санкцій. Перш за все, необхідно ввести систему детальніших критеріїв для оцінки обставин кожної конкретної справи. Це дозволить не тільки визначити рівень вини батьків, а й створити точні механізми для визначення тяжкості порушення. Встановлення чітких норм та параметрів, які повинні відповідати мінімальним стандартам виховання, дасть можливість уникайте суб'єктивних рішень під час розгляду справ. Законодавчі зміни мають включати детальне регулювання відповідальності за конкретні порушення, зокрема, за ненадання медичної допомоги, невиконання обов'язків щодо освіти або недотримання вимог щодо безпеки дитини.

З метою вдосконалення правозастосування доцільно запровадити додаткові інструменти для роботи органів державної влади та органів опіки та піклування, що мають забезпечити належний контроль за виконанням батьківських обов'язків. Одним з таких інструментів є посилення співпраці між соціальними службами, медичними та освітніми установами, а також правоохоронними органами, що дозволить своєчасно виявляти порушення та мінімізувати їх негативні наслідки для дітей. Головним кроком у цьому напрямку є створення єдиної системи обліку та моніторингу випадків невиконання батьківських обов'язків, яка дозволить оперативно реагувати на порушення та вчасно вживати відповідні заходи. Крім того, значну роль у підвищенні ефективності правозастосування відіграє підвищення кваліфікації суддів, працівників органів соціального захисту та правоохоронців. Вони повинні мати чітке розуміння правових норм, які регулюють відповідальність за невиконання обов'язків щодо виховання дітей, а також володіти навичками для об'єктивної оцінки ситуації та застосування належних заходів впливу. Для цього необхідно впроваджувати спеціалізовані курси, семінари та тренінги для фахівців у цій сфері.

Підвищенню ефективності правозастосування також сприятиме використання альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація. В умовах, коли між батьками та органами влади виникають конфлікти через невиконання обов'язків щодо виховання дітей, медіація може стати ефективним інструментом для досягнення взаєморозуміння та укладення угод про забезпечення прав дитини. Це дозволить зменшити навантаження на суди та заощадити час і ресурси, при цьому забезпечивши більш конструктивний підхід до вирішення проблеми. Помітним напрямком є створення більш ефективної системи соціальної підтримки для сімей, що перебувають у складних умовах. Законодавство має передбачати не лише покарання за порушення. Обов'язків батьків, а й конкретні заходи щодо допомоги та реабілітації таких сімей. Це може включати соціальні програми для поліпшення умов життя, навчання навичкам батьківства, психологічну

підтримку та інші заходи, які допомагають батькам виконувати свої обов'язки щодо виховання дітей.

Із перспективних напрямів вдосконалення є також розвиток інституту превентивного контролю за умовами життя дітей. Це включає регулярні перевірки соціальними службами житлових умов, медичного обслуговування та освітнього процесу дітей. Це дозволить вчасно виявляти потенційні порушення і забезпечити своєчасне втручання з метою запобігання негативним наслідкам для дитини. Важливим аспектом є також моніторинг ефективності дій органів опіки та піклування, що повинні координувати всі процеси, пов'язані з виконанням батьківських обов'язків. Перспективи вдосконалення правозастосування адміністративної відповідальності в Україні потребують комплексного підходу, який включає зміни в законодавстві, підвищення кваліфікації фахівців, розвиток соціальних послуг та активізацію превентивних заходів. Лише у такому випадку можна очікувати на підвищення ефективності адміністративної відповідальності та значне покращення захисту прав дітей в Україні.

Для підвищення ефективності правозастосування важливо також здійснювати посилений контроль за виконанням судових рішень, пов'язаних з вихованням дітей. У деяких випадках батьки можуть не виконувати накази судів або ухилятися від виконання покладених на них обов'язків. Створення ефективної системи контролю, яка дозволяє оперативно виявляти подібні порушення та вживати відповідних заходів впливу, може сприяти підвищенню рівня виконання судових рішень та покращенню становища дітей. Крім того, значною є роль громадських організацій та благодійних фондів у підтримці сімей, що знаходяться в складних умовах. Вони можуть допомогти виявляти проблеми, що стосуються невиконання батьками своїх обов'язків, та надавати додаткову соціальну та психологічну підтримку. Розвиток партнерства між державними структурами та громадськими організаціями може значно покращити ситуацію, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення проблем у сфері виховання дітей.

Нарешті, необхідно посилити інформування населення про адміністративну відповідальність за невиконання обов'язків щодо виховання дітей. Багато батьків, особливо в сільській місцевості, не завжди обізнані про свої права та обов'язки, а також про наслідки невиконання батьківських обов'язків. Кампанії з підвищення обізнаності, які будуть орієнтовані на різні соціальні групи, включаючи молоді сім'ї та батьків, що перебувають у складних життєвих обставинах, допоможуть зменшити випадки порушення та покращити виконання батьківських обов'язків.

УДК 342.9

Баєва Л.В.¹, Любименко В.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-313 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ

Значення дисципліни у функціонуванні державних органів змінюється залежно від адміністративно-правового статусу конкретного владного суб'єкта. Особливу роль дисципліна відіграє у діяльності Національної поліції, що підкреслюється наявністю окремої правової бази для регулювання питань дисциплінарної відповідальності працівників цієї структури.

До таких нормативних актів належать Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», відповідний наказ Міністерства внутрішніх справ України, яким затверджено «Порядок проведення службових розслідувань у Національній поліції України» та «Положення про дисциплінарні комісії в Національній поліції України».

Службова дисципліна, на відміну від загальної дисципліни, має чітко визначену галузеву та предметну специфіку, залежно від сфери діяльності, у якій здійснюється служба. Це, зокрема, стосується й служби в органах поліції.

Законність як принцип діяльності органів поліції визначається окремо, хоча водночас є умовою виконання поліцейськими своїх функціональних обов'язків. Її забезпечують державний примус та можливість юридичної відповідальності. Аналогічно дотримання службової дисципліни також має такі властивості й відіграє надзвичайно важливу роль для ефективної роботи поліції.

Тлумачення поняття службової дисципліни безпосередньо стосується Присяги поліцейського та наказів керівників. Водночас питання виконання законів та нормативно-правових актів різного рівня вже регламентується принципом законності. Подвійне трактування цих понять може створювати плутанину на доктринальному рівні та сприяти неоднозначному підходу до їхнього тлумачення. При цьому існуюча вказівка на те, що дисциплінарна відповідальність настає за порушення, зокрема, з боку поліцейських, лише підтверджує той факт, що будь-яке правопорушення несумісне зі статусом і Присягою працівника поліції. Отже, формалізація принципу дотримання службової дисципліни у законодавстві сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів поліції, усуненню можливих суперечностей і забезпеченню більш однозначного застосування норм права в цій сфері.

Дисциплінарна відповідальність в органах поліції є різновидом і мірою обов'язку поліцейського зазнавати відповідних негативних наслідків примусового та обмежувального характеру за вчинення дисциплінарного проступку, яка накладається на підставі та в порядку, встановленому законом.

До дисциплінарних проступків працівників поліції віднесено широкий перелік діянь, що може інкримінуватись у випадку вчинення протиправної винної дії чи бездіяльності поліцейського, які полягатимуть в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або які виходитимуть за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції.

Поліцейська дисциплінарна відповідальність включає індивідуальні підходи, коли застосовуються дисциплінарні дії залежно від тяжкості злочину, в якому він був вчинений. Юридична гарантія щодо запобігання невідповідності обсягу дисциплінарної відповідальності - це зобов'язання власника або його уповноваженого повноваження отримувати пояснення від працівника, письмового чи усного доказу щодо наказу працівника про підтримку дисциплінарних дій. Право працівника оскаржувати дисциплінарні дії відповідно до правил чинного законодавства. Тому поліцейські несуть відповідальність за порушення офіційної дисципліни, незалежно від рангу чи посади. Дисциплінарна відповідальність також може бути принесена до адміністративної, кримінальної чи цивільної відповідальності.

Дисциплінарні процедури, як правило, включаються до багатьох заходів, спрямованих на: рішення порушення дисциплінарних процедур; формування дисциплінарного комітету та його склад; визначення повноваження дисциплінарного комітету; визначення основних принципів роботи дисциплінарного комітету; дослідження; формування дисциплінарних проєктів; рішення щодо результату дисциплінарних дій.

Дисциплінарна відповідальність поліції регулюється спеціальними законами, які стосуються лише поліцейських. Дії дисциплінарного попиту – це невдача або невідповідне виконання присяги і не виконання покладених завдань. Дисциплінарні заходи відбуваються за спеціальною процедурою.

Підсумовуючи це, робимо висновок, що дисципліна поліцейських органів є окремою умовою належного функціонування поліції та принципів інтеграції їх діяльності. Концепція «дисципліни Національної поліції» визначається як регулятор поліції. Це складається з багатьох обов'язкових правил нормативного характеру, гарантованого можливостями використання примусу та санкцій. Дисципліна вказує на те, що існують конкретні сектори та предметні характеристики відповідно до сфери діяльності, в якій здійснюється служба.

УДК 342.9

Купін А.П.¹, Ніколаєнко Ю.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-313 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДРІБНОГО ХУЛІГАНСТВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Дрібне хуліганство є одним з поширених правопорушень, яке регулюється в рамках адміністративного права. Хоча його правова кваліфікація здається на перший погляд не складною, оскільки йдеться про порушення громадського порядку, насправді вона має свої особливості та вимагає детального аналізу. Згідно з положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП), дрібне хуліганство визначається як порушення громадського порядку, вчинене з неповаги до суспільства, що виявляється в агресивних або непристойних діях. Однак, хоча це правопорушення не призводить до серйозних наслідків, його кваліфікація передбачає особливий підхід до встановлення обставин і визначення відповідальності.

Кваліфікація дрібного хуліганства в адміністративному праві є важливою для забезпечення належного правопорядку і захисту громадян від порушень їхніх прав і свобод. Однією з основних особливостей цієї кваліфікації є те, що для віднесення діяння до дрібного хуліганства не обов'язково має бути завдано матеріальних чи фізичних збитків. Йдеться саме про порушення соціальних норм поведінки, що проявляються в публічному просторі. Визначення того, що саме є порушенням громадського порядку, є суб'єктивним і залежить від конкретних обставин кожного випадку.

Однією з основних ознак, які використовуються при кваліфікації дрібного хуліганства, є оцінка поведінки правопорушника, яка повинна порушувати громадський порядок або соціальні норми. Тобто не кожен прояв агресії чи нецензурної лексики є підставою для кваліфікації правопорушення як дрібного хуліганства. Потрібно, щоб вчинене діяння мало явну суспільну небезпеку та створювало потенційну загрозу для інших громадян. У більшості випадків дрібне хуліганство пов'язане з поведінкою в публічних місцях, таких як вулиці, парки, громадський транспорт, кафе або інші місця скупчення людей. Вчинення порушення в приватних місцях, без очевидного порушення норм соціальної поведінки, як правило, не підпадає під кваліфікацію дрібного хуліганства.

Ще однією особливістю кваліфікації дрібного хуліганства є обов'язкове визначення мотиву правопорушення. Кваліфікація діяння як дрібного хуліганства передбачає, що воно має бути вчинене з неповаги до суспільства.

Це означає, що для визнання діяння дрібним хуліганством важливо з'ясувати, чи було воно спричинене внутрішнім переконанням правопорушника в тому, що його поведінка є нормальною або прийнятною в суспільстві, чи ж особа свідомо ігнорувала загальні моральні й правові норми. При цьому важливою ознакою є те, що агресія чи неприязнь не повинні бути спрямовані безпосередньо на конкретну особу, а виражатися в загальному порушенні громадського порядку.

Однією з важливих складових кваліфікації є наявність причинного зв'язку між дією і порушенням. У випадку дрібного хуліганства потрібно, щоб саме поведінка особи призвела до порушення громадського порядку або створила загрозу для інших осіб. Це може бути, наприклад, агресивна поведінка, що створює небезпеку для оточуючих, або вираження нецензурних слів чи жестів, що принижують людську гідність або завдають моральної шкоди. Саме ця обставина дозволяє відрізнити дрібне хуліганство від інших правопорушень, таких як порушення тиші або адміністративне правопорушення, пов'язане з алкогольною залежністю, що також можуть призвести до правових наслідків, але не мають характеру порушення громадського порядку. Також важливо зазначити, що дрібне хуліганство як правопорушення не передбачає серйозних наслідків або тяжкої шкоди, однак його кваліфікація як адміністративного правопорушення не зменшує його значення. Це правопорушення часто є відображенням моральних проблем у суспільстві, а тому воно потребує чіткої правової реакції. Кваліфікація цього діяння як адміністративного порушення дозволяє вживати заходів для відновлення громадського порядку, навіть коли порушення не призвело до значних матеріальних або фізичних наслідків. Адміністративне покарання може включати штраф, арешт або попередження, що є важливим для попередження подібних правопорушень у майбутньому. Дрібне хуліганство характеризується особливою формою, що дозволяє легко відрізнити його від інших правопорушень. Воно передбачає низьку ступінь суспільної небезпеки, але має великий вплив на соціальний порядок і моральні норми суспільства.

З одного боку, це правопорушення не є тяжким злочином і не веде до серйозних юридичних наслідків, однак його кваліфікація як адміністративного правопорушення дозволяє утримувати певний рівень дисципліни і запобігати зростанню соціальної напруги в громадських місцях. Особливістю кваліфікації дрібного хуліганства є також те, що воно часто пов'язане з певним контекстом, в якому вчиняються протиправні дії. Це може бути вчинено під час публічних заходів, спортивних матчів, масових святкувань або в інших ситуаціях, коли великі групи людей знаходяться в одному місці і можуть бути безпосередньо свідками або учасниками правопорушення. Важливим моментом є також те, що кваліфікація цього діяння може залежати від того, чи була особа в стані алкогольного чи

наркотичного сп'яніння, що може посилювати відповідальність, але не змінює саму сутність правопорушення.

З огляду на вищезазначене, кваліфікація дрібного хуліганства в адміністративному праві є багатограним процесом, що вимагає ретельного оцінювання як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак правопорушення. Адміністративне право, яке регулює ці відносини, сприяє підтримці громадського порядку і створює умови для належної правової оцінки поведінки осіб, які порушують соціальні норми. Водночас, важливо пам'ятати, що навіть такі правопорушення, як дрібне хуліганство, можуть мати серйозні соціальні наслідки, тому їхнє ефективне правове регулювання має велике значення для нормального функціонування суспільства.

УДК 342.72/.73

Панасюк К.О.

студ. гр. Ю-111 НУ «Запорізька політехніка»

ОМБУДСМАН УКРАЇНИ ТА ЗАХИСТ ВПО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Найголовнішими принципами, що слугують фундаментом демократичної форми держави є – конституційні принципи, які в свою чергу, визначають основну мету парламентського контролю. Для того, щоб суспільство почувало себе в безпеці та відчувало підтримку зі сторони влади, законодавець, передбачив посаду омбудсмана - Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, діяльність якого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не віднімає їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод [1].

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, права людей були порушені, особливо постраждали люди, які набули статусу «внутрішньо переміщених осіб» (Далі - ВПО), бо саме в них відібрали першочергові конституційні права такі як: право на житло, на свободу переміщення, на працю, на соціальні гарантії, на медичну допомогу, на таємницю листування, невтручання у приватне життя та інші. В окупації люди позбавляються звичних у мирний час конституційних прав, а на території, де через агресію тимчасово не діє Конституція – немає життя для вільних людей нашої країни. Враховуючи власний досвід життя в окупації можу сказати, що повна відсутність права в усіх його проявах повертає до давнього минулого, де люди опираються тільки на відчуття власного переконання в своїй правоті та повній відсутності об'єктивності. Відсутність контролю з боку влади – це шлях до розрухи та хаосу, який наче переміщає тебе в паралельну реальність, пригнічує та змушує відчувати

безпорадність. Багато сімей зіштовхуються з ситуацією, коли окупант силоміць забирає їх близьких без можливості подальшого зв'язку, переслідуючи лише свої особисті інтереси та бажання залякати населення, посягти страх. Таким чином виникає, як на мій погляд, головна проблема нашого народу та влади – полон.

Покинувши окуповану територію вас може очікувати новий ряд проблем, оскільки через велику хвилю ВПО зростає потреба у житлі, роботі, у тимчасовій матеріальній підтримці зі сторони держави, а при наявності дітей шкільного віку – пошук школи та робота над адаптацією дитини на новому місці серед нового оточення. Проте, відчуття довгоочікуваної свободи дає сили перебороти всі ці труднощі. Для вирішення цих проблем існують програми державної підтримки, в яких держава надає у користування житло для громадян, які з різних підстав втратили свої будинки. У випадку війни – це обстріл, переміщення з окупованої території або беззаконне позбавлення житла зі сторони окупаційної влади. Існує програма фінансової допомоги у вигляді виплат як на дітей так і на дорослих. Нажаль, війна продовжується, а кількість людей, які потребують допомоги зростає від постійних обстрілів та руйнувань, через що програми для ВПО або не працюють повною мірою або призупиняються через незмогу функціонувати, бо є проблема в нестачі ресурсів.

Нещодавно моє орендоване житло постраждало від нічного обстрілу міста КАБами, окрім цього є постраждали мирні люди, які не думали, що ніч для них закінчиться на операційному столі реанімаційного відділення лікарні. Всі ці події змушують психіку постійно перебувати в напрузі, тому виникає потреба у допомозі фахівців з психології, щоб хоч якось полегшити моральний стан громадян нашої країни.

Враховуючи вищенаведене, ми бачимо, що не тільки громадяни, а й вся правова система нашої держави зіштовхнулася з проблемою неготовності на законодавчому рівні до війни. Звичайно, такі події складно передбачити, проте світ диктує свої правила та показує нові реалії. Конституція України хоча і закладає засади щодо визначення специфіки реалізації прав та обов'язків громадян під час воєнного стану, проте вважаю, що для більш детального розуміння норм, доречно мати окремий розділ, який не дозволить порушувати права людей неправильним тлумаченням з боку некомпетентних осіб. Таким чином, конституційна норма буде тлумачитися правильно і зрозуміло для всіх суб'єктів права. Наразі в Україні існує посада Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яка забезпечує допомогу в належній реалізації конституційних прав, забезпечує контроль за захистом цих прав та активно виступає на стороні дотримання закону та норм Конституції. Проте слід зауважити, що закон який регулює діяльність Уповноваженого теж формувався у мирний час, без деталізації його дій в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Реалії життя вимагають

доопрацювання нормативно-правового регулювання статусу нашого омбудсмана в умовах війни, зокрема його взаємодії з особливо незахищеними в умовах воєнного стану категоріями громадян України: ними, на мій погляд, є ВПО, рідні військовослужбовців, які знаходяться в полоні, або визнані загиблими чи зниклими безвісти, військові, які зазнали через поранення суттєві пошкодження здоров'я що призвели до інвалідності, або військові, які втратили кінцівки.

Оскільки стаття 13 ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» передбачає права Уповноваженого, та перелік цих прав, то пропоную ряд наступних пропозицій щодо вдосконалення діяльності Уповноваженого в умовах воєнного стану, а саме: 1) розробити діючий механізм контролю за дотриманням конституційних прав ВПО, тобто, чітко усвідомлювати та розуміти потреби людей, які захищаються Конституцією України; 2) тісний безперервний контакт з особами, які постраждали від воєнних дій, бо кожен громадянин має право на невідкладну допомогу, якщо його конституційні права були порушені; 3) контроль за якістю надання допомоги; 4) захищати права ВПО у разі дискримінації за мовними та релігійними ознаками, бо наша країна багата на різні побутові традиції, мову та релігійну приналежність, а Конституція захищає права своїх громадян у різних сферах життя; 5) розробити безкоштовну програму медичної та психологічної реабілітації для осіб, які фізично/морально постраждали від дій ворога, у всіх медичних закладах країни.

При чіткому механізмі створення та регулювання даних пропозицій, можна значно облегшити життя громадян, бо хто як не влада попіклується за реалізацію конституційних гарантій, а наш обов'язок як громадян – допомагати шукати шлях вирішення проблем через пропонування ідей та волонтерство.

При всій складній ситуації, яка відбувається в нашій країні, хочеться згадати вислови діючого омбудсмана Лубінця Дмитра Валерійовича, який зазначав що найбільше багатство України – це її люди, якими б різними ми не були, кожен має у собі дух свободи, всі різні, але всі – рідні. Ми всі, ви та я, повинні цінувати один одного, цінувати зусилля один одного та робити все, щоб наша країна ставала кращою навіть у час війни. Кожен день – це шанс допомогти людям, кожен день – це шанс стати кращою версією себе.

Війна закінчиться, а пам'ять про добрі справи буде жити вічно!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97 ВР.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97%D0%B2%D1%80#Text>

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН В РЕСПУБЛІЦІ ХОРВАТІЯ

Тема прав та обов'язків громадян в республіці Хорватія є важливою в умовах сучасного світу, де розвиток демократичних цінностей, дотримання прав людини та забезпечення рівних можливостей набувають особливого значення. Як частина Європейського Союзу, Хорватія зобов'язана дотримуватись високих стандартів захисту громадянських прав, зокрема в економічній, соціальній і політичній сферах. Економічні права, такі як право власності та свобода підприємництва, забезпечують основу для стабільного розвитку та залучення інвестицій, сприяючи зміцненню національної економіки.

Конституція Хорватії закладає основні права і обов'язки громадян, забезпечуючи свободу, рівність і справедливість для кожного [1]. Одним із центральних аспектів прав громадян є економічні свободи, які гарантують особисту та економічну безпеку.

Конституція забезпечує право власності, яке, передбачає не лише можливість володіти майном (ст. 48), але й відповідальність за його використання в інтересах професії. Кожен громадянин має можливість отримати роботу без дискримінації та на умовах, що забезпечують гідний рівень життя (ст. 55, суспільства. Це право поширюється як на громадян країни, так і на іноземців, які, відповідно до закону, також можуть набувати майнових прав. Водночас конституційна система Хорватії заснована на вільних ринках та підприємстві. Вільна конкуренція та рівні умови для всіх учасників ринку є основою економічного життя (ст. 49), що унеможливорює зловживання монополіями. Це право включає також гарантії для іноземних інвесторів, які можуть вільно повертати свій капітал і прибутки.

Соціальні права, визначені Конституцією, відображають турботу держави про забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Вони включають право на працю та свободу вибору (ст. 56). Ця гарантія поширюється на справедливий винагороду за працю, що дає можливість працівникам забезпечувати себе і свої сім'ї. Закон також встановлює максимальний робочий час, право на відпочинок і оплачувану відпустку (ст. 56). Соціальний захист є ще однією важливою складовою соціальних прав. Конституція передбачає систему соціального забезпечення та страхування для всіх, хто цього потребує, приділяючи особливу увагу людям з інвалідністю, ветеранам війни та тим, хто не здатен працювати через стан здоров'я (ст. 58). Крім того,

право на охорону здоров'я зобов'язує державу забезпечувати доступ до медичних послуг на рівних умовах для всіх громадян.

Держава також забезпечує рівні можливості для здобуття освіти (ст. 66). Згідно зі конституційними приписами, освіта є обов'язковою і безкоштовною на рівні, передбаченому законом, що сприяє розвитку освіченого і свідомого суспільства.

Політичні права, закріплені в Конституції Хорватії, підкреслюють важливість демократичних цінностей і свободи вираження думки. Громадяни мають право створювати політичні партії та брати участь у політичній діяльності, що є ознакою демократичного суспільства (ст. 6). Свобода слова і вираження думок, зафіксована в конституції (ст. 38), включає також право на свободу преси, заборону цензури і доступ до інформації. Це право забезпечує можливість громадян відкрито висловлювати свої погляди та брати участь у політичних і соціальних дискусіях. Крім того, громадяни мають право на страйк (ст. 63) для захисту своїх трудових і соціальних інтересів, хоча це право може бути обмежене для військовослужбовців, працівників поліції та державної служби.

Окремо Конституція Хорватії наголошує на праві кожного на справедливий судовий захист, рівність перед законом та гуманне поводження у випадках затримання або арешту. Конституція Хорватії забезпечує громадянам можливість оскаржувати рішення органів влади, а також захищає права затриманих, гарантує їм захист людської гідності та можливість оскаржити незаконний арешт (ст. 29). Рівність усіх громадян перед законом є основним принципом правосуддя, що підкріплюється конституційними приписами.

Обов'язки громадян Хорватії також чітко окреслені в Конституції і є важливою частиною конституційного ладу. Одним із головних обов'язків є дотримання законодавства. За конституцією Хорватії всі повинні дотримуватися конституційних норм та поважати правовий порядок, що забезпечує стабільність і функціонування державної системи. Конституція також забороняє арешт або затримання без письмового ордеру, застосованого на законних підставах та також кожен, хто був заарештований або засуджений має право на гуманне поводження та на повагу до своєї гідності (ст. 24, 25). Також, зоною відповідальності громадян є державні витрати: принципи оподаткування, згідно з якими кожен повинен робити свій внесок у державний бюджет пропорційно до своїх економічних можливостей [ст. 51]. Це створює основу для фінансової стабільності країни та забезпечення соціальних програм.

Важливим обов'язком є служба в збройних силах країни (ст. 47). Також згідно з положеннями закону Хорватії про оборону [2], громадяни Хорватії мають зобов'язання та право організовано брати участь у захисті країни, що

передбачає кілька форм служби, зокрема військову службу, добровільну військову підготовку, службу в резерві за контрактом, трудову повинність та матеріальні зобов'язання. У разі потреби громадяни зобов'язані виконувати військові обов'язки для захисту незалежності і територіальної цілісності країни.

Основною формою виконання військового обов'язку є проходження військової служби для осіб, переважно, чоловічої статі (ст.18, 21 Закону). Військовий обов'язок включає навчання, підготовку для всіх дієздатних громадян з 18 та до 27 років яка триває 6 місяців (ст.23 Закону). Військовий обов'язок для чоловіків який починається з 18 років і, залежно від обставин, може тривати до досягнення 55 років для чоловіків та для жінок – до 50 років, хоча для офіцерів цей вік може бути збільшено до 60, а для генералів – до 65 років [ст. 20 Закону]. Військова служба охоплює службу за призовом, військову або цивільну службу та службу в резерві Збройних Сил [ст. 21 Закону]. при цьому жінки не підлягають обов'язковій службі за призовом, лише за власним бажанням. При цьому передбачено можливість альтернативної служби для тих, хто не може виконувати військові обов'язки з релігійних чи моральних переконань [ст. 24 Закону].

Таким чином, Конституція Хорватії та закон Хорватії про військову службу (оборону) чітко визначає права та обов'язки громадян, які відображають демократичні цінності, сприяють соціальному благополуччю, економічному прогресу та захисту прав кожного. Гарантії економічної свободи, рівні можливості для здобуття освіти, право на працю та соціальний захист, політичні права і свободи підкреслюють значення прав людини та верховенства права в Хорватії. Обов'язки, водночас, слугують основою для функціонування держави, забезпечуючи захист її суверенітету та стабільність правової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція Хорватської Республіки. Бостан С. К. Конституції постсоціалістичних країн Європейського Союзу : хрестоматія. Запоріжжя :НУ «Запорізька політехніка, 2019. С. 325–368.
2. Zakon o obrani RH: od 01.08.2019. Službena izdavačka kuća. Saborska izdavačka kuća. URL: <https://www.zakon.hr/z/334/Zakon-o-obrani>

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ В ЕСТОНІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДОБУТТЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ УКРАЇНСЬКИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ

Питання актуальності зазначеної теми базується на сучасних глобальних викликах у зв'язку з війною в Україні та масового переміщення українців до балтійських країн, зокрема Естонії, де їх кількість на кінець січня 2025 року складає 35715 [1] Одним з ключових аспектів інтеграції українських біженців є надання права на освіту, як необхідної передумови для соціальної адаптації, самореалізації та розвитку їх дітей в країні перебування.

Конституційно-правове забезпечення освітніх прав українських переселенців в Естонії реалізується на основі положень міжнародного та національного права. Конституція республіки Естонія, Конвенція ООН про права дітей 1989 р., Директива ЄС про надання тимчасового захисту (2001/55/ЄС) та партнерські освітні акти держави є основними юридичними документами, які регулюють це питання. Зокрема, стаття 10 Конституції Естонії закріплює, що гарантії прав і свобод людини, а також її гідність, розповсюджується не тільки на естонських громадян, а й на всіх, хто законно перебуває на території Естонської держави, стаття 12 гарантує всім рівне ставлення з боку закону і забороняє будь-яку дискримінацію за національною, мовною чи іншою ознакою. Нарешті стаття 37 надає право на освіту кожному і зазначає, що основна освіта є обов'язковою і безоплатною, зокрема і для дітей, які перебувають на території цієї країни [2]. На додаток, Конституція зобов'язує дотримуватись міжнародних договорів, таких як Конвенція ООН про права дитини, що гарантує право на освіту незалежно від статусу цих дітей.

Відносно українських переселенців вирішує проблему надання освіти комплексно на кількох рівнях, передбачаючи реалізацію цього права для всіх вікових категорій. Уряд забезпечує повний спектр освітніх послуг на всіх етапах освіти: починаючи з дошкільної освіти і до вищої. Зокрема, діти у віці від 1,5 до 7 років відвідують дитячі садки та ясла для дітей дошкільного віку, діти шкільного віку (7–17 років) навчаються в базових та середніх школах, а особи, старші 17 років, здобувають професійно-технічну та вищу освіту. Особливістю естонської моделі підтримки є впровадження диференційованих освітніх траєкторій – короткострокової та довгострокової. Короткостроковий план передбачає тимчасову адаптацію дитини до навчального процесу в межах поточного навчального року без жорстких очікувань щодо постійного

навчання. Довгостроковий план включає повне занурення в освітнє середовище Естонії. Важливим аспектом є безкоштовність базової освіти.

Відповідно до Конституції та естонських нормативно-правових актів, базова освіта є обов'язковою для всіх дітей незважаючи на їхнє громадянство. Навчання є безкоштовним до закінчення дев'ятого класу або до досягнення учнем віку 17 років [3].

Однією з особливостей освітньої політики в Естонії є те, що вона дійсно зосереджена на індивідуальних потребах кожної окремої дитини. У період облаштування до так званих новоприбулих не застосовуються звичні стандарти оцінювання, що сприяє створенню середовища, спрямованого на загоєння психологічних шрамів і вирішення проблем, пов'язаних з вимушеним переїздом. Право на освіту для українських переселенців реалізується через кілька послідовних кроків. Перший крок – реєстрація сім'ї в Талліннському центрі для біженців, де збирається первинна інформація про дитину. Другий крок – направлення до відповідного навчального закладу з урахуванням місця проживання, віку та освітніх потреб дитини. Третій крок – надання допомоги та підтримки протягом усього періоду навчання [4].

Естонська модель підтримки освіти переселенців важлива не лише в гуманітарному, а й у стратегічному плані. Держава сприймає освіту українських дітей як інвестицію держави у свій людський капітал, яка, у майбутньому змінить демографічну та економічну ситуацію в країні на краще. Статистичні дані підтверджують дієвість такого підходу. Багато з числа переселенців успішно пристосовується до системи освіти. Конституційне право на здобуття освіти в Естонській Республіці для українських переселенців реалізується за допомогою багатопарового механізму, що складається на засадах гуманізму, недискримінації та всебічної допомоги. Естонська модель реалізації прав людини в надзвичайних кризових ситуаціях відповідає самим високим демократичним стандартам.

Підсумовуючи вищенаведене можна сказати, що Естонія забезпечує право на освіту для українських переселенців, використовуючи цілісний підхід, який включає вільний доступ до освіти, адаптаційні програми та мовну підтримку. Особлива увага приділяється індивідуальним потребам дітей, їхній інтеграції та психологічній готовності. Це базується на принципах гуманності та рівності, а також нормах міжнародного права, які дозволяють адекватно вирішувати питання вимушеної міграції. Досвід Естонії свідчить про високий рівень освіти, що поєднує доступність та ефективність в набутті освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В ЄС тимчасовий захист мають понад 4 мільйони українців. URL: <https://suspihne.media/967357-v-es-timcasovij-zahist-maut-ponad-4-miljoni-ukrainciv/>
2. Конституція Естонської Республіки. Бостан С. К. Конституції постсоціалістичних країн Європейського Союзу : хрестоматія. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка». 2019. С. 27–62.
3. Дитина та молодь, які прибули в Естонію з України. Міністерство освіти та науки Естонії : веб-сайт. URL: <https://www.hm.ee/uk-UA/uk>
4. Освітні послуги для українських воєнних біженців в Таллінні. Міграційний центр Таллінна : веб-сайт. URL: <https://www.tallinn.ee/uk/ukraina/osvitni-posluhy-dlya-ukrayinskykh-voyennykh-bizhentsiv-v-tallinni>

УДК 342.724

Плахтій А.Ю.

студ. гр. Ю-113 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В СЛОВЕНІЇ

Забезпечення прав національних меншин є важливим елементом сучасної демократичної держави. Словенія, як член Європейського Союзу, активно дотримується міжнародних стандартів захисту національних меншин, зокрема через реалізацію відповідних конституційних положень. Правова модель Словенії спрямована на створення умов для збереження мовної, культурної та політичної ідентичності меншин, що є важливим чинником соціальної стабільності та культурного різноманіття. Особливого захисту у Словенії набули італійська та угорська меншини. Законодавче регулювання прав цих груп є зразковим прикладом для інших європейських країн, однак залишається низка викликів, що потребують вирішення для повноцінної інтеграції меншин у словенське суспільство.

Оснóву регулювання прав меншин у Словенії становить стаття 64 Конституції [1], яка надає італійській та угорській меншинам спеціальні права. Зокрема, забезпечується: а) офіційне використання мов меншин у регіонах їх компактного проживання. У містах, таких як Копер і Лендава, всі адміністративні акти, судові рішення та освітні програми доступні двома мовами; б) культурна автономія. Меншини мають право створювати та підтримувати культурні організації. Наприклад, в угорській громаді діє Національна рада культури, що фінансується з державного бюджету [2].

Державні органи Словенії гарантують двомовність на місцевому рівні. Наприклад, Конституційний суд Словенії підтвердив, що відсутність офіційного перекладу адміністративних актів угорською мовою порушує статтю 64 Конституції Словенії. Ця стаття закріплює особливий статус угорської та італійської меншин, забезпечуючи їм мовну, культурну та політичну автономію. Тому саме словенська модель в правовій системі, є однією з найбільш розвинених у Європі. Ці меншини мають право використовувати рідну мову в офіційних установах, зокрема під час судових засідань та у місцевих органах влади.

Окрім цього, конституційні норми доповнюються міжнародними договорами, зокрема Рамковою конвенцією Ради Європи про захист національних меншин та Європейською хартією регіональних мов або мов меншин. Виконання цих зобов'язань забезпечується через національні програми та фінансування з боку уряду, що підтримує мовну та культурну автономію меншин.

Однією з унікальних рис словенської моделі є гарантоване представництво меншин у Державних зборах (парламенті). Згідно з Конституцією, італійська та угорська громади обирають по одному депутату, які захищають їхні інтереси на національному рівні. Це положення забезпечує рівноправну участь меншин у прийнятті державних рішень. Словенія забезпечує правовий захист для всіх національних меншин, навіть якщо вони не мають офіційного статусу, як це мають угорці чи італійці. Наприклад, ромська громада є важливою меншиною, для якої держава зробила спеціальні програми інтеграції.

Щодо українських біженців в Словенії, їх статус регулюється на основі Директиви ЄС 2001/55/ЄС, яка встановлює принципи тимчасового захисту для осіб, переміщених через збройний конфлікт. З початком війни в Україні Словенія ухвалила спеціальні нормативні акти для спрощення процедури отримання тимчасового захисту українцями та забезпечення їх базових прав [3]. Згідно з ними тимчасовий захист надається строком на один рік з можливістю продовження, гарантується право на проживання, доступ до освіти, працевлаштування та медичної допомоги. Біженцям забезпечується житло в державних центрах розміщення або надається фінансова підтримка для оренди. Соціальні виплати покликані задовольнити основні потреби цих осіб. Українські переселенці можуть працевлаштуватися без отримання додаткових дозволів, а роботодавці мають право наймати їх за спрощеною процедурою. Діти українських біженців мають безкоштовний доступ до шкільної освіти, а для дорослих і дітей організовані курси словенської мови. Окрім того, їм надається базова медична допомога, а для осіб із хронічними захворюваннями чи психосоціальними проблемами передбачена спеціалізована підтримка [4].

Правове регулювання статусу українських біженців у Словенії базується на Конституції, яка гарантує рівність усіх перед законом (ст. 14) та право на медичне обслуговування (ст. 51) [1]. Закон про міжнародний захист визначає права осіб, які шукають тимчасового притулку, та процедуру його отримання. Крім того, спеціальна урядова постанова від 2022 року встановлює порядок надання соціальної допомоги та пільгових умов перебування для українців [1].

Таким чином, Словенія демонструє високий рівень солідарності та відповідності європейським стандартам, забезпечуючи всебічний захист і підтримку українським біженцям. Досвід Словенії є цінним орієнтиром для України у вдосконаленні власної політики щодо національних меншин та забезпечення прав біженців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція Республіки Словенія. Бостан С. К. Конституції постсоціалістичних країн Європейського Союзу : хрестоматія. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка». 2019. С. 468–512.

2. Звіті «The Hungarian language in education in Slovenia», 2024 р. URL: https://www.mercator-research.eu/regional-dossiers/hungarian-slovenia/?utm_source=chatgpt.com.

3. Директива ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист осіб, переміщених через збройний конфлікт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055>.

4. Спеціальна урядова постанова Словенії щодо підтримки українських біженців, 2022 р. URL: <https://www.gov.si/en>.

УДК 342.92

Смолярова М.Л.¹, Плахтій А.Ю.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-113 НУ «Запорізька політехніка»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ МИТНИХ ПІЛЬГ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Автоматизація митних процедур, зокрема процедур надання митних пільг, є важливим елементом сучасної цифрової трансформації системи митного адміністрування. З юридичної точки зору це потребує удосконалення правових механізмів реалізації митної політики з урахуванням міжнародних стандартів, спрямованих на захист прав суб'єктів

господарювання, запобігання корупційним ризикам та дотримання принципу правової визначеності.

У правовій системі Європейського Союзу автоматизація митних пільг реалізується через систему REX (Registered Exporter System), яка ґрунтується на самодекларуванні преференційного походження товарів. Юридичною основою її функціонування є Регламент (ЄС) № 952/2013, яким затверджено Митний кодекс Союзу. У межах цієї системи обов'язки щодо підтвердження права на пільгу покладаються безпосередньо на експортера, що змінює парадигму правовідносин між митницею та суб'єктом господарювання – від наглядової до партнерської моделі. Іншим важливим елементом є система TARIC (The Integrated Tariff of the European Union), яка має нормативну основу в директивах та регламентах ЄС і забезпечує відкритий доступ до правових норм щодо митних ставок, пільг, антидемпінгових заходів тощо. Таким чином, юридична визначеність та передбачуваність у застосуванні пільг досягаються завдяки цифровій уніфікації правових норм.

У Сполучених Штатах Америки правовою основою автоматизованого адміністрування пільг є законодавство, що регулює Generalized System of Preferences (GSP) та інші торговельні програми [1]. Ці норми реалізуються через систему ACE (Automated Commercial Environment), яка забезпечує юридично значущу електронну комунікацію між бізнесом, митними органами та іншими державними інституціями. Законодавча база передбачає можливість подання електронних заяв на отримання пільг, а рішення, прийняті в електронному форматі, мають ту саму юридичну силу, що й паперові документи.

Відповідно до чинного законодавства України, зокрема положень Митного кодексу України та Податкового кодексу України, митні пільги можуть надаватися у формі звільнення від сплати митних платежів на певні категорії товарів, що імпортуються з конкретною метою (гуманітарна допомога, інвестиційні проекти тощо). Водночас механізм їх реалізації характеризується високим рівнем дискреційних повноважень контролюючих органів, недостатньою регламентацією електронних процедур і відсутністю нормативно визначеного механізму автоматичного застосування пільг. Процедура їх отримання передбачає подання окремих документів, часто в паперовій формі, що суперечить принципам цифрового врядування, закріпленим у Законі України «Про публічні електронні послуги» [2]. Крім того, відсутність єдиного електронного реєстру отримувачів пільг обмежує прозорість і підзвітність цієї сфери.

У контексті вдосконалення митного регулювання доцільно розглянути впровадження низки нормативних ініціатив. По-перше, варто закріпити у Митному кодексі України принцип автоматичного застосування пільг, який успішно функціонує в юрисдикціях ЄС та США. Це передбачає можливість

їх застосування митними органами автоматично – за наявності об’єктивно підтверджених підстав, зафіксованих в електронній системі. По-друге, необхідно законодавчо визначити правовий статус єдиного державного реєстру суб’єктів, що користуються митними пільгами, та забезпечити відкритий доступ до інформації про пільгові операції. Такий крок підвищить рівень правової визначеності, запобігатиме зловживанням і створить підґрунтя для подальшої аналітики. По-третє, доцільно імплементувати механізм самодекларування походження товару (аналог REX), покладаючи на суб’єкта відповідальність за достовірність наданих даних. Це відповідатиме принципу добросовісності, закріпленому в статті 19 Цивільного кодексу України. Нарешті, необхідно розширити функціонал системи «єдиного вікна» відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», передбачивши в ній можливість подання та обробки заяв на митні пільги з юридично значущим результатом.

Отже, автоматизація митних пільг є не лише технічним, але й правовим завданням, яке потребує комплексного реформування нормативної бази. Досвід правових систем ЄС і США підтверджує ефективність цифрових інструментів, побудованих на принципах юридичної визначеності, відкритості та добросовісності. Україна має всі необхідні передумови для гармонізації власного законодавства з сучасними підходами до адміністрування митних пільг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Automated Commercial Environment (ACE). U.S. Customs and Border Protection. URL: <https://www.cbp.gov/trade/automated>

2. Про публічні електронні послуги: Закон України від 17 жовтня 2019 року № 1689-IX. /Офіційний вісник України. 2021. № 64, ст. 4012.

УДК 344.95

Баєва Л.В.¹, Постольний О.Р.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-314 НУ «Запорізька політехніка»

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Адміністративний примус є важливим інструментом забезпечення правопорядку, який активно застосовується Національною поліцією України для запобігання правопорушенням, припинення незаконних дій та притягнення винних до відповідальності. Його використання

регламентується законодавством, проте на практиці виникає низка проблем, пов'язаних із ефективністю правозастосування, дотриманням прав і свобод громадян, а також можливими зловживаннями з боку правоохоронців.

Сучасні виклики, зокрема зростання суспільної напруги, правова невизначеність у деяких аспектах адміністративного примусу та необхідність удосконалення механізмів контролю за його застосуванням, вимагають комплексного аналізу проблематики та пошуку оптимальних шляхів їх вирішення. У цій тезі розглядаються основні аспекти адміністративного примусу в діяльності Національної поліції, проблеми його правозастосування.

Адміністративний примус є ключовим механізмом забезпечення правопорядку, що використовується органами Національної поліції України для впливу на правопорушників і підтримання громадської безпеки. Його застосування ґрунтується на нормах адміністративного права і передбачає використання заходів, які носять превентивний, так і репресивний характер. Однак у сучасних умовах існує ряд проблем, пов'язаних із правозастосовною практикою адміністративного примусу, що потребують глибокого аналізу та вдосконалення.

Законодавство України передбачає низку адміністративних санкцій за подібні правопорушення, зокрема штрафи, адміністративне затримання та громадські роботи. Проте на практиці ефективність цих заходів залишається під питанням. Одним із ключових викликів є вибірковість у застосуванні адміністративного примусу. Наприклад, у випадках розпивання алкогольних напоїв у громадських місцях затримання правопорушників відбувається нерегулярно і здебільшого в тих випадках, коли вони створюють безпосередню загрозу громадському порядку. Натомість у багатьох ситуаціях поліція не реагує належним чином або ж обмежується усним зауваженням, що не сприяє запобіганню подібним порушенням у майбутньому.

Одним із ключових аспектів адміністративного примусу є застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї у діяльності Національної поліції. Закон України «Про Національну поліцію» визначає чіткі підстави для використання таких заходів, зокрема: відбиття нападу на поліцейського чи інших осіб, припинення правопорушення, затримання осіб, які чинять злісну непокору або намагаються втекти. Проте їхнє практичне застосування залишається предметом дискусій через випадки надмірного використання сили та відсутність ефективного механізму контролю за діями правоохоронців.

Проблематика адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України є складною та багатовимірною, оскільки вона охоплює не лише юридичні аспекти правозастосування, але й соціально-психологічні чинники, рівень довіри громадян до правоохоронних органів та ефективність

виконання правоохоронцями свої обов'язків. Одним із ключових аспектів є забезпечення балансу між необхідністю підтримання громадського порядку та дотриманням прав і свобод громадян. З одного боку, Національна поліція має діяти рішуче щодо осіб, які порушують громадський спокій, систематично вчиняють адміністративні правопорушення або чинять опір представникам влади. З іншого боку, застосування сили, спеціальних засобів та інших заходів примусу має бути обґрунтованим і відповідати стандартам правової держави.

Реальні випадки надмірного застосування адміністративного примусу в Україні демонструють недосконалість чинної системи. Затримання учасників мирних протестів, непропорційне застосування сили проти осіб, які не становлять загрози, вибіркове покарання представників різних соціальних груп, а також недостатньо ефективне реагування на реальні порушення громадського порядку – все це свідчить про необхідність змін у підходах до реалізації адміністративного примусу.

Отже, адміністративний примус у діяльності Національної поліції України має бути інструментом правового регулювання, що сприяє підтриманню громадського порядку, а не засобом залякування чи маніпуляцій.

Ефективність цього інструменту можлива лише за умови комплексного підходу до його застосування, який передбачає удосконалення законодавчої бази, реформування механізмів контролю за діяльністю поліції, підвищення рівня професійної підготовки правоохоронців та запровадження більш гуманних методів профілактики правопорушень.

УДК 342.1; 342.7

Постольний О.Р.

студ. гр. Ю-314 НУ «Запорізька політехніка»

БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ВИМОГАМИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Питання балансу між забезпеченням прав людини та дотриманням вимог безпеки є особливо актуальним в умовах воєнного стану, коли держава стикається із викликами, що загрожують її суверенітету, територіальній цілісності та безпеці громадян. Воєнний стан, як тимчасовий правовий режим, надає уряду додаткові повноваження для захисту країни, але водночас вимагає чіткого дотримання принципів пропорційності та законності.

Воєнний стан в Україні, введений у відповідь на широкомасштабну агресію РФ, став тестом на стійкість демократичних інститутів, правосуддя та суспільної довіри. Забезпечення балансу між правами людини та

національною безпекою потребує від держави не лише ефективної роботи органів влади, але й прозорості, відповідальності та відкритого діалогу з суспільством.

Особливого значення набуває питання пропорційності обмежень. Такі заходи, як комендантська година, обмеження свободи зібрань, моніторинг комунікацій чи цензура, можуть бути виправдані лише за умови їхньої відповідності реальним загрозам. Водночас порушення цих принципів підриває довіру до влади, сприяє ескалації напруги у суспільстві та може стати підставою для міжнародної критики.

Війна вимагає швидких і часто жорстких рішень, які в окремих випадках можуть призводити до обмеження фундаментальних прав. Проте сам пошук і дотримання пропорційності між цими аспектами визначає ступінь демократичності держави навіть у періоди надзвичайної ситуації.

Першою проблемою є питання правової визначеності меж, у яких можливе обмеження прав. Конституція України, а також міжнародні нормативно-правові акти, такі як Європейська конвенція з прав людини, дозволяють державам тимчасово обмежувати певні права під час надзвичайних ситуацій, включно з війною. Однак це допускається лише за умови дотримання чітких критеріїв необхідності, пропорційності та тимчасовості. В умовах воєнного стану Україна стикається з труднощами у забезпеченні цих стандартів, зокрема через невизначеність правових рамок для багатьох практичних ситуацій, таких як обмеження свободи пересування, діяльності ЗМІ або права на приватність.

Другою суттєвою проблемою є ризик зловживань владою під час реалізації надзвичайних заходів. Надзвичайні повноваження, що надаються органам державної влади в умовах війни, створюють можливості для порушення принципів верховенства права, коли окремі посадові особи або інституції можуть перевищувати свої повноваження або використовувати обмеження прав з корупційною чи іншою неправомірною метою. Це, у свою чергу, підриває довіру громадян до державних органів і створює ґрунт для соціального напруження.

Третьою проблемою є забезпечення прав вразливих груп населення, які особливо страждають від наслідків війни. Наприклад, внутрішньо переміщені особи, що змушені залишити свої рідні домівки через бойові дії, стикаються з обмеженим доступом до соціальних послуг, житла та працевлаштування. Жінки, діти та літні люди стають жертвами непрямого насильства та зазнають подвійного тиску як від воєнних обставин, так і від обмежень, накладених державою.

Четверта проблема стосується свободи слова та права на інформацію. В умовах війни уряди часто обмежують роботу медіа та впроваджують цензуру для уникнення поширення інформації, яка може бути використана ворогом.

Хоча це виправдано з точки зору безпеки, такі обмеження часто стають причиною критики з боку суспільства та міжнародної спільноти. Питання залишається у визначенні меж, де контроль інформації не переростає у придушення свободи слова.

Важливою складовою є забезпечення доступу громадян до правдивої та актуальної інформації. В умовах воєнного стану уряд може обмежувати розповсюдження даних про військові операції, переміщення військових підрозділів або інші стратегічно важливі аспекти, щоб запобігти їх використанню ворогом. Водночас надмірна закритість може призвести до виникнення паніки, недовіри до офіційних джерел або поширення чуток, що лише погіршують ситуацію. Для збереження балансу необхідно створювати прозору систему комунікації, яка дає змогу громадянам отримувати перевірену інформацію.

П'ятою проблемою є складність міжнародного моніторингу ситуації з правами людини в умовах війни. Окупація частини території України державою-агресор створює суттєві перешкоди для доступу міжнародних моніторингових місій, таких як ООН, ОБСЄ чи Міжнародний комітет Червоного Хреста. Окупаційна влада на цих територіях блокує діяльність незалежних спостерігачів, що призводить до дефіциту достовірної інформації про ситуацію. Це стосується випадків насильства, незаконного ув'язнення, катувань, примусової депортації та інших порушень прав людини, які залишаються поза увагою міжнародної спільноти.

Навіть на підконтрольних Україні територіях моніторинг прав людини є складним через активні бойові дії, руйнування інфраструктури та ризики для життя правозахисників і журналістів. В умовах війни доступ до регіонів, де відбуваються порушення, часто є обмеженими, що ускладнює документування випадків насильства чи дискримінації. Окрім того, розслідування подій, таких як масові вбивства, тортури чи зникнення людей, потребує значних ресурсів, яких нерідко бракує через нагальність військових завдань.

Баланс між правами людини та вимогами безпеки в умовах воєнного стану є складним і динамічним процесом, що вимагає постійного пошуку компромісів між захистом держави та дотриманням демократичних цінностей. Україна, перебуваючи в умовах війни, зіштовхнулася з численними викликами, які стосуються обмеження окремих прав і свобод, боротьби з дезінформацією, забезпечення захисту вразливих груп населення та документування злочинів, скоєних агресором.

Ключовим принципом у цьому контексті має бути пропорційність обмежень і чітке дотримання законності. Воєнний стан не повинен перетворюватися на інструмент узурпації влади чи придушення інакомислення. Натомість він має слугувати механізмом, що забезпечує

ефективну оборону держави, водночас залишаючи простір для демократичних процесів і громадянського контролю.

Після завершення війни Україна має зосередитися на подоланні наслідків обмежень, впроваджених у воєнний час. Важливим завданням буде відновлення прав, що були обмежені, зміцнення інституційного потенціалу держави та проведення глибокої реформи в сфері захисту прав людини. Тільки за таких умов країна зможе успішно інтегруватися у європейський простір і зберегти статус демократичної держави.

УДК 351.741

Баєва Л.В.¹, Свириденко В.Є.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-313 НУ «Запорізька політехніка»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Законність – це важливий принцип в діяльності працівників органів поліції. Він означає, що діяльність правоохоронних органів та їх працівників повинна здійснюватися на основі чіткого та неухильного дотримання законів та підзаконних нормативних актів. Національна поліція України, забезпечуючи громадський порядок і захищаючи в межах своїх повноважень життя, здоров'я та свободу громадян, а також власність від злочинних посягань, таким чином, послідовно сприяє підтримці законності в Україні.

Відповідно до частини 1 статті 3 Закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами. Саме дотримання всіх цих законів і нормативних актів працівниками органів поліції і забезпечує принцип законності в Україні.

Гарантування законності в діяльності поліції полягає у створенні адміністративно-правового режиму в суспільстві, де всі органи, що виконують функції охорони громадського порядку та безпеки, зобов'язані, з одного боку, чітко дотримуватись вимог законів, а з іншого – вимагати від посадових осіб і громадян безумовного виконання цих законів та інших нормативних актів. Вони також повинні здійснювати правоохоронні та правозастосовні заходи для зміцнення правопорядку в державі.

Принцип законності зобов'язує поліцейського:

- 1) безумовно підкорятися лише вимогам правових норм;
- 2) об'єктивно, неупереджено, повно та належно виконувати свої обов'язки і реалізовувати надані права відповідно до форм, рамок та способів, визначених чинним законодавством;
- 3) діяти відповідно до принципу «дозволено лише те, що прямо передбачено законом».

У доктрині адміністративного права засоби забезпечення законності розглядаються як комплекс завдань, функцій, повноважень, форм, методів і порядку діяльності державних органів та їх посадових осіб.

Стаття 8 Закону України «Про Національну поліцію» присвячена принципу законності. Так, згідно з цією статтею, поліція діє виключно на основі, в межах повноважень та у спосіб, визначених Конституцією та законами України.

Поліцейському забороняється виконувати злочинні або явно незаконні накази та розпорядження. Накази, розпорядження та доручення від вищих органів, керівників, посадових осіб, а також службова, політична, економічна чи інша доцільність не можуть слугувати підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України. Під час воєнного стану поліція діє відповідно до своїх призначень та специфіки діяльності, враховуючи обмеження прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються згідно з Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Якщо розглядати основні принципи законності, то до них відносяться: верховенство закону, єдність законності, недопустимість протиставлення законності та доцільності, а також реальність законності. Законність повинна ґрунтуватися, перш за все, на законодавчих актах, які є основним джерелом права. Всі важливі питання в суспільстві та державі, особливо ті, що стосуються захисту прав і свобод людини, боротьби зі злочинністю, а також підтримання публічної безпеки і порядку, повинні максимально регулюватися законодавством. Під єдністю законності розуміється єдина спрямованість правотворчості та реалізації права на всій території, де діє відповідний нормативно-правовий акт. Розуміння та реалізація нормативних актів мають бути однаковими на всій території їх дії. Водночас застосування законів повинно враховувати специфіку та особливості умов забезпечення правопорядку. Це не суперечить принципу єдності законності. Гнучкість у реалізації законів дозволяє ефективно досягати поставлених цілей.

Дотримання законності, до того ж полягає в обов'язковому застосуванні заходів, визначених нормами законів, що регулюють діяльність правоохоронних органів. Це також передбачає виконання цих заходів у чіткій

відповідності до положень законів та підзаконних нормативних актів, а також заборону на дії, які не передбачені законом і суперечать йому.

Отже, роблячи висновок, слід зазначити, що законність є важливим принципом в діяльності працівників органів поліції, який має на меті чітке та неухильне дотримання законів та підзаконних нормативних актів органами поліції та їх працівниками. Це є практичним втіленням ідеї верховенства права, демократії та людиноцентризму, що забезпечується адміністративно-правовими засобами.

УДК 342.1; 342.76

Сурков М.Е.

студ. гр. Ю-314 НУ «Запорізька політехніка»

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ, ЩОДО ЗЛОВЖИВАННЯ ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВ ЧОЛОВІКІВ НА ВИЇЗД ЗА КОРДОН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В Україні під час дії воєнного стану встановлюються певні обмеження щодо виїзду чоловіків за кордон. Під час дії воєнного стану, виїзд чоловіків віком від 18 до 60 років за межі України забороняється. Ця норма закріплена Указом Президента № 64/2022, а порядок виїзду за кордон — постановою КМУ № 57, також основою для цих обмежень є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та інші нормативно-правові акти, що регулюють мобілізацію та оборону держави [1; 2]. В цьому аспекті актуальним питанням стало подолання корупційних схем, вистроєних на зловживанні по обмеженню прав чоловіків виїзду за кордон на період дії воєнного стану.

З основних положень вищевказаних нормативних актів, щодо обмежень на виїзд, можна виділити вікові категорії чоловіків, яким заборонено виїзд за кордон, це чоловіки віком від 18 до 60 років, які підлягають мобілізації, та існують, відповідно, винятки, а саме виїзд дозволяється: особам, які мають документальне підтвердження непрацездатності або доглядають за особою з інвалідністю; батькам трьох і більше дітей; чоловікам, які мають тимчасовий дозвіл на виїзд через службову необхідність (наприклад, працівники критичної інфраструктури, спортсмени, або інші спеціалісти); особам, які постійно проживають за межами України та мають відповідний документ; особам з обмеженнями щодо служби за станом здоров'я (висновок військово-лікарської комісії).

07 вересня 2023 року на брифінгу ДПСУ, речник державної прикордонної служби України Андрій Демченко пояснив, що виїзд за кордон обмежений для військовозобов'язаних чоловіків та держслужбовців (без

поважних причин), згідно з постановою Кабміну. «На даний момент обмеження стосуються українських чоловіків у віці від 18 до 60 років, а також окремих посад держслужбовців, що чітко визначені в постанові Уряду, яка регламентує «Правила перетину державного кордону» [3].

Обмеження часто переглядаються, в залежності від потреб держави, та розвитку подій на фронті. Протягом дії воєнного стану відбулося послаблення обмеження права на виїзд за межі України для чоловіків призовного віку постановами Кабінету Міністрів України до «Правил перетинання державного кордону громадянами України», так, з березня 2022 року і по теперішній час було прийнято 24 постанови та відповідно внесено зміни до «Правил перетинання державного кордону громадянами України», якими розширено перелік осіб, що мають право на виїзд за межі України.

Обмеження права на виїзд за межі України для чоловіків призовного віку є пропорційним заходом, оскільки завдяки цьому вдається ефективно проводити призов громадян на військову службу під час загальної мобілізації. Відсутність такого обмеження могла б істотно вплинути на спроможність держави забезпечити оборону проти військової агресії російської федерації.

Але заборона виїзду чоловіків призовного віку за кордон спровокувала появу корупційних схем та вигадання різних варіантів виїзду чоловіків за кордон.

26 жовтня 2022 року заступник Голови НАЗК Артем Ситник під час прес-конференції «Виїзд з України в умовах воєнного стану: як усунути корупцію» надав інформацію стосовно схем і ризиків, виявлених насамперед зловживанням навколо системи «Шлях». Це інформаційна система, яка створена та застосовується для того, щоб реєструвати водіїв, які перевозять гуманітарні вантажі. »Ми виявили 8 схем - як відверто протиправних, так і напівлегальних, а також 7 пов'язаних з ними корупційних ризиків. Серед найпопулярніших – виїзд чоловіків через систему «Шлях» в якості водія чи другого водія, фіктивні документи з відомостями про зняття військовозобов'язаних осіб з військового обліку, листи державних органів до Держприкордонслужби, неправомірна вигода причетним посадовим особам тощо», - повідомив заступник Голови НАЗК Артем Ситник [4].

Узагальнюючи інформацію по основним ризикам, можна виділити наступні: одержання неправомірної вигоди суб'єктами господарювання, які мають ліцензію на право міжнародних перевезень пасажирів у статусі водія; використання схеми листів сприяння до адміністрації Держприкордонслужби; зловживання службовим становищем та одержання неправомірної вигоди представниками Держприкордонслужби безпосередньо під час спроби перетину державного кордону чоловіками призовного віку; зловживання впливом, вимагання та отримання неправомірної вигоди

військовослужбовцями Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, колишніх військкоматів за оформлення, сприяння в оформленні, підробку облікових та інших документів; оформлення підробних документів, зокрема довідки акта огляду МСЕК про встановлення групи інвалідності військовозобов'язаним особам.

З огляду на всі ці корупційні схеми, можна зробити висновок, що для запобігання корупції в умовах воєнного стану треба вжити багато заходів. Для запобігання фальсифікації довідок, зменшення корупційних ризиків та зловживанням службовим становищем, позачергово треба запровадити наступне: чіткі, прозорі та стандартизовані правила, щодо надання дозволів на перетин кордону та виїзд; розробити та опублікувати детальні інструкції та вимоги, які унеможливають подвійне трактування законодавства; впровадити електронні системи для подачі та розгляду заявок на перетин кордону та виїзд, наприклад, через додаток «Дія», що зменшить контакт громадян з чиновниками та знизить ризик корупційних дій. Також перспективними напрямками роботи щодо подолання корупційної складової може бути впровадження проведення регулярних перевірок роботи прикордонних і військових комісій; впровадження суворих санкції для посадових осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, такі як штрафи, звільнення, кримінальна відповідальність; розширення можливостей місцевих органів влади чи комісій для прийняття рішень про виїзд із залученням громадських спостерігачів; втілення механізмів зворотного зв'язку з громадянами, зокрема гарячих ліній для повідомлень про факти корупції.

Всі корупційні схеми працюють тільки тому, що на час воєнного стану, є великий попит в виїзді за кордон чоловіків, які не хочуть воювати. На сьогодні, за нелегальний перетин кордону України посередники вимагають від 10 тисяч до 15 тисяч доларів США. Щоб отримати інвалідність та пройти комісію МСЕК треба заплатити від 3 тисяч до 15 тисяч доларів США.

Одним із засобів подолання і уникнення корупційних схем та поповнення бюджету України може бути впровадження на законодавчому рівні встановлення офіційної залогової суми для виїзду за кордон на обмежений час в період воєнного стану деяких категорій громадян в розмірі суми еквівалентної 15 000 доларів США. За даними австрійського видання [Express «BBC Україна»](#) із посиланням на дані Євростату, на кінець 2023 року з початку повномасштабного вторгнення РФ, з України до європейських країн виїхало 650 тисяч чоловіків, які за віком підпадають під призов. Невідомо скільки з них повернеться потім до України. А гроші, які надійдуть від сплачених сум тих, хто виїхав та не повернувся, могли б вже на 2023 рік дати державі додаткових 9 750 000 000 доларів США. Ці кошти можуть піти насамперед на підтримку армії, збільшення заробітної плати

військовим для мотивування воювати за свою країну, для укріплення обороноздатності країни та інших потреб в воєнний час [5].

Проблема корупційної складової, пов'язаної зі зловживаннями обмеженням права чоловіків на виїзд за кордон під час воєнного стану в Україні, є дуже актуальною. Аналіз цієї теми свідчить про її важливість та необхідність комплексного підходу до подолання зазначених проблем. Вирішення проблеми потребує ефективної взаємодії між органами державної влади та суспільством, дотриманням прав громадян, включно із запобіганням будь-яким зловживанням у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Указ Президента № 64/2022 «Про введення воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 25.11.2024)
2. Постанова КМУ № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text> (дата звернення 26.11.2024)
3. Брифінг речника ДПСУ. URL: <https://suspihne.media/567803-dla-zinok-aki-ta-stanut-na-vijskovij-oblik-z-1-zovtna-viizd-za-kordon-narazi-neobmezenij-dpsu/> (дата звернення 25.11.2024)
4. Прес-конференція заступника Голови НАЗК Артем Ситник «Виїзд з України в умовах воєнного стану: як усунути корупцію». Відеозапис прес-конференції за посиланням: <https://youtu.be/KBj-FoVPdHE> (дата звернення 25.11.2024)
5. Українська правда. «З початку війни з України до Європи виїхало 650 тисяч чоловіків призовного віку» URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/11/24/7430227/> (дата звернення 27.11.2024)

УДК 340.(94)

Худякова О.В.

студ. гр. Ю-114 НУ «Запорізька політехніка»

ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ В. ЛИПІНСЬКОГО

Серед політико-правових доктрин України в ХХ ст. значне місце посідає монархічно-гетьманська концепція В'ячеслава (Вацлав) Казимировича Липинського. В. Липинський був справжнім видатним конструктором засад української державності [1]. Тримав державницький курс, за котрим було, є і буде майбутнє. За свою діяльність він двічі змінював

напрям своїх переконань, засуджував анархію, мав монархічний курс для держави, але згодом вбачав можливим перехід до республіки. Попри зміну своїх поглядів він наголошував, Україні потрібно щось нове, не схоже ні з чим, а особливо, був прихильником єдності, вважав, що в цьому і є сила та успіх.

В. Липинський розглядав теоретично різні можливі форми організації державного будівництва в Україні: демократія з республікою; охлократія з диктатурою; класократія з правовою, обмеженою законом монархією. Найбільш придатною для України він вважав саме останню форму, пояснював це тим, що вибори до демократичної республіки (парламенту) – це політична бутафорія. Для українського руху республіканська форма правління може стати фатальною, а гасла демократії й громадянського суспільства, оскільки вони спричинять штучне копіювання демократії за взірцями інших країн, а політична культура однієї нації не може бути механічно перейнята іншою [2, с.401].

Також на думку В. Липинського, основна умова створення української державності – це єдність: релігійна, регіональна, політична, організаційна, національна. Справу української державності завжди губила відсутність єдності між українцями. Здобуття державності багато в чому залежить від організації провідної верстви, від її згуртованості, бо як він стверджував, що тільки власна держава, збудована українською нацією на своїй етнографічній території, врятує її від економічного розпаду і кривавої анархії [2, с.402].

Отже за концепцією В. Липинського, саме держава повинна об'єднати мешканців території в органічну цілість. Цей організм як наслідок спільного життя та спільних інтересів породжує колективну свідомість і раціональне бажання суспільного самовираження у формі власної нації. Ідея, бажання, кінцевою метою якого є створення нації, може реалізуватися тільки в матеріальних формах держави [1].

В. Липинський вважав, що здобуття Україною державної незалежності можливе через попереднє спадкове монархічне правління. Гетьман є своєрідним «національним прапором», живим символом України, навколо якого гуртується все населення, а головним чинником державо будівництва, на його думку, було встановлення правової монархії в традиційній гетьманській формі. Але ця монархія, як вважав історик, суттєво відрізняється від московської, що спиралася на насилля й необмежену владу царя, а також від польської, де король завжди був маріонеткою шляхти [3, с. 471].

Постать Богдана Хмельницького прикувала до себе увагу В. Липинського, і ось як він це описує: «Коли ж тамті бачили в Гетьмані вождя розжалобленого народу й козаків, що виступив в обороні їх прав та їхньої православної релігії – це приклад справжнього державницького керманича!». «Шляхту, що зверталась на Україну і владу гетьмана та війська запорозького признавала, вітав гетьман радо, віддавав їй давні маєтності, а всякі прояви незадоволення з цього приводу з боку селян, давив і безоглядно

карав, розуміючи, що потрібні для адміністрації держави, люди – мусять мати «свій хліб». Хмельницький, мов статист, будуючи нову державу, намагається притягнути до себе шляхту, боронить, охоче приймає її, коли та хоче бути вірною йому та заключає з нею договори. Саме в такому аспекті Липинський вбачає парламент на чолі з Гетьманом-Монархом для розбудови держави Української [3, с.471].

Таким чином, В. Липинський мав переконання, що модель гетьманщини Б. Хмельницького – є ідеальною. Погляди Липинського полягали саме в тому, що держава повинна бути об'єднана з нацією і повинна мати сильний, грамотний політичний організм на чолі якого стоїть гетьман – монарх. На його думку функції влади у майбутній монархії могли б розподілятися таким чином: гетьман, який персоніфікує і репрезентує державу; гетьманська управа (уряд) – виконавчий орган, який очолює і організовує всю внутрішню і зовнішню політику України; класократичне представництво – законодавчий орган; рада присяжних – як вищий судовий орган. Це поєднання монархії з правовою державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кирилук Ф. М., Конверський А. Є., Білик В. Ф. Монархічно-гетьманська концепція В. Липинського // Політологія : новчально методичний комплекс Київ : Київський нац. ун-тет ім.Т.Шевченка, 2004. 697 с. <http://politics.ellib.org.ua/pages-2105.html>
2. Калакура О. Липинський В. К // Політична енциклопедія. Київ : Парлам. вид-во, 2011. С. 401-402
3. Липинський В. Листи до братів – хліборобів. 1919-1926. Wien: Buchdruckerei Carl Herrmann, 1926. 580 с.

УДК 340

Шеремет В.Л.

студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

НОВЕЛИ У КОДЕКСІ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ

18 березня 2024 р. рішенням З'їзду суддів України було прийнято нову редакцію Кодексу суддівської етики (далі Кодекс). Суддя Верховного Суду України Є. Краснов, виступаючи на XII Міжнародному судово правовому форумі підкреслив необхідність оновлення положень Кодексу суддівської етики, яка «зумовлена як змінами у законодавстві, так і швидким розвитком демократичних процесів у суспільстві й усвідомленням того, що етика суддів перебуває під ретельною увагою громадськості. Кодекс – це спільний продукт, створений суддями і для суддів» [1].

Доказом того, що судова система прагне йти в ногу с сучасним світом стала ст. 16 Кодексу, яка зазначає: «Використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства» [2]. Дозвіл суддям використовувати штучний інтелект у своїй професійній діяльності є досить сучасним та навіть ризикованим – не дивлячись на певні зазначені обмеження. Час покаже – чи не додасть це зайвих проблем та порушень в практичній діяльності суддів.

Певних змін зазнала в новій редакції Кодексу ст. 13, присвячена суддям які займають адміністративні посади в судах : «Суддя, який виконує адміністративні повноваження, повинен поважати незалежність і неупередженість суду в цілому та кожного судді; не має вдаватися до дій чи вчинків, які можуть бути загрозою суддівській незалежності, безсторонності та рівності» [2].

Ст. 9 Кодексу більш конкретизувала види дискримінації, які неприпустимі під час здійснення правосуддя: «Суддя повинен поважати людську гідність, яка є джерелом усіх прав і свобод людини та їх основою. Суддя під час здійснення правосуддя повинен не допускати дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного та соціального походження, майнового стану, стану здоров'я, місця проживання, мовних та інших ознак і не дозволяти цього іншим» [2].

В новій редакції Кодексу ст. 21 стала більш розширеною порівняно з попередніми редакціями, більш сучасною: «Участь судді у соціальних мережах, інтернет-форумах та застосування ним інших форм спілкування в мережі «Інтернет» є допустимою. Користування суддею соціальними мережами має бути стриманим, поміркованим та обережним. Суддя може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади» [2]. Але знову ж таки, дещо суб'єктивно подається формулювання щодо стриманого, обережного та поміркованого користування, адже кожна людина має свої уявні межі дозволеного в віртуальному спілкуванні і важко визначити де саме та критична точка, де потрібно зупинитися. І судді не є виключенням, адже багато з них активні користувачі соціальних мереж і обмежувати їх право на той чи інший допис неможна, оскільки суддя це перш за все людина. Але з іншого боку – це людина, яка одягнувши судівську мантию свідомо та добровільно взяла на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотримання етичних норм не тільки під час здійснення правосуддя, а й позасудовій поведінці.

Як відомо, етичні стандарти судді містяться у багатьох документах як міжнародного, так і національного рівня, що мають різну юридичну силу.

Вони формують систему приписів, правил, обов'язків, обмежень, пересторог, заборон, що дозволяють будь-якій особі уявити, яка модель поведінки є належною, а яка ні. Недаремно, в одному з ключових для суддівської етики документів – Бангалорських принципах поведінки суддів, зазначається, що вони (принципи) адресовані суддям для використання як інструкції, а також судовим органам для використання як базових принципів регламентації поведінки суддів. Крім того, вони покликані сприяти кращому розумінню та підтримці здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади, адвокатів та суспільства в цілому [3, с.121].

Хочеться завершити, цитатою Ганс Петтер Гравера: «Етична практика – це не етичні правила. Чи можуть правила належної практики чи етичні правила суддівської поведінки створити хороших суддів? Я думаю, що ні. Чеснота вимагає дотримання правил суспільства, але дотримання правил саме по собі не є чеснотою. Ми вимагаємо від судді більшого, ніж дотримання етичних правил або правил належної суддівської поведінки, незалежно від того, впливають вони із законодавства чи прийняті судовими радами або іншими органами» [4, с. 285].

Отже, є сподівання що оновлений Кодекс суддівської етики буде не лише інструкцією, яка регулює поведінку судді, а дійсно стане справжнім інструментом дисциплінування, відповідальності та відповідності цій високій посаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Краснов Є. Шляхи удосконалення Кодексу суддівської етики. XII Міжнародний судово правовий форум. 14 червня 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/14_06_2024_Iehor_Krasnov_Shliakhy_udoskonalennia_Kodeksu_suddivskoi_etyku.pdf (дата звернення: 05.04.2025).
2. Кодекс суддівської етики. Документ n0001415-13. Редакція від 18.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
3. Хотинська-Нор О. З., Снідевич О. С. Суддівська етика як складова професійної етики члена вищої ради правосуддя. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023. Випуск 75: частина 3. С. 118-122.
4. Гравер Ганс Петтер. Герої в суддівській мантиї: добросовісне (чесне) суддівство в умовах аморальних законів. Київ: Вид-во ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2020. 326 с.

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО, ЦИВІЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА»

УДК 346.61

Куценко В.І.

доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ДИСКРИМІНАЦІЙНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ МОНОПОЛІСТА

Державне втручання у ціноутворення на монопольних ринках є необхідним для підвищення соціально-економічної ефективності ринкового механізму. Це не означає встановлення конкретних цін, але важливо забезпечити ефективну взаємодію між механізмами ринкового ціноутворення та державними регуляторами. Основним завданням держави є запобігання неправомірним діям монополістів у встановленні цін та тарифних умов. Часто монополісти використовують цінову дискримінацію, продавати товари за різними цінами різним категоріям покупців. Для цього вони встановлюють різні ціни на одне і те ж благо, враховуючи різні характеристики споживачів.

За умовами, які дозволяють встановлювати різні ціни на одне і те ж благо, розрізняють такі види цінової дискримінації: 1) просторова (продаж у містах і в селі); 2) часова (квитки на денні і вечірні кіносеанси); 3) за доходами покупців (послуги лікаря, юриста); 4) за обсягом споживання блага; 5) за соціальним статусом споживача (проїзні квитки для студентів і працюючих).

Абсолютна цінова дискримінація виникає тоді, коли кожному споживачеві встановлюють індивідуальну ціну на рівні його готовності платити за благо, тобто найвищу з цін, за якою споживач згоден придбати певну одиницю товару або послуги. Таким чином, враховуючи особливу роль монопольних підприємств для економіки країни і для потреб населення, особливо в умовах системної економічної кризи, в якій знаходиться наша держава, регулювання діяльності монополій має бути спрямоване, перш за все, на зупинення чи стримування зростання цін на їх продукцію і послуги на внутрішньому ринку, при одночасному збереженні цих цін і тарифів на рівні, достатньому для розширеного відтворення суб'єктів монополій.

Рішення про методи регулювання діяльності суб'єктів монополій повинні прийматися з урахуванням необхідності стимулювання за допомогою цін і тарифів якості продукції, що виробляється, та послуг, що надаються, а також задоволення попиту на них.

Щодо дискримінаційного ціноутворення монополій, то варто зазначити, що держава також може використовувати цей механізм, намагаючись полегшити тягар, пов'язаний з монополією. Наприклад, держава може встановлювати знижені тарифи для соціально незахищених груп населення – пенсіонерів, інвалідів, студентів.

Важливим аспектом є джерело покриття цих пільг. Дуже часто в Україні воно або не визначається, або ж без відповідних розрахунків перекладається на плечі виробника. Найбільш поширеним прикладом є пільги на комунальні послуги. Кількість «пільговиків» вже порівняна з кількістю людей, які таких пільг не мають. Однак це не сприяє ані стабілізації соціального становища, ані нормальному відтворенню капіталу підприємства-монополіста.

Практика використання цінової дискримінації може бути застосована державою не лише у випадку прямого державного регулювання природної монополії, але і у випадку торгів за право надання послуги. Таким чином, цінова дискримінація стає двостороннім інструментом, який може бути з успіхом використаний як монополією, так і державою для досягнення власних цілей. В результаті виникає певний баланс інтересів, і гострота проблеми з боку монополістів пом'якшується.

На жаль, Указ Президента України «Про концепцію вдосконалення державного регулювання природних монополій» не передбачає нічого у напрямку регулювання дискримінаційного ціноутворення монополій, а ключовим у даному документі являється саме розподіл посад в керівництві регуляторів.

Положення «Про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень» передбачає регулювання цін на продукцію суб'єктів монополій через встановлення фіксованих чи граничних рівнів цін, торговельних і посередницько-збутових надбавок, а також граничних нормативів рентабельності або запровадження обов'язкового декларування зміни цін. Так, тарифи на послуги Концерну «Міські теплові мережі» встановлюються виконавчим комітетом Запорізької міської ради на фіксованому рівні, при цьому не застосовуючи елементи дискримінаційного ціноутворення. Для кожної категорії споживачів встановлюються однакові тарифи без врахування соціального становища чи інших чинників.

Держава може і повинна більш активно використовувати такі механізми впливу на економічну поведінку суб'єктів монополій, як встановлення правил обслуговування і правил вільного недискримінаційного доступу споживачів до послуг природних монополій. Необхідний контроль інвестиційної політики і майнових угод за участю суб'єктів монополій, здійснення контролю за дотриманням умов договорів, які укладаються монопольними суб'єктами монополій зі споживачами, раціоналізації збуту продукції і споживачами їх послуг.

Таким чином, держава має можливість активно впливати на політику цінової дискримінації монополії, однак, на сьогоднішній день, керівництво нашої країни такими можливостями не користується.

ЗАГАЛЬНО ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

В умовах перманентного реформування внутрішньої державної системи протидії та боротьби зі злочинністю процес удосконалення положень галузевого права, що належить до цієї системи, набуває особливої актуальності. Одним із напрямів цього оптимізаційного процесу, безумовно, є галузь кримінально-виконавчого права, яка регулює досить змістовний пласт правовідносин, пов'язаних зі сферою виконання і відбування кримінальних покарань. Ключовим аспектом, що потребує окремої уваги, є система принципів кримінально-виконавчого права та відповідні їй елементи, які фактично визначають її зміст. Як і будь яка наука, кримінально-виконавче право базується на системі принципів. Під принципами кримінально-виконавчого права слід розуміти загальні керівні положення, ідеї, імперативні вимоги, які складають основу щодо державної кримінально-правової політики у сфері виконання кримінальних покарань, характеризують його сутність і призначення в суспільстві і мають доктринальне вираження та нормативно-правове закріплення.

За своїм змістом принципи є керівні правові ідеї, які виражають основні правові погляди держави на характер кримінально-виконавчого права та регулювання суспільних відносин при виконанні покарання. До загально-правових принципів кримінально-виконавчого права належать.

Принцип законності – конституційний, закріплений у ряді статей Конституції України (6, 19, 24, 68 та в інших). У кримінально-виконавчому праві він проявляється у забезпеченні верховенства закону, який регулює виконання покарання та його пріоритети перед іншими нормативними актами, що регулюють суспільні відносини в цій сфері. Принцип законності реалізується в точному й суворому дотриманні кримінально-виконавчого законодавства установами і органами виконання покарань, посадовими особами, працівниками організації, які взаємодіють з установами і органами виконання покарань, військовослужбовцями, які здійснюють охорону і конвоювання засуджених, громадськими організаціями, котрі беруть участь у виправленні засуджених, окремими громадянами при відвіданні місць відбування покарання і самими засудженими. Принцип демократизму відображає сутність багатьох інститутів і норм кримінально-виконавчого права. Насамперед він реалізується у визнанні засудженого суб'єктом цієї галузі права.

Принцип демократизму виражається в сутності організації процесу виправлення засуджених, відкритості установ і органів виконання покарань,

насамперед у залученні громадськості до виховної роботи із засудженими, здійсненні контролю за діяльністю органів виконання покарань.

Принцип гуманізму кримінально-виконавчого права знаходить свій вияв у багатьох інститутах та нормах Кримінально-виконавчого кодексу України й інших нормативних актах, які регулюють виконання покарань. Він закріплений у численних міжнародних документах про права людини і поведження із засудженими.

Цей принцип виявляється також і в тих цілях, які ставить держава при виконанні покарання, – виправлення засуджених, повернення в суспільство повноправними його членами. Він реалізується у заходах виправного впливу: суспільно корисній праці, інтенсивному психолого-педагогічному впливі, професійній підготовці і загальноосвітньому навчанні, поряд з жорсткими режимними вимогами, що забезпечують дисципліну і порядок в місцях позбавлення волі, але одночасно створюють умови для забезпечення прав засуджених аж до умовно-дострокового звільнення.

Принцип поваги прав людини в діяльності органів та установ виконання покарань необхідно характеризувати, виходячи з того, що в його основу покладено Загальну декларацію прав людини, інші міжнародно-правові акти як універсального, так і регіонального рівня, що проголошують права й основні свободи людини і громадянина, також міжнародні стандарти поведження із засудженими. Згідно із Засадами державної політики України в галузі прав людини права й свободи людини, їх гарантії мають визначати зміст і спрямованість діяльності органів держави, в тому числі й при виконанні покарань.

Державна політика в галузі прав людини виходить із того, що неприпустимо звужувати та обмежувати існуючі права й основні свободи людини, проголошені Конституцією України, законами та підзаконними нормативними актами.

Слід наголосити, що така група принципів, як загально-правові, є комплексом засад, характерним та визначальним для будь-якої галузі права, який може існувати відособлено та поза межами галузі права. Проте використана група загально-правових принципів у межах окремої галузі права може корегуватися в умовах кореляції зі зміною внутрішньодержавного вектору відповідної політики та/або суспільного ставлення чи сприйняття щодо сутнісних характеристик окремої сфери відносин. Враховуючи вказане, цей критерій системи принципів кримінально-виконавчого права слід визначити як ознаку внутрішньогалузевої залежності.

Система принципів кримінально-виконавчого права як і будь-яка система, сформована в межах галузевого права, наділена комплексом критеріїв, що визначають її сутність.

ВИНА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Встановлення складу суб'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем є одним з важливих завдань для слідчих, які здійснюють досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень. Варто наголосити, що вітчизняні науковці загалом єдині в тому, що діяння при зловживанні владою або службовим становищем характеризується прямим умислом та спеціальною метою – одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Проте серед учених-криміналістів натепер відсутня спільна позиція щодо ставлення суб'єкта кримінального правопорушення (службової особи) до наслідків свого діяння, а тому таке ставлення може характеризуватися або умисною виною, або «подвійною» («змішаною») формою вини. Зокрема, одні науковці, аналізуючи ставлення службової особи до заподіяння істотної шкоди або тяжких наслідків для окремих громадян, юридичних осіб, суспільства чи держави, наголошують на таких важливих моментах: по-перше, у такому випадку більш характерним є свідоме допущення цих наслідків, байдуже ставлення до їх настання, коли винний погоджується з їх настанням задля досягнення своєї мети у вигляді одержання неправомірної вигоди (проте не виключається і необережне ставлення до наслідків у виді істотної шкоди або тяжких наслідків, оскільки інший підхід не дозволив би інкримінувати винній особі, наприклад, майнові наслідки, пов'язані з тривалою відсутністю теплопостачання в місті, настання яких службова особа не передбачала, хоча повинна була і могла їх передбачити, коли відмовилась проводити тендер); по-друге, ст. 364 Кримінального кодексу України (далі – КК України) не обумовлює відповідальність за зловживання владою або службовим становищем реальним досягненням мети та фактичним одержанням неправомірної вигоди, а тому склад цього кримінального правопорушення має місце і тоді, коли така вигода насправді не отримана. Коли ж через вчинення зловживання владою або службовим становищем службова особа досягне своєї мети та одержить неправомірну вигоду, дії такої особи необхідно кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 364 та 368 КК України. Інші науковці доводять, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 364 КК України, може вчинятися лише з прямим умислом як щодо самого діяння, так і щодо його наслідків. Зокрема, немає сумнівів, що будь-який із наслідків зловживання

владою або службовим становищем неодмінно збігається з реалізацією мети цього кримінального правопорушення, яка полягає в одержанні будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Звісно, що кримінальним правопорушенням можуть бути спричинені й інші віддалені наслідки, які винний може як не передбачати, так і не бажати, але це не змінює його ставлення до основного наслідку – одержання будь-якої неправомірної вигоди, до якого службова особа може ставитися тільки з прямим умислом. Й оскільки у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, службова особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає настання хоча б одного суспільно небезпечного наслідку (істотної шкоди або тяжких наслідків) та бажає його настання, то загалом зловживання владою або службовим становищем вчиняється виключно з прямим умислом. Водночас зазначена в ч. 1 ст. 364 КК України мета «одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи» (як уявлення службової особи про той бажаний результат, досягнути який вона прагне), може створювати складнощі при кваліфікації зловживання владою або службовим становищем, оскільки в ній вказано тільки на одну з форм вчинення кримінального правопорушення (а саме – «одержання»), які передбачені в ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» цього Кодексу. Звідси виникає ряд питань, зокрема: чому законодавець не пов'язав мету зловживання владою або службовим становищем з «прийняттям пропозиції неправомірної вигоди» або «прийняттям обіцянки такої вигоди», або «проханням її надати», віддавши перевагу виключно «одержанню неправомірної вигоди»? Хіба службова особа не може зловживати владою або службовим становищем задля того, щоб їй тільки запропонували чи пообіцяли неправомірну вигоду? На практиці це можливо, оскільки не факт, що, наприклад, в особи, проти якої спрямоване зловживання владою або службовим становищем на конкретний момент часу, наявні необхідні грошові кошти, щоб їх можна було одразу надати службовій особі. Щодо ознак «істотна шкода» та «тяжкі наслідки», то вони повинні ставитися службовій особі у вину лише в разі реального настання майнової шкоди у розмірах, передбачених п. 3, 4 примітки до ст. 364 КК України. Якщо службова особа, маючи єдиний умисел, спричиняє майнову шкоду різним суб'єктам права, при кваліфікації її діяння слід виходити із загального розміру завданої шкоди. Для з'ясування змісту поняття «неправомірна вигода» необхідно звертатися до примітки до ст. 364-1 КК України. І якщо службова особа мала умисел на спричинення істотної шкоди або тяжких наслідків, а реально не завдала майнову шкоду чи завдала її в розмірі, меншому за той, що передбачений п. 3, 4 примітки до ст. 364 КК України, вчинене (за наявності для цього підстав) слід кваліфікувати як незакінчене кримінальне правопорушення.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИНЦІВ

Існування людини у віртуальному просторі виражається у використанні нею програм, технічних засобів, комп'ютерних і телефонних додатків, які спрощують та оптимізують життя людини. Сьогодні спостерігаємо надзвичайно складні спільноти кіберзлочинців, що об'єднують людей у всьому світі в режимі реального часу, щоб вчинити злочини в безпрецедентному масштабі. Надвисокий рівень латентності кіберзлочинності вказує на прогалину у вивченні даної особи злочинця, тому більш детально розглянемо портрет особи-кіберзлочинця.

Особу злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом протиправного контенту в мережі Інтернет, можна охарактеризувати як сукупність найістотніших стійких соціальних властивостей та ознак, а також соціально значущих біопсихологічних особливостей певного індивіда, які об'єктивно реалізуються при їх вчиненні, надаючи вчиненому діянню характер суспільної небезпечності, а винний у його вчиненні особі – властивості суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона є суб'єктом кримінального правопорушення.

Попередньо характеристика такого суб'єкта вже надавалася наступними вченими: О.А. Баранова, Г.О. Чорним, О.М. Кравцовою, Л.В. Борисова, І.С. Гуменюк, О.А. Севідовим та ін. Так, Г.О. Чорний зазначає, що особам кіберзлочинців притаманні такі особливості, як: відсутність нанесення шкоди через подовження ланцюгу злочинець-жертва на злочинець-мережа-жертва; зменшене відчуття страху чи дискомфорту; віра у свою геніальність; почуття подвоєної реальності. Л.В. Борисова стверджує, що кіберзлочинці є поширеною групою, яка включає в себе як високоінтелектуальних представників, так і дилетантів. О.М. Кравцова зазначає про переважну наявність вищої освіти, статусу неодружених, схильності до авантюризму.

Досліджуючи особистість злочинця, не можна не враховувати значення індивідуально-психологічних особливостей особистості у разі вчинення конкретного злочину, оскільки в цьому випадку вони можуть визначати поведінку особистості. Пізнання ж особливостей внутрішнього світу злочинців, зокрема їх моральних якостей, потребує знання життєвих позицій осіб, які скоюють злочинні діяння, їх ставлення до оточуючої дійсності, до людей, до суспільства. Це неможливо без вивчення їхніх потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності. Саме з'ясувавши стійкі, переважаючі в духовному житті індивіда інтереси до тих чи інших сфер соціального життя, явищ культури, ідеалів, можна отримати уявлення про

спрямованість особи-злочинця. Світогляд, ціннісні орієнтації, інтелектуальні ознаки, емоційні особливості, вольові ознаки, культурний рівень, психічні аномалії, що не виключають осудність, рівень потреб та інші морально-психологічні ознаки особистості багатьох злочинців, досліджені науковцями значно менше, ніж інші ознаки, через труднощі, пов'язані передусім з методикою проведення таких досліджень. Це повною мірою стосується й такого специфічного (насамперед через особливості засобів вчинення злочинів) виду злочинності, як кіберзлочинність.

Аналізуючи наукову літературу, можна виокремити наступні основні психологічні особливості кіберзлочинців.

Високий інтелектуальний рівень. Більшість кіберзлочинців мають розвинене аналітичне мислення та хороші технічні навички. Вони часто володіють знаннями в галузі програмування, шифрування, соціальної інженерії.

Соціальна ізоляція. Багато хто з кіберзлочинців веде замкнутий спосіб життя, віддаючи перевагу онлайн-спілкуванню перед реальними контактами. Вони можуть мати труднощі у побудові міжособистісних відносин.

Низький рівень емпатії. Часто вони не сприймають свої дії як злочинні або небезпечні для інших. Відсутність прямого контакту з жертвою знижує рівень відповідальності за свої вчинки.

Маніпулятивність. Кіберзлочинці часто використовують соціальну інженерію (наприклад, фішинг, обман, шантаж). Вони чудово розуміють людську психологію та знають, як експлуатувати її слабкі місця.

Прагнення до влади та контролю. Деякі хакери та кіберзлочинці відчують задоволення від можливості маніпулювати системами або людьми. Відчуття безкарності підсилює їхнє бажання продовжувати злочинну діяльність.

Психологічна гнучкість та креативність. Вони вміють швидко адаптуватися до нових умов, знаходити нестандартні рішення. Творчий підхід до злому систем або розробки шкідливого ПЗ є їхньою ключовою перевагою.

Мотиви кіберзлочинців наступні. Фінансова вигода – злом банківських рахунків, криптовалютні афери, викрадення даних. Ідеологічні причини – діяльність хактивістів (наприклад, Anonymous). Помста або злість – кібератаки на колишніх роботодавців, конкурентів, урядові структури. Розвага або виклик – для деякого хакерство є способом самоствердження.

Таким чином, розуміння психологічного профілю кіберзлочинців допомагає розробляти ефективні стратегії кібербезпеки, методи профілактики злочинів та покращувати способи боротьби з онлайн-загрозами.

УДК 341

Тимчук О.Л.

доц. НУ «Запорізька політехніка»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОСОВА

Незважаючи на офіційно прийняту в 2008 р. Декларацію незалежності від Сербії, ситуація довкола Косова залишається предметом обговорення і зараз. Про цей факт згадують в контексті всіх проявів сепаратизму: наприклад, щодо спроби проголошення незалежності Каталонії від Іспанії в 2017 р. Ситуація із Косово демонструє шлях подолання розриву між політичними прагненнями та правовою дійсністю.

Найважливішим у контексті цієї проблеми є співвідношення загальних принципів міжнародного права. Важливою в цьому контексті є проблема протиставлення права націй на самовизначення засадам державного суверенітету та територіальної цілісності держав, як правило, закріплених у конституціях. З квітня 1999 р. Контактна група за участі Сербії розробляла план М.Ахтісаарі як основу Резолюції № 1244 Ради Безпеки ООН про порядок врегулювання конфлікту в Косові. Передбачалося роззброєння та розведення конфліктуючих сторін, автономія краю в рамках Союзної республіки Югославія, введення тимчасового управління ООН та розміщення міжнародних сил безпеки ООН (KFOR). Поступово передбачався розвиток місцевого цивільного управління. Відповідальність за вирішення конфлікту повернулася до світової спільноті. Досі на території Косова діє місія ООН, з 2008 р. з'явилася також поліцейська та громадянська місія ЄС (EULEX), яка діє без санкції РБ ООН на основі плану М.Ахтісаарі, не підтриманого Сербією.

Вищезгадана резолюція Ради Безпеки ООН 1244 започаткувала Місію Організації Об'єднаних Націй у справах тимчасової адміністрації в Косові (МООНК), яка взяла на себе відповідальність за представництво території у міжнародних відносинах (і, отже, зобов'язань), хоч і без явного мандату в резолюції. Ці повноваження були кодифіковані в пункті 8.1(m) Постанови № 2001/9 під назвою «Конституційні рамки тимчасового самоврядування в Косові», виданої Спеціальним представником Генерального секретаря ООН, який залишає за МООНК повноваження «про укладання угод з державами». Найбільш яскравим прикладом є підписання МООНК Центральноєвропейської угоди про вільну торгівлю (CEFTA), внаслідок чого Косово стало частиною цієї довготривалої зони вільної торгівлі, яка спонсорується ЄС, у 2007 р.

З того часу Косово та Сербія уклали низку угод, які, як стверджується, встановлюють належні зобов'язання відповідно до міжнародного права. У 2013 р. вони вперше домовилися про «Принципи, що регулюють

нормалізацію відносин» (так звана «Брюссельська угода»). Правовий статус Брюссельської угоди залишався незрозумілим. Вона не була підписана, але була парафрована. Перспектива Косова мала на увазі юридичну обов'язковість: парламент Косова ратифікував Брюссельську угоду, а Конституційний суд підтвердив її міжнародно-правову силу. Навпаки, перспектива Сербії відкидала юридичну обов'язковість згаданого документа: Конституційний суд цієї держави відмовився оцінювати конституційність Брюссельської угоди відповідно до сербського законодавства, постановивши, що цей документ не є міжнародним договором, оскільки відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів та сербського законодавства поняття «договір» обмежується угодами, укладеними між державами, а Сербія не визнає Косово як державу.

Що означають ці події для теорії міжнародної правосуб'єктності? Міжнародна правосуб'єктність, тобто здатність мати права і обов'язки в міжнародно-правовій сфері, відносна. Це стосується не лише міжнародних організацій, чия правосуб'єктність пов'язана з їхніми функціями, а й недержавних суб'єктів загалом. По-перше, випадок Косова показує, що міжнародна правосуб'єктність не є категорією *erga omnes*, а *inter partes*. Косово приймає повну міжнародну правосуб'єктність як суверенна держава у відносинах із тими державами, які його визнають. Але його відносини з державами, які його не визнають, зокрема із Сербією, відрізняються через думку іншої сторони, що Косово не є державою і, отже, може мати лише обмежену міжнародну правосуб'єктність.

Перспектива членства Косова в Раді Європи створює додаткові складнощі. Діє правило, згідно з яким держави-члени в міжнародних організаціях не зобов'язані визнавати одна одну саме як держави. Членство в більшості міжнародних організацій обмежене державами (оскільки стаття 4 Статуту Ради Європи вимагає, щоб майбутні члени були «європейськими державами»), прийом означає визнання державності для цілей цієї організації, навіть за відсутності визнання всіма її членами. Таким чином, спільне членство в Раді Європи Косова, Сербії та інших держав, які не визнають його, не є проблемою в принципі. Однак перспектива того, що Косово стане учасником Європейської конвенції про захист прав людини, яка включає міждержавний судовий механізм, ставить питання про те, чи можуть ці різні погляди на міжнародну правосуб'єктність Косова бути збережені у ймовірному сценарії міждержавної заяви між Косово та Сербією.

УДК 343.373

Шиян Д.С.¹, Шиян О.Ю.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² доц. НУ «Запорізька політехніка»

НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ: ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Маючи на меті підвищення профілактичного впливу на економічну злочинність, яка стало опановує значне місце у структурі злочинності в Україні, природною є пропозиція про доповнення кримінального законодавства заохочувальним приписом про звільнення від кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, незалежно від розміру, особи, яка вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК, та добровільно заявила про це правоохоронним органам, повністю відшкодувала завдані збитки, до притягнення до кримінальної відповідальності.

Така пропозиція є обґрунтованою з огляду на те, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям (ст. 45 КК) не застосовується до ч. 1 ст. 210 КК, як до корупційного кримінального правопорушення. Пропонуємо розповсюдити спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності на ст. 210 КК.

Прагматичність завдання заохочувальних приписів господарських кримінальних правопорушень обумовлює розширення передумов звільнення за рахунок нетяжких, а у деяких випадках, й тяжких злочинів. Так, логічним є поширення спеціального звільнення на підставах, визначених у ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1 КК, за кримінальні правопорушення, якщо це призвело до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів або страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в особливо великих розмірах. Також досить оптимістичний прогноз може мати спеціальне звільнення в разі вчинення такого кримінального правопорушення як нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК).

Крім того, законодавець особливо не прив'язує наявність спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності до ступеня тяжкості злочину. Так, він не передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності за тяжкий злочин, передбачений тією ж ч. 3 ст. 212-1 КК, і, навпаки, передбачає таке звільнення за особливо тяжкий злочин, передбачений ч. 1 ст. 111 КК.

Зняття реперон звільнення від кримінальної відповідальності залежно від розміру завданої матеріальної шкоди господарським чи іншим ненасильницьким майновим кримінальним правопорушенням є перспективним напрямом поширення заохочувальних приписів Особливої частини КК. На це заохочення звертав увагу Г.А. Кригер, який пропонував ввести у кримінальне законодавство спеціальну норму, що прямо передбачала б можливість пом'якшення покарання або навіть повного звільнення від нього, якщо винна особа добровільно та повністю компенсувала завдану шкоду.

Суспільнопозитивний момент добровільного повернення майна чи коштів у великих чи особливо великих розмірах є більшим, ніж повернення цих предметів у невеликому розмірі. Існує прагматична зацікавленість у поверненні максимальних розмірів майна та коштів, здобутих кримінально протиправним шляхом, в стимулюванні відповідної посткримінальної поведінки осіб, гарантувавши їм кримінально-правове заохочення у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення, що привели до майнових збитків.

А отже, пропонуємо ст. 210 КК доповнити останньою частиною такого змісту: «Особа, яка вперше вчинила дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно заявила про це правоохоронним органам, а також відшкодувала шкоду, завдану такими діями.». Це питання вже є «перезрілим» і зволікання із впровадженням спеціального звільнення винного у «нецільовому використанні бюджетних коштів...» призводить до значних фінансових втрат бюджету і суттєво посилює навантаження на правоохоронні та судові органи.

Слід водночас уточнити, що закріплені у примітках 2 і 3 до ст. 210 КК показники характеризують не збитки (чи шкоду або, інакше кажучи, суспільне небезпечні наслідки караних за ст. 210 і ст. 211 КК кримінальних правопорушень, склади яких є формальними), а їх предмети. Але це не виключає можливість спричинення цими діями суспільно небезпечні наслідки у вигляді завдання матеріальної шкоди.

Таким чином, з огляду на те, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям (ст. 45 КК) не застосовується до ст. 210 КК, як до корупційного кримінального правопорушення, для підвищення профілактичного впливу на економічну злочинність, запропоновано передбачити в останній частині цієї статті спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Отже, запропоновано ст. 210 КК доповнити останньою частиною такого змісту: «Особа, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно заявила про це правоохоронним органам, а також відшкодувала шкоду, завдану такими діями.».

СЕКЦІЯ «КРИМІНАЛЬНЕ, ЦИВІЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

УДК 347.44

Ківа К.В.

студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ ТА СМАРТ-КОНТРАКТИ

Сучасний розвиток цифрових технологій вимагає адаптації правових механізмів, що регулюють договірні відносини. Електронні договори та смарт-контракти набувають все більшого значення в Україні, адже їх застосування дозволяє автоматизувати виконання договірних зобов'язань, зменшити витрати та підвищити рівень безпеки правочинів. Проте, незважаючи на очевидні переваги, правове регулювання смарт-контрактів в Україні залишається фрагментарним, що ускладнює їх широке використання.

Електронний договір є різновидом цивільно-правового договору, що укладається через інформаційно-комунікаційні технології та має таку ж юридичну силу, як і традиційні договори, укладені в письмовій формі. Відповідно до ч. 1 ст. 639 Цивільного кодексу України договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо закон не встановлює конкретних вимог. Водночас, ст. 207 цього Кодексу визначає, що електронний цифровий підпис є рівноцінним власноручному підпису, що дозволяє сторонам укладати договори без фізичної присутності.

Смарт-контракт є програмним кодом, який автоматично виконує договірні зобов'язання після настання певних умов. З технічної точки зору, смарт-контракт реалізується через блокчейн (блокчейн – універсальна система зберігання, передачі, перевірки, захисту інформації та документації. Набирає обертів в українському правовому середовищі) і не потребує втручання третіх осіб або державних органів. В юридичній літературі смарт-контракти розглядаються як спосіб виконання договору або його складова частина. Будучи автоматизованим механізмом реалізації договірних прав та обов'язків, смарт-контракти підпадають під загальні норми цивільного права, зокрема положення Цивільного кодексу України щодо зобов'язань.

В українському правовому полі смарт-контракти ще не мають чіткого законодавчого визначення, що створює певні виклики для їх впровадження. Проте, їх можна частково врегулювати через наявні нормативні акти. Так, Закон України «Про електронну комерцію» встановлює, що електронні правочини мають юридичну силу та можуть використовуватися для формування договірних відносин. Аналіз правової природи смарт-контрактів дозволяє розглядати їх як різновид електронних договорів, що регулюються нормами цивільного права України. Вбачається, що смарт-контракти можуть

бути прирівняні до традиційних договорів, оскільки вони містять істотні умови: сторони, предмет, ціну тощо.

Разом з тим, відсутність спеціального правового регулювання смарт-контрактів в Україні створює правову невизначеність, оскільки судова практика не має єдиного підходу щодо їх природи. Це означає, що смарт-контракти можуть бути складними для правозастосування, особливо у разі виникнення спору між сторонами.

Попри значні переваги, смарт-контракти мають і низку проблем. Передусім, вони не враховують непередбачуваних обставин, що є суттєвим недоліком у порівнянні з традиційними договорами, які можуть бути змінені або розірвані в судовому порядку. Крім того, смарт-контракти потребують зовнішніх джерел даних, які можуть бути піддані кіберзагрозам.

Застосування смарт-контрактів в Україні має значний потенціал. Передусім, їх можна використовувати у фінансовій сфері, логістиці, державних закупівлях та криптовалютних транзакціях. Так, наприклад, запровадження смарт-контрактів у сфері державних закупівель може забезпечити високий рівень прозорості та автоматизувати виконання контрактів між державою та бізнесом.

Разом з тим, перспективи розвитку смарт-контрактів в Україні є позитивними. На державному рівні вже ведеться робота щодо адаптації законодавства до сучасних цифрових технологій. А легалізація смарт-контрактів у правовій системі України стане важливим кроком до розвитку цифрової економіки.

Смарт-контракти є важливим інструментом цифровізації договірних відносин, який може суттєво змінити сферу договірного права в Україні. Їх впровадження дозволить автоматизувати договірні відносини, зменшити ризики порушень зобов'язань та підвищити прозорість правочинів. Однак для їх ефективного використання необхідно вдосконалити правове регулювання, зокрема закріпити правовий статус смарт-контрактів.

УДК 341

Ковальська А.С.

студ. гр. Ю-112 НУ «Запорізька політехніка»

АВТОНОМНІ СИСТЕМИ ОЗБРОЄННЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Розвиток штучного інтелекту та його інтеграція у військову сферу спричинили появу автономних систем озброєння (АСО), які здатні самостійно приймати рішення щодо застосування сили. Це змінює характер сучасних збройних конфліктів і ставить під сумнів відповідність таких

технологій міжнародному гуманітарному праву (МГП), яке створене для регулювання збройних протистоянь за умов безпосередньої участі людини в ухваленні рішень.

Головне питання постає у тому, чи відповідають автономні системи озброєння базовим принципам МГП, таким як розрізнення, пропорційність і військова необхідність? Також залишається відкритою проблема конкретизації суб'єктів юридичної відповідальності за можливі порушення. Саме тому міжнародна спільнота активно обговорює необхідність створення чіткої нормативної бази для регулювання застосування автономної зброї.

В цьому контексті важливим є дослідження існуючих міжнародно-правових механізмів регулювання АСО, аналіз поточного стану міжнародної дискусії, а також формування пропозицій щодо вдосконалення нормативної бази з урахуванням сучасних викликів.

На міжнародному рівні досі не існує конвенційного визначення автономної зброї. У документах Групи урядових експертів та в аналітичних звітах, зокрема Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI), пропонується розглядати АСО як системи, здатні самостійно здійснювати критичні функції: виявлення, відбір та ураження цілей без прямого втручання людини.

Щодо типів автономності, у науковій літературі зазвичай виділяють такі: автоматизовані системи, які діють за заздалегідь визначеними алгоритмами; напівавтономні системи, в яких людина визначає мету, але система самостійно обирає засоби її ураження; повністю автономні системи, які приймають усі бойові рішення без участі оператора.

МГП ґрунтується на сукупності принципів, зокрема: розрізнення, яке зобов'язує відокремлювати військових від цивільних і атакувати лише військові цілі. Автономні системи можуть помилково сприймати поведінку цивільних як загрозу, що особливо небезпечно в міських умовах; пропорційність – забороняє атаки, якщо втрати серед цивільних будуть непропорційно великими порівняно з очікуваною військовою перевагою. Наразі автономним системам складно здійснювати моральні й юридичні оцінки такого рівня; принцип необхідності – кожна операція має відповідати военній доцільності. Тут варто зазначити, що автономні системи, діючи за заданими алгоритмами, можуть некоректно реагувати на зміну бойових умов, демонструючи невідповідну до обставин поведінку.

Одне з важливих правових питань полягає у визначенні відповідальності за дії автономної зброї. Традиційне міжнародне право передбачає, що за воєнні злочини відповідають конкретні особи або держави. У випадку автономних систем виникає «розмитість відповідальності»: хто має нести відповідальність – розробник, оператор, командир чи держава?

Є кілька підходів до вирішення цього питання: командна відповідальність – згідно з МПП, кінцева відповідальність за використання зброї завжди лежить на командирах і державі. В свою чергу розширена командна відповідальність передбачає, що командири відповідають не лише за дії підлеглих, а й за правильну інтеграцію автономних систем у бойові операції. Наостанок, корпоративна відповідальність – можливість притягнення до відповідальності компаній, які розробляють автономну зброю. Це, поки що, рідкісний прецедент, але його значущість зростатиме.

Генеральна Асамблея ООН 2 грудня 2024 р. прийняла резолюцію щодо летальних автономних систем озброєння, яка передбачає можливість дворівневого підходу: заборону деяких систем та регулювання інших відповідно до міжнародного права.

В свою чергу, Міжнародний комітет Червоного Хреста рекомендує державам ухвалити нові міжнародно-правові обов'язкові норми для заборони непередбачуваних автономних озброєнь та тих, що призначені або використовуються для застосування сили проти людей, а також встановити суворі обмеження для інших видів таких систем. Проте й досі залишається актуальною пропозиція про створення окремої міжнародної конвенції, що детально регламентувала б допустимі межі автономності, визначала б технічні стандарти, а також запроваджувала механізми нагляду і притягнення до відповідальності.

Підсумуємо, що автономні системи озброєння становлять серйозний виклик для міжнародного гуманітарного права. Майбутнє міжнародного правового регулювання має включати: розробку нових норм, які враховуватимуть технічні особливості автономних систем; запровадження ефективних механізмів відповідальності; активний міжнародний діалог задля створення єдиного правового інструменту, що гарантуватиме дотримання гуманітарних стандартів навіть у добу новітніх технологій. Регулювання автономної зброї – це не лише технічне чи військове питання, а й фундаментальна етична проблема, що потребує детальної та оперативної уваги міжнародної спільноти.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан як спеціальний правовий режим впливає на діяльність державних інституцій, до яких належить, зокрема, система кримінальної юстиції. У таких умовах питання забезпечення прав учасників кримінального процесу набуває особливого характеру, оскільки воєнний стан передбачає обмеження певних прав і свобод. Тобто, сучасні умови створюють нові виклики в забезпеченні кримінально-процесуальних гарантій. Аналіз проблем, що утворилися, та пошук шляхів їх вирішення стають особливо важливими у цьому контексті.

Основною функцією кримінально-процесуальних гарантій є захист прав і законних інтересів обвинуваченого, потерпілого та інших учасників кримінального процесу. Також вони спрямовані на забезпечення реального виконання норм права та відновлення праввідносин за їх порушення. Процесуальні гарантії відіграють важливу роль у підтримці балансу інтересів сторони захисту та інтересів держави у кримінальному судочинстві.

У зв'язку з досліджуваною проблематикою, вважаємо актуальним визначити наступні проблеми, які потребують уваги та вирішення: ускладнення доступу до суду шляхом руйнування інфраструктури або зміни місцезнаходження населення; ризик порушення права на порушення права через вибірккові зміни у термінах та повноваженнях судових органів; зростання завантаженості правоохоронних органів, що може породжувати порушення процесуальних термінів; ускладнення забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, зокрема, свідків, потерпілих тощо.

Враховуючи виявлені проблеми, важливим є зосередження на пошуку шляхів удосконалення існуючих механізмів, а також на розробці нових підходів для їх вирішення. Для забезпечення ефективності кримінально-процесуальних гарантій під час воєнного стану пропонуються наступні заходи.

Забезпечення стабільності роботи судової системи навіть у разі відключення електроенергії чи інтернету, зокрема через використання резервних серверів. Не менш важливим є підвищення рівня кібербезпеки для запобігання можливим кібератакам, які можуть вплинути на ефективне функціонування правосуддя. Зокрема, використання технологій блокчейн для фіксації доказів, що може забезпечити їхню незмінність та достовірність.

Уточнення критеріїв застосування окремих норм вітчизняного законодавства під час дії воєнного стану, що включає встановлення обставин, за яких можуть застосовуватися виняткові норми, перелік прав, які не підлягають обмеженню, механізми контролю за їх дотриманням, терміни дії таких норм та процедури відшкодування шкоди у разі порушень.

Підвищення професійної компетентності правоохоронців, зокрема, шляхом проведення тренінгів з моделювання складних ситуацій, пов'язаних із воєнними злочинами та тероризмом, а також впровадження механізмів оцінки ефективності роботи правоохоронних органів у контексті дотримання процесуальних гарантій.

Створення спеціальних телефонних ліній та онлайн-платформ для подання скарг на порушення, залучення громадських організацій до моніторингу діяльності правоохоронних органів, а також використання штучного інтелекту для аналізу великих масивів даних щодо порушень прав людини дозволятимуть оперативно реагувати на проблеми та вдосконалювати роботу системи.

Зміцнення ролі адвокатів є ще одним важливим аспектом. Забезпечення гарантованого доступу до адвоката навіть у зонах бойових дій, зокрема, через створення мобільних груп адвокатів, розширення можливостей для отримання юридичної допомоги через цифрові платформи, а також підтримка адвокатів у складних умовах воєнного стану через навчання та ресурсне забезпечення є необхідними кроками для забезпечення права на захист.

Проведення освітніх кампаній про права та обов'язки учасників кримінальних проваджень через ЗМІ, соціальні мережі та громадські організації; розробка інформаційних продуктів (буклетів, відеороликів), які пояснюють, як діяти у разі порушення зазначених прав, а також залучення громадськості до моніторингу та оцінки діяльності правоохоронних органів.

Створення спеціальних психологічних служб шляхом співпраці з професійними психологами для роботи в інтересах осіб, які звертаються за допомогою, забезпечення психологічної підтримки для правоохоронців, які працюють у складних умовах воєнного стану, а також розробки програм реабілітації для постраждалих та свідків.

Кримінально-процесуальні гарантії прав учасників кримінального процесу під час дії воєнного стану є важливим інструментом забезпечення справедливості та законності. Незважаючи на труднощі, пов'язані з надзвичайними умовами, держава повинна дотримуватися міжнародних стандартів і вдосконалювати національне законодавство. Однак, досліджувана проблематика потребує подальшого детального розгляду із залученням фахівців для створення та вдосконалення ефективних механізмів реалізації кримінально-процесуальних гарантій.

УДК 343.9

Леоненко Т.С.¹, Забашта А.Ю.²

¹ проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-312 НУ «Запорізька політехніка»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛАТЕНТНУ ЗЛОЧИННІСТЬ

Латентна злочинність, як структурно-динамічний феномен кримінальної реальності, формує системну проблему для правоохоронних механізмів, оскільки її існування суттєво деформує об'єктивне сприйняття рівня та характеру соціальних ризиків. Сутність проблеми полягає в тому, що значна частина злочинів залишається поза увагою держави через їх нерозкриття, неналежну кваліфікацію або свідому небажаність потерпілих повідомляти про протиправні дії. Це породжує «парадокс контролю»: чим вища ефективність формальної реакції на злочинність, тим більше латентних випадків залишаються неврахованими, що спотворює стратегічне планування в сфері публічної безпеки. У сфері економічних злочинів або кіберзлочинності латентність може сягати 70–80%, що перетворює їх на «тіньові» загрози, які підривають інституційну стабільність.

Головні проблеми вимірювання латентної злочинності ґрунтуються на методологічній невизначеності та інституційних обмеженнях.

По-перше, вікімізаційні опитування, хоч і є ключовим інструментом, мають низку вад: суб'єктивність оцінок постраждалих (наприклад, спотворення через травматичний досвід або страх розкриття), вибірковість даних (неохоплення маргінальних груп) та технічні помилки (нерепрезентативність вибірки).

По-друге, самодекларативні дослідження стикаються з етико-правовими бар'єрами: учасники уникають зізнань у тяжких злочинах через страх кримінальної відповідальності, а в разі анонімності знижується достовірність через зловживання «теоретичними» відповідями.

По-третє, порівняння аналізу та експертних оцінок часто виявляє системні суперечності. Наприклад, розбіжності між кількістю зареєстрованих випадків домашнього насильства та даними що свідчать про інституційний скепсис щодо кваліфікації таких кримінальних правопорушень, що пов'язано з патріархальними стереотипами в суспільстві.

Окрему групу проблем становлять технологічні та правові. Спроби застосування віртуальних блокторів, які будуть надсилати дані модераторам (правоохоронцям) для прогнозування латентності через аналіз соціальних мереж або транзакційних даних наштовхуються на конфлікт між необхідністю запобігання злочинам і гарантіями приватності (зокрема, відповідно до GDPR). Блокчейн-технології, попри потенціал для захисту інформації потерпілих, залишаються недоступними для масового

впровадження через відсутність регуляторних стандартів. Крім того, дефіцит міжнародної узгодженості у визначенні критеріїв латентності ускладнює порівняльні дослідження: наприклад, у країнах ЄС рівень латентності корупційних злочинів оцінюється через різні індекси, що призводить до непорівнянних результатів.

Соціально-правові наслідки недообліку латентної злочинності проявляються у дисфункції правоохоронної системи. Відсутність даних про реальний обсяг, наприклад, кібершантажу або торгівлі людьми призводить до недофінансування спеціалізованих підрозділів, які змушені працювати в умовах інформаційного вакууму. Крім того, латентність спотворює кримінологічні прогнози: моделі, побудовані на застарілій статистиці, ігнорують новітні форми злочинності (наприклад, криптовалютні шахрайства), що зумовлює запізнилу реакцію законодавця. На рівні окремої особи латентність формує соціальну аномію: постраждалі, які не довіряють поліції, уникають звертатися за захистом, що створює ґрунт для ревіктимізації та імунітету (безкарності) злочинців.

Вирішення цих проблем вимагає синергії правових та технологічних інновацій. Необхідно розробити єдині методологічні стандарти вимірювання латентності, інтегровані в міжнародні кримінологічні протоколи, а також забезпечити їх адаптацію до національних правових систем. Вдосконалення механізмів анонімного звернення (електронні платформи, мобільні додатки) може зменшити страх потерпілих перед участю у процедурах. Одночасно потрібна трансформація культури правоохоронних органів: від відкриття спеціалізованих підрозділів з роботи з латентними злочинами до тісного співробітництва з громадськими організаціями для покращення довіри.

Таким чином, латентна злочинність становить серйозну системну загрозу для ефективного функціонування правоохоронної системи та стратегічного планування у сфері безпеки. Її висока поширеність, особливо в сферах економіки та кіберпростору, спотворює кримінальну статистику, ускладнює розробку адекватної політики та формує соціальну недовіру до інституцій. Виявлення та подолання цього явища потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує правові, соціальні та технологічні інновації. Ключовими напрямками мають стати: стандартизація методів вимірювання латентності, розвиток анонімних та безпечних каналів повідомлення про злочини, інституційна реформа правоохоронних органів, а також посилення співпраці з громадянським суспільством. Тільки комплексний, адаптивний і людиноцентричний підхід дозволить зменшити «темну цифру» злочинності та забезпечити реальну, а не формальну безпеку.

РОЛЬ ДОГОВОРУ В РЕГУЛЮВАННІ СУЧАСНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Договір є одним із ключових правових інструментів, що забезпечує регулювання суспільних відносин у різних сферах життя. Він відіграє важливу роль у встановленні та закріпленні прав та обов'язків сторін, забезпечує правову визначеність і захист інтересів учасників. У сучасному суспільстві договори використовуються не лише у приватноправових відносинах, а й у сфері публічного права, регулюючи взаємодію між державою, юридичними та фізичними особами. В умовах глобалізації та розвитку цифрових технологій договір набуває нових форм та значення, забезпечуючи стабільність правовідносин та їх гнучкість.

Договір – це добровільна угода між двома або більше сторонами, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків. Він є основним інструментом регулювання правовідносин у багатьох галузях права, зокрема в цивільному, господарському, трудовому та міжнародному праві. Сутність договору полягає у досягненні домовленості між сторонами щодо певних умов та їх обов'язковості для виконання. Основними ознаками договору є взаємна згода сторін, юридична обов'язковість та визначеність умов. Взаємна згода сторін означає, що договір укладається на підставі вільного волевиявлення учасників. Юридична обов'язковість передбачає, що сторони мають виконувати умови договору відповідно до закону. Визначеність умов означає, що договір має містити чіткі положення щодо прав і обов'язків сторін. Договір виконує низку важливих функцій у регулюванні сучасних правовідносин. Регулятивна функція визначає та встановлює порядок взаємовідносин між сторонами, фіксує їх права та обов'язки. Завдяки цій функції сторони отримують чітку правову рамку, в межах якої вони здійснюють свою діяльність. Захисна функція забезпечує правовий захист інтересів сторін у разі порушення договору або виникнення спорів. У разі невиконання або неналежного виконання умов договору сторони можуть звернутися до суду або іншого компетентного органу для захисту своїх прав. Інформаційна функція надає сторонам чітку інформацію про умови співпраці та можливі наслідки їх порушення. Це сприяє прозорості правовідносин та знижує ризики неправомірної поведінки.

У сучасному правовому середовищі договір відіграє визначальну роль у регулюванні різноманітних правовідносин. У комерційних відносинах договори є основою діяльності підприємств та організацій, визначаючи умови поставки товарів, надання послуг, виконання робіт тощо. Вони сприяють забезпеченню правової визначеності та захисту інтересів учасників ринкових відносин. У трудових відносинах трудові договори встановлюють права та обов'язки

працівника та роботодавця, регулюють питання зайнятості, оплати праці та соціального захисту. Це забезпечує стабільність трудових відносин та гарантії прав працівників. У сфері міжнародного права міжнародні договори регулюють відносини між державами, організаціями та фізичними особами у сфері торгівлі, прав людини, екології тощо. Вони сприяють встановленню єдиних стандартів та норм у різних країнах. З розвитком технологій з'явилися електронні договори, які є юридично значущими та регулюють відносини у віртуальному просторі. Це дозволяє укладати угоди швидко та ефективно, зменшуючи бюрократичні перешкоди.

Сучасна договірна практика стикається з низкою викликів, серед яких диджиталізація – необхідність адаптації правових норм до електронних договорів та смарт-контрактів. Використання цифрових технологій вимагає нових підходів до визначення юридичної сили та способів виконання договорів. Глобалізація – розвиток міжнародних договорів та необхідність гармонізації правових систем різних країн. Це вимагає координації між державами та створення єдиних правових стандартів. Захист прав споживачів – удосконалення договірних механізмів для забезпечення справедливості та прозорості умов. Важливо забезпечити баланс між інтересами споживачів та бізнесу. Гнучкість договорів – забезпечення можливості швидкої зміни умов у разі зміни обставин. Сучасні реалії вимагають розробки механізмів, які дозволяють сторонам адаптувати свої відносини до нових умов без порушення правової визначеності.

Договір є невід'ємною частиною сучасного правового регулювання, забезпечуючи чіткість, стабільність та захист інтересів сторін. Його функції виходять далеко за межі традиційного правового регулювання, охоплюючи нові сфери діяльності та відповідаючи на сучасні виклики. Подальший розвиток договірного права має відповідати динаміці суспільних відносин, забезпечуючи баланс інтересів та правову визначеність у швидкозмінному світі. Таким чином, договір є основою правопорядку, який регулює відносини між сторонами, забезпечує захист їх прав та сприяє розвитку правової культури у суспільстві.

УДК 343.3

Литвиненко М.С.¹, Філей Ю.В.²

¹ студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

² проф. НУ «Запорізька політехніка»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ

Кримінально-правова кваліфікація є ключовим елементом у діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Вона полягає у визначенні того, чи є конкретне суспільно небезпечне діяння злочином, і

якщо так, то за якою статтею або частиною статті Кримінального кодексу України воно підлягає оцінці. Кваліфікація є не лише техніко-юридичним процесом, а важливою правовою оцінкою, що має практичне значення для кожного етапу кримінального провадження: від відкриття кримінального провадження до винесення вироку.

Саме завдяки кваліфікації забезпечується реалізація принципу законності, рівності перед законом, індивідуалізації кримінальної відповідальності та невідворотності покарання. Її правильність визначає, чи буде особа притягнута до відповідальності справедливо, чи не буде порушено її права, чи буде вжито належні заходи для захисту суспільних інтересів [1]. Зміст кримінально-правової кваліфікації полягає в тому, щоб встановити юридичну відповідність між фактичними обставинами вчиненого діяння та диспозицією відповідної кримінально-правової норми. При цьому фактичні обставини справи є це не лише опис дій особи, але й об'єктивні ознаки, що стосуються часу, місця, способу вчинення діяння, використаних засобів, настання наслідків, суб'єкта злочину, форми вини, мотивів і мети [5, с. 126].

Кваліфікація охоплює як формальний, так і змістовий аспект. Формальний – це вибір відповідної норми закону, яка найточніше описує вчинене, а змістовий – глибокий аналіз усіх ознак складу злочину. Саме тому кримінально-правова кваліфікація потребує високого рівня правової культури, знань матеріального права та навичок логічного аналізу. Значення правильної кримінально-правової кваліфікації не можна переоцінити. По-перше, вона забезпечує ефективність кримінального переслідування: чітке визначення складу злочину дозволяє правильно формулювати обвинувачення, обирати необхідні докази, а згодом – обґрунтовано підтримувати обвинувачення в суді. По-друге, вона є гарантією дотримання прав людини, зокрема права на захист, принципу презумпції невинуватості та заборони подвійного покарання. По-третє, правильна кваліфікація має превентивну функцію – вона формує правову визначеність і дозволяє учасникам правовідносин розуміти, яке саме діяння є кримінально караним. По-четверте, кваліфікація має і соціальну функцію: від неї залежить суспільна довіра до органів правопорядку, до правосуддя загалом, а також репутація держави як правової.

Під час здійснення кваліфікації слід керуватись основоположними принципами кримінального права. Перший із них – це принцип законності. Він вимагає, щоб кваліфікація базувалася виключно на положеннях Кримінального кодексу [2]. Не допускається тлумачення норм розширено, за аналогією, або застосування норм, які не набули чинності. Другий принцип – принцип справедливості. Він передбачає, що правова оцінка діяння має бути об'єктивною, неупередженою і відповідати як тяжкості правопорушення, так і особі винного. Третій – принцип індивідуалізації кримінальної

відповідальності. Це означає, що кожна справа має розглядатися з урахуванням конкретних обставин, а кваліфікація не може бути шаблонною або механічною. Четвертий – принцип юридичної точності, який вимагає чіткого встановлення всіх ознак складу злочину без припущень або необґрунтованих висновків.

Особливу складність становить кваліфікація діянь, які межують із адміністративними правопорушеннями, або таких, що можуть підпадати під різні статті кримінального закону. У таких випадках необхідно проаналізувати ступінь суспільної небезпеки, наявність або відсутність кваліфікуючих ознак, розмежувати суміжні склади злочинів. Наприклад, у практиці часто виникає питання: вважати крадіжку, поєднану з проникненням у приміщення, кваліфікованим злочином чи простим? Або: чи має місце шахрайство, чи це лише цивільно-правовий спір? Такі ситуації вимагають глибокого знання судової практики, роз'яснень Верховного Суду, а також розуміння основних концепцій кримінального права [3].

Важливу роль відіграє й системне тлумачення норм – необхідно враховувати як загальні положення Кримінального кодексу, так і структуру окремих глав та логіку побудови складів злочинів. Значну увагу слід приділяти помилкам у кваліфікації, які можуть бути як юридичними, так і фактичними. Юридичні помилки виникають у разі неправильного застосування норм закону, тоді як фактичні – внаслідок неповного або неправильного встановлення обставин справи. Уникнути таких помилок допомагає належна процесуальна перевірка доказів, дотримання принципів змагальності, забезпечення права на захист, а також професіоналізм слідчих, прокурорів і суддів [4, с. 215]. У цьому контексті варто підкреслити важливість навчальної дисципліни «Основи кримінально-правової кваліфікації», яка формує у студентів навички логічного аналізу, правового мислення, здатність грамотно застосовувати теорію до практичних ситуацій.

Таким чином, кримінально-правова кваліфікація – це не просто етап кримінального процесу, а складна юридична діяльність, що вимагає ретельності, точності й високої відповідальності. Вона є необхідною умовою реалізації основних завдань кримінального законодавства – охорони прав і свобод людини, правопорядку, безпеки суспільства й держави. Кваліфікація відображає рівень правової культури в державі, професіоналізм правозастосовних органів та здатність правової системи забезпечити справедливість у кожному конкретному випадку. Саме тому вивчення й розуміння принципів кваліфікації мають бути в центрі уваги як науковців, так і практиків, адже від цього залежить якість правосуддя і дотримання прав людини в кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. Про практику призначення судами кримінального покарання.
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.
5. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

УДК 347.454.3

Надієнко Д.О.¹, Караванченко Т.С.²

¹ асп. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА БУДІВНИЦТВО ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ : ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ

Будівництво, капітальний ремонт і реконструкція об'єктів критичної інфраструктури є основними складовими розвитку сучасної економіки держави. Тому важливого значення набуває належне правове регулювання договірних відносин у цій сфері. Основним інструментом для регулювання взаємодії між сторонами є договір підяду. Правова природа цього договору та особливості його регулювання у цивільному законодавстві України визначають механізми взаємодії між замовниками та підрядниками, обов'язки кожної зі сторін. У загальній системі цивільних договорів договір підяду на будівництво об'єктів критичної інфраструктури займає особливе місце через складність предмета, специфіку робіт та важливість результатів. Договір тісно пов'язаний з державними стандартами та нормами, що забезпечують ефективне і безпечне виконання будівельних робіт. Відповідальність підрядника за договором підяду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) об'єктів критичної інфраструктури регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких: Цивільний кодекс України; Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»; Постанова Кабінету Міністрів України № 450 «Деякі питання здійснення державного контролю за якістю будівництва»; Наказ Міністерства регіонального

розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 201 «Про затвердження Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів» та спеціальні акти, державні стандарти, технічні регламенти тощо, що стосуються будівництва об'єктів критичної інфраструктури. Правовідносини у сфері будівництва об'єктів критичної інфраструктури характеризуються високою організаційною складністю та комплексністю. Укладення та виконання умов договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) таких об'єктів супроводжуються низкою нормативно встановлених організаційно-правових процедур. Цей комплексний характер зумовлений тим, що деякі з цих процедур мають явний публічно-правовий характер. Комплекс робіт, передбачених цим договором, характеризується технічним різноманіттям і може бути виконаний тільки особами, які мають необхідні дозволи або спеціальну освіту. Останнє є підставою для виокремлення видів підрядних договорів залежно від їх специфіки. Суб'єктами договору підряду на будівництво об'єктів критичної інфраструктури можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, що мають відповідну кваліфікацію і ліцензію. Важливою є вимога наявності в підрядника технічних і фінансових ресурсів для виконання робіт.

Предметом договору є конкретний об'єкт будівництва чи реконструкції, який є частиною критичної інфраструктури (електростанції, важливі транспортні вузли, системи водопостачання тощо). Укладення договору передбачає попереднє узгодження умов, включаючи обсяг робіт, терміни виконання, ціни та методи контролю за виконанням. Важливим етапом є також оформлення проектно-кошторисної документації. Договір може бути припинений за умовами, визначеними в законодавстві або в самому договорі, такими як неналежне виконання зобов'язань, припинення діяльності однієї зі сторін або за згодою сторін у разі форс-мажору. У разі порушення умов договору, сторони можуть нести відповідальність за допомогою застосування штрафних санкцій, передбачених самим договором або чинним законодавством. Відповідальність підрядника за неналежне виконання робіт чи їхнє невиконання передбачає сплату штрафів та компенсацію за завдані збитки, а також усунення порушень, що виникли. Захист прав сторін здійснюється через судові оскарження, арбітраж та механізми досудового врегулювання конфліктів.

Окремо варто акцентувати увагу на питаннях публічних закупівель та тендерів, що стосуються придбання робіт у сфері будівництва за державні кошти на конкурентній основі. Найбільш оптимальним є саме конкурентний спосіб укладення договору. Він забезпечує прозорість, ефективність використання державних ресурсів та дозволяє обрати найкращу цінову пропозицію з урахуванням вимог до якості та виконання робіт. Згідно ст. 10 Закону України «Про публічні закупівлі» замовник самостійно та безоплатно через авторизовані електронні майданчики оприлюднює в електронній

системі закупівель інформацію про закупівлю, а саме: оголошення про проведення конкурентних процедур закупівель, тендерну документацію та проект договору про закупівлю. За результатами електронних торгів ст. 33 Закону України «Про публічні закупівлі» передбачено, що замовник укладає договір про закупівлю з учасником, який визнаний переможцем процедури закупівлі, протягом строку дії його пропозиції, але не пізніше ніж через 20 днів з дня прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю відповідно до вимог тендерної документації та тендерної пропозиції переможця процедури закупівлі. У випадку обґрунтованої необхідності строк для укладання договору може бути продовжений до 60 днів. Отже, відкриті публічні торги є основною, найбільш безпечною та оптимальною процедурою закупівлі робіт у сфері будівництва (капітального ремонту, реконструкції) об'єктів критичної інфраструктури, що зарекомендувала себе як перевірена часом універсальна правова процедура укладання договору будівельного підряду. Сам договір є важливим інструментом для забезпечення належного функціонування суспільства і економіки. Замовник має право обирати спосіб його укладення. Однак у випадках, визначених законом, укладення договору можливе лише через торги.

УДК 347.44

Надієнко О.І.¹, Різниченко В.Р.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Війна в Україні кардинально трансформувала правове поле, особливо в частині договірних відносин. Разом з тим від механізмів ефективного правового регулювання цих відносин в умовах воєнного стану залежить стабільність економіки, захист прав та інтересів як громадян, так і бізнесу. Вбачається за необхідне проаналізувати особливості договірного права в умовах війни, виявити проблеми, запропонувати шляхи їх розв'язання.

Правові засади договірного регулювання в умовах воєнного стану базуються на фундаментальних принципах Конституції України, яка, попри можливість обмеження прав і свобод, гарантує захист права власності та договірної свободи. Важливим є аналіз спеціального законодавства, зокрема Закону України «Про правовий режим воєнного стану», змін до Цивільного (ЦК) та Господарського кодексів, постанов Кабінету Міністрів та «військових» нормативно-правових актів. Ці акти визначають особливості

укладення, виконання та розірвання договорів в умовах війни, встановлюють обмеження та пільги для учасників договірних відносин.

Згідно з чинним законодавством, воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки.

Договірна діяльність в умовах воєнного стану поділяється на два умовні сегменти: договори, укладені до початку дії воєнного стану, та договори, укладені після його введення. Враховуючи, що воєнний стан є форс-мажорною обставиною, положення про дії, необхідні в умовах таких обставин, стосуються всіх сторін відповідних договірних відносин. Розв'язання конкретних розбіжностей залежить від того, як визначено положення про форс-мажор у договорі. Адже існують випадки, коли договори не містять положень про форс-мажор або вони не деталізовані достатньо, що ускладнює розуміння дій сторін та наслідків застосування цього принципу. Виникає потреба в розробці чітких критеріїв визначення форс-мажорних обставин з урахуванням специфіки воєнних дій.

Згідно зі ст. 617 ЦК України, дія воєнного стану не звільняє сторони від виконання договірних зобов'язань. Форс-мажор може звільнити сторону від відповідальності лише за порушення строків. Тобто, форс-мажорні обставини можуть призводити до відстрочки у виконанні договірних зобов'язань до закінчення таких обставин. Сторони залишаються зобов'язаними виконувати укладений між ними договір до припинення/скасування воєнного стану. У випадках, коли форс-мажорні обставини призводять до порушення договірних зобов'язань, важливим є доведення неможливості виконання зобов'язань з боку особи, яка їх порушила. Практика судових рішень показує, що сторона, яка посилається на форс-мажор, повинна довести перед судом не лише факт форс-мажорних обставин, але й надати докази, які підтверджують, що саме ці обставини перешкоджають виконанню договірних зобов'язань у конкретних умовах договору.

Торгово-промислова палата України (ТПП) у лютому 2022 року визначила військову агресію Російської Федерації проти України як форс-мажорні обставини. Даний лист особа, яка порушує свої зобов'язання у зв'язку з військовою агресією в період дії воєнного стану, має право долучати до повідомлення про форс-мажорні обставини для можливості обґрунтованого перенесення строків виконання зобов'язань та вирішення спірних питань мирним шляхом. При цьому, у разі необхідності, сторона, яка порушила зобов'язання, також має право звертатися до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП за отриманням відповідного

Сертифіката, дотримуючись порядку, встановленого Регламентом за кожним зобов'язанням окремо.

Війна створює значні ризики для бізнесу, такі як знищення майна, мобілізація працівників, блокування ланцюгів постачання, що унеможлиблює виконання договорів. Державне регулювання цін, оренди, експортних операцій, а також зміни у сфері державних закупівель суттєво впливають на договірні відносини, вимагаючи від учасників ринку швидкої адаптації. Перспективи вирішення цих проблем полягають у вдосконаленні правового регулювання, зокрема у розробці механізмів адаптації договірних зобов'язань до умов війни. Важливим є активне використання альтернативних способів вирішення спорів, таких як медіація та переговори, що дозволить зменшити навантаження на судову систему. Міжнародний досвід кризового договірного регулювання може стати цінним джерелом для розробки дієвих механізмів.

Отже, адаптація норм договірного права до реалій воєнного стану є ключовим фактором для забезпечення стабільності економіки та захисту прав учасників договірних відносин. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розробку ефективних механізмів правового регулювання та правозастосування в умовах війни, враховуючи як національні особливості, так і міжнародний досвід.

УДК 347.416

Надієнко О.І.¹, Шеремет В.Л.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАМІНИ БОРЖНИКА В ЗОБОВ'ЯЗАННІ

Більшість «цивільних» справ, що розглядаються судами, є справами щодо невиконання або ж неналежного виконання зобов'язань. І, досить часто, саме заміна сторони в зобов'язанні визнається єдиним варіантом повного та безумовного виконання зобов'язання. Якщо зі заміною кредитора особливих питань немає (адже більшість положень ЦК України щодо заміни осіб у зобов'язанні присвячена саме заміні кредитора), то питанням переведення боргу та заміні боржника законодавець не приділив потрібної уваги – в ЦК України відсутні чіткі підстави для заміни боржника у зобов'язанні, як це зроблено з кредитором.

Ще з часів римського права спостерігається розвиток обігу боргів – від повної заборони їх передачі іншій особі, що мало місце на ранніх стадіях розвитку цивільного права Давнього Риму, до обмеженого, а згодом і повного допущення зобов'язальних прав і боргів до вільної циркуляції, із

запровадженням в подальшому певних обмежень. Заміна боржника у римському праві формувалася поступово, тривалий час для заміни осіб у зобов'язанні використовувалися інші механізми, зокрема новація, яка поєднувала в собі одночасно уступку вимоги, передачу боргу і зміну або скасування договору. Лише згодом договірний характер заміни боржника наблизив зміст до сучасного розуміння. Інститут заміни боржника у римському праві у зобов'язанні з'явився пізніше, ніж інститут заміни кредитора. Це було пов'язано з тим, що зобов'язання регулювалися здебільше тільки кредитором, який встановлював головні та необхідні, на його думку, правила щодо їх виконання, а також і відповідальність за неналежне виконання. Щодо боржника, то він був підвладний кредитору та зобов'язаний їх виконувати. І тільки згодом виникла потреба саме у заміні боржника, зокрема у випадках, коли первісний боржник не міг з непереборних причин виконати своє зобов'язання, або коли така заміна була необхідна кредитору. Діяв принцип належного виконання зобов'язань.

Сучасний ЦК України у ст. 512 чітко зазначає підстави заміни кредитора, в той час як стосовно заміни боржника ст. 520 містить лише вказівку на те, що боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом.

Безумовно, що при переведенні боргу з одного боржника на іншого необхідність згоди кредитора є обов'язковою, адже замість одного боржника, цілком надійного й заможного, кредитор може отримати проблемного та неспроможного платника. Власне, для кредитора відіграють важливу роль такі характеристики боржника, як платоспроможність, наявність майна, на яке потенційно може бути звернено стягнення тощо.

В римському праві для позначення поняття «переведення боргу» існувало дві конструкції. Перша конструкція «*Expromissio*» – переведення боргу, коли кредитор сам укладав угоду з новим боржником про прийняття ним на себе боргу первісного боржника. Та друга конструкція «*Delegatio*» – конструкція переведення боргу, коли первісний боржник домовлявся з новим боржником про переведення на нього боргу. При цьому обов'язковою була згода кредитора. Конструкція переведення боргу за українським правом більше за своєю суттю відповідає саме другій (делегатія) в класичному розумінні.

ЦК України не містить чіткого визначення поняття «заміни боржника» чи «переведення боргу», а лише закріплює можливість заміни боржника. У науковій літературі також не має чіткого визначення «заміни боржника», а безпосередньо вказується на те, що при заміні боржника первісний боржник вибуває із зобов'язання і замінюється новим. Отже, при цьому відбувається переведення боргу на нового боржника. Вказана точка зору є загальноприйнятою та панує в цивілістиці. Тож заміна боржника – це процес переходу (передачі) прав та обов'язків від первісного боржника у зобов'язанні до нового боржника в такому самому обсязі, що був до переходу (передачі).

Відсутність у чинному ЦК України норм, що визначають підстави заміни боржника, можна розцінювати як правову прогалину. Але положення статей 8 та 11 Кодексу допускають застосування за аналогією статті 512 ЦК України щодо підстав заміни кредитора у зобов'язанні, зокрема про те, що відступлення права може бути здійснено за правочином. Отже, таким же чином можна здійснити переведення боргу.

Переведення боргу є лише однією з можливих підстав заміни боржника. З аналізу чинного ЦК України випливає, що боржник може бути замінений і в інших випадках, зокрема, при спадкуванні (ст. 1216, 1218), реорганізації юридичної особи (ст.ст. 106–108), у зв'язку з виділом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб (ст. 109), який нормативно не віднесений до форм реорганізації (ст. 104), при переході прав на підприємство як єдиний майновий комплекс (ст. 191), у результаті набуття правонаступником прав та обов'язків попередника за договорами (зокрема, за ч. 1 ст. 770, ст. 814 ЦК України).

Отже, підставами для заміни боржника можуть бути: договір про переведення боргу; договір про відступлення боргу; універсальне правонаступництво; перехід прав і обов'язків у складі підприємства; рішення суду.

Аналіз ЦК України дозволяє зробити висновок про існування правової прогалини, оскільки у ньому не міститься переліку підстав заміни боржника в зобов'язанні, як це існує щодо заміни кредитора. Дієвим рішенням було б доповнення Кодексу нормами щодо підстав заміни боржника в зобов'язанні.

УДК 346.7

Потайчук І.В.¹, Плетінь А.О.²

¹ викл. ЗГФК НУ «Запорізька політехніка»

² студ. ЗГФК НУ «Запорізька політехніка»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Актуальність теми. У контексті цифровізації економіки електронна комерція відіграє все більш вагомую роль у національному та міжнародному господарському обігу. Попри стрімке зростання цього сектору, в Україні ще недостатньо ефективно врегульовано питання його податкового супроводу.

Мета дослідження. Визначити особливості правового регулювання електронної комерції та проаналізувати досвід країн світу щодо її оподаткування з метою адаптації українського законодавства до сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Доцільно розтлумачити поняття «електронна комерція». Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про

електронну комерцію» (№ 675-VIII), електронна комерція – це правовідносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час укладання правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав і обов'язків, здійснених дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем [1]. Цим законом визначено особливості здійснення регулювання онлайн-торгівлі в Україні. Слід зазначити, що електронна комерція існувала в українському правовому полі ще до прийняття цього закону. Однак Закон № 675-VIII врегулював значну кількість суспільних відносин, які раніше не були регламентовані законодавством. Зокрема, Закон встановлює організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції, а також права та обов'язки відповідних учасників у цій сфері.

Розвиток електронної комерції в Україні відбувається повільніше, ніж у багатьох країнах світу. Основними стримуючими факторами є недосконалість законодавчої бази, низький рівень податкової культури та довіри до онлайн-торгівлі, що сприяє процвітанню тіньової економіки. Попри значні прибутки, податкові надходження залишаються низькими через недостатню реєстрацію суб'єктів господарювання та неефективний механізм контролю.

На міжнародному рівні фундаментальні підходи до оподаткування електронної комерції були сформовані на конференції ОЕСР 1998 року [3]. США надають перевагу застосуванню чинної податкової системи з мінімальними змінами, тоді як ЄС запровадив жорсткіші регулювання, включаючи систему ПДВ та високі штрафи за ухилення від оподаткування.

В Україні ключовим нормативно-правовим актом є Податковий кодекс, який потребує доопрацювання у частині електронної торгівлі. Незважаючи на вимогу, згідно з якою продавцями мають бути виключно зареєстровані суб'єкти господарювання, на практиці значну частину ринку складають фізичні особи без відповідного статусу, що унеможливує ефективне адміністрування податків [5].

Європейський досвід оподаткування електронної комерції свідчить про необхідність створення спеціалізованих податкових режимів, автоматизації та спрощення процедур адміністрування, а також розвитку міжнародної співпраці. Нові правила ЄС щодо ПДВ, запроваджені з 1 липня 2021 року, передбачають спрощення податкових процедур завдяки цифровізації та запровадженню єдиного порталу One Stop Shop [4].

ПДВ у системі ЄС сплачується за принципом країни споживання, що забезпечує справедливий розподіл надходжень. Автоматизація звітності та електронна реєстрація знижують адміністративні витрати і зменшують кількість порушень.

Висновки. Прийняття Закону України «Про електронну комерцію» та внесення змін до Податкового кодексу сприяли формуванню ефективнішого механізму підтримки й регулювання онлайн-угод, що позитивно вплинуло на розвиток електронної торгівлі. Основні підсумки: 1) електронна комерція є

важливим сегментом економіки, що динамічно розвивається; 2) податкова система України потребує адаптації до реалій онлайн-торгівлі; 3) чинне законодавство має недоліки, які ускладнюють ефективне оподаткування; 4) міжнародний досвід може сприяти вдосконаленню регулювання в Україні. На основі проведеного аналізу можна запропонувати такі рекомендації для удосконалення оподаткування електронної комерції в Україні: 1) адаптація законодавства з чітким визначенням правил оподаткування е-комерції; 2) спрощення податкових процедур для підприємців; 3) посилення міжнародної співпраці в податковій сфері; 4) проведення навчань і кампаній для підприємців і податківців; 5) запровадження жорстких санкцій та високих штрафів для зменшення ухилення від сплати податків. Ці заходи допоможуть поліпшити умови для розвитку електронної комерції в Україні та забезпечити ефективне оподаткування цієї галузі, що сприятиме зростанню економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 14.04.2025).
2. Токарьова К.О., Тимошенкова Н. В. Реалії та перспективи розвитку податкового законодавства України у сфері електронної комерції. Право та інноваційне суспільство. 2018. № 2 (11). С. 76-81. URL: https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/tokarieva_timoshchenkova11.pdf (дата звернення: 14.04.2025).
3. Швиденко А. Оподаткування е-послуг: огляд світової практики. Юридична Газета online. 2020. № 19. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/opodatkuvannya-eposlug-oglyad-svitovoyipraktiki.html> (дата звернення: 14.04.2025).
4. Нові правила ПДВ для електронної комерції в ЄС з 1 липня 2021 року. Intercompany Solutions. URL: <https://uk.intercompanysolutions.com/правила-ПДВ-електронна-комерція-2021/> (дата звернення: 14.04.2025).
5. Товкун Л. В., Федоровська М. А. Актуальні питання правового регулювання електронної комерції в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 9. С. 282–286. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/71.pdf (дата звернення: 14.04.2025).
6. Коваль В. В. Державне регулювання та обліково-аналітичне забезпечення розвитку електронної комерції у споживчому секторі. Журнал проблеми економіки. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-3_0-pages-53_59.pdf (дата звернення: 14.04.2025).

УДК 343.3

Різниченко В.Р.¹, Філей Ю.В.²

¹ студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»

² проф. НУ «Запорізька політехніка»

КВАЛІФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Корупція є однією з найсерйозніших загроз для правопорядку та економічного розвитку держави. Її поширення негативно впливає на ефективність державного управління, рівень інвестування та довіру громадян до влади. У зв'язку з цим питання правильної кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень набуває особливої актуальності [1, с. 78].

Законодавство України визначає корупційні правопорушення через низку нормативних актів, зокрема Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, який регламентує поняття корупції та механізми її запобігання, а також Кримінальний кодекс України, що містить норми про кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення. Важливе значення мають і міжнародні акти, зокрема Конвенція ООН проти корупції (UNCAC), ратифікована Україною у 2006 році, яка встановлює міжнародні стандарти боротьби з корупцією, а також рекомендації GRECO (Група держав проти корупції), що містять стандарти та оцінку антикорупційної політики України [2, с. 36].

Кваліфікація корупційних кримінальних правопорушень базується на положеннях Кримінального кодексу України. Зокрема, ст. 364 ККУ передбачає відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, ст. 368 ККУ – за одержання неправомірної вигоди службовою особою, ст. 369 ККУ – за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі, ст. 366-2 ККУ – за декларування недостовірної інформації, а ст. 191 ККУ – за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Основними ознаками корупційних кримінальних правопорушень є використання службового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб, одержання або надання неправомірної вигоди (гроші, майно, послуги, інші переваги), умисність діяння, а також спеціальний суб'єкт злочину, яким є службова особа відповідно до ст. 18 ККУ.

Важливим аспектом є також відмежування корупційних кримінальних правопорушень від суміжних правопорушень, що вимагає чітких законодавчих формулювань та єдиної судової практики.

Згідно з приміткою до ст. 45 ККУ, корупційними вважаються кримінальні правопорушення, передбачені певними статтями Кримінального кодексу України,

у разі їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем. Це є важливим уточненням, яке забезпечує точну кваліфікацію правопорушень.

Сучасні тенденції у кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень свідчать про необхідність адаптації законодавства до нових викликів. Зокрема, спостерігається розширення кола суб'єктів корупційних правопорушень, зокрема за рахунок охоплення приватного сектора відповідно до ст. 235-4 КУпАП, зростання використання цифрових технологій у корупційних схемах, що ускладнює процес кваліфікації кримінальних правопорушень через застосування криптовалют, анонімних платежів та офшорних рахунків, а також посилення міжнародного співробітництва, що включає вплив Конвенції ООН проти корупції, вимоги GRECO та співпрацю України з ЄС у сфері боротьби з корупцією [3, с. 142].

Водночас існує низка проблем, що ускладнюють кваліфікацію корупційних кримінальних правопорушень, серед яких труднощі у зборі доказів, оскільки корупційні злочини мають латентний характер, розмитість поняття «неправомірна вигода», визначеного у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», а також недостатня ефективність роботи антикорупційних органів, зокрема НАБУ, НАЗК та ВАКС, які стикаються з політичним впливом та кадровими проблемами.

Не менш важливою є роль антикорупційних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Вищого антикорупційного суду (ВАКС). Ці органи відіграють критичну роль у забезпеченні незалежного розслідування та судового розгляду корупційних справ, а також у забезпеченні справедливості і підзвітності для державних службовців. Однак, для ефективної роботи цих органів важливою є їхня незалежність від політичних впливів та забезпечення належних ресурсів.

В Україні також передбачена кримінальна відповідальність для юридичних осіб за вчинення корупційних злочинів, що є важливим кроком у забезпеченні відповідальності не тільки фізичних осіб, але й організацій, які можуть бути причетні до корупційних схем. Це передбачено ст. 96-2 ККУ, що дозволяє притягувати до кримінальної відповідальності підприємства, установи та організації за участь у корупційних правопорушеннях.

Для вдосконалення кваліфікації корупційних злочинів необхідно гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, зокрема шляхом внесення змін у ККУ відповідно до вимог Конвенції ООН проти корупції, посилити відповідальність за корупційні діяння, наприклад, шляхом перегляду санкцій у ст. 368 ККУ щодо хабарництва, впроваджувати сучасні технології для виявлення корупційних схем, зокрема автоматизовані системи аналізу фінансових операцій, забезпечити незалежність антикорупційних органів, що включає посилення контролю за діяльністю НАБУ та ВАКС, а також підвищувати рівень правової культури серед державних службовців та населення шляхом реалізації антикорупційних освітніх програм [3, с. 215].

Таким чином, правильна кваліфікація корупційних злочинів є ключовим фактором у боротьбі з корупцією, адже вона забезпечує ефективне застосування правових норм, сприяє формуванню єдиної судової практики та підвищує рівень відповідальності за корупційні діяння. Для досягнення цих цілей необхідно системно вдосконалювати правові механізми, інтегрувати міжнародні стандарти у національне законодавство та забезпечувати незалежність антикорупційних органів, що стане важливим кроком до подолання корупції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Монографія. К.: Атіка, 2001. 304 с

2. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія / І. В. Басанцов, О. О. Зубарева. Суми : Сумський державний університет, 2016. 113 с.

3. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка.– К. : Москаленко О. М., 2019. – 464с. УДК 343

Сокур Т.А.¹, Худякова О.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-114 НУ «Запорізька політехніка»

СПАДКУВАННЯ У ПРАВІ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Pater familias (буквально «батько сім'ї») – особливий правовий статус господаря дому, глави сім'ї у Стародавньому Римі. За законами 12 таблиць *pater familias* мав лат. *vitae necisque potestas* – владу смерті і життя над своїми дітьми (*patria potestas*), дружиною (*manus mariti*), рабами та іншими членами сім'ї інших поколінь. Однак про долю клієтелів *pater familias* не міг вирішувати – вони були вільні. Спочатку влада *Pater familias* була безмежна, а решта членів сім'ї були повністю безправні. Але потім римське право стало визнавати їх права. Ослаблення влади *Pater familias* було наслідком розкладання патріархальної сім'ї, розвитку торгівлі, які передбачали певну самостійність дорослих членів сім'ї. За законом слово *Pater familias* було остаточним і абсолютним. Лише римські громадяни володіли правом *pater familias*. На кожне домогосподарство припадав лише один *pater familias*. Навіть дорослі діти були під їх авторитетом, допоки він жив. Після його смерті ті діти, які проживали у їх власних домогосподарствах, отримували тоді свій статус *pater familias*. Також закони Риму передбачали, що рівноцінно смерті було потрапляння в полон, але це мало свої строки. У разі повернення з полону, за умови, що не минуло трьох років, громадянин мав право відновити свою правоздатність в повному обсязі, тобто спадкування до сина, яке

відбулось у наслідок полону мало повернутись до батька, за умови наявності дієздатності та дотримання строків давності відновлення свого статусу глави.

У стародавньому Римі батько стояв на чолі сім'ї. Система сімейних відносин була така: всі його діти є частиною його сім'ї. На чолі всієї сім'ї стояв найстарший живий чоловік у родині. Якщо у нього були живі сини, навіть дорослі чоловіки з власними сім'ями все одно залишалися під владою найстаршого чоловіка в сім'ї. Тим самим наділені майже безмежною владою над своєю сім'єю. Батьківська влада давала йому юридичні права над дітьми до моменту його смерті чи полону або до моменту емансипації дітей. Ці повноваження включали право укладати шлюби або примушувати до розлучення, продавати своїх дітей або віддавати їх за шкodu спричинену ними іншим громадянам [3, с. 192].

Відомо, що Стародавній Рим був рабовласницькою державою, доволі вигідним для рабовласників та їх рабів був пекулій, який в свою чергу примножував статки його власника. Пекулій (лат. *peculium*) – власність, майно, *resus* – худоба, також в літературі зустрічається як *peculia*) – це майно, передане господарем рабу або главою родини підвладній особі для здійснення цією людиною управління майном з метою його утримання, або отримання доходу чи використання інших корисних властивостей майна. Інститут пекулія виник у Римській імперії і набув поширення приблизно у II ст. до н. е. Його виникнення, окрім бажання надати можливість для праці членам родини, зумовлене необхідністю використовувати рабів не тільки для некваліфікованої праці, а й знайти застосування їх діловим та організаційним якостям. Найчастіше пекулієм було нерухоме майно – земельні наділи, магазини чи майстерні. Проте як пекулій могли передаватись раби, худоба чи знаряддя праці. В свою чергу пекулій передавався у спадок від батька до сина, або був поділений рівною мірою між кількома синами, спадковість могла відбуватись у разі смерті батька. Ще одна умова володіння майном могла відбутись на правах отримання статусу підвласника, в такому випадку син міг користатись майном, але батько при цьому залишався повноправним власником і з будь-яких причин мав право затребувати повернення майна [2, с. 74–77].

Пекулій поділявся на види, тобто розширення можливостей його володінням. Воєнний пекулій (*peculium castrense*) – майно здобуте на військовій службі, згідно означеної постанови Імператора. У випадку даного виду пекулія підвласник мав право скласти заповіт або передавати майно в дарунок. Квазивоєнний пекулій (*peculium quasi castrense*) – пекулій, який поширювався на все майно, яке можливо було придбати перебуваючи на громадянській чи церковній службі, або отримати у дарунок. Добро, прийдешне зі сторони – отримання спадку від дальніх родичів чи можливість передати майно у спадок за договором, у випадку не прямого статусу спадкоємця [1].

Отже, фактично чоловіки Стародавнього Риму могли повноцінно бути власниками майна і примножувати свої статки на ньому, лише за умови наявності

статусу глави сім'ї, звісно ж якщо сім'ї не було, а батько помер і відбулась процедура офіційного спадкування, тоді в такому випадку громадянин Риму мав повну правоздатність і був одноосібним власником майна. Окрім володіння власник мав повне право здавати майно в оренду і примножувати свої статки за рахунок цього. Але якщо батьківська смерть була полон, то неодмінно треба було передати майно назад і фактично втратити все. Рим був державою, в якій найвище цінували чесність та порядність, тому будь-які махінації були поодинокими випадками. На розсуд батька можливо було оформити договір, який наділяв сина статусом власника пекулія в повному обсязі, але навіть в такому випадку батько міг повернути майно собі, звернувшись до суду і оскаржити договір, або надати докази того, що договір не відповідає дійсності. Таким чином спадкування було дуже складною процедурою і вирішувалось лише через суд, а фактично жити заможно могли лише повноцінні власники майна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ, 2004.
2. Поліщук М.Г. Порівняльна характеристика спадкового права давнього риму та спадкового права сучасного цивільного права України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. Т. 1. 2017. С. 74–77.
3. Харлоу Мері, Лоренс Рей. Книга *Growing Up and Growing Old in Ancient Rome: A Life Course Approach*. Видавництво Taylor & Francis. 2001. С. 192.

УДК 341

Тимчук О.Л.¹, Авраменко М.Д.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-111 НУ «Запорізька політехніка»

ПРАВО ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ТА КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ

Захист персональних даних у Європейському Союзі (далі – ЄС) визнано фундаментальною частиною прав людини, що сприяє збереженню конфіденційності та безпеки особистої інформації громадян. Для України, яка прагне інтеграції до ЄС, адаптація національного законодавства до «*acquis communautaire*» у сфері захисту даних є одним із ключових кроків на шляху євроінтеграції. Правові засади захисту даних у ЄС закріплені в первинному та вторинному законодавстві, зокрема, у Договорі про ЄС, Договорі про функціонування ЄС та Хартії основних прав ЄС. Починаючи з 2007 р., право на захист персональних даних було визнано цінністю ЄС, що

стало визначальним моментом для об'єднання держав-членів навколо спільних принципів прав людини [1]. Слід зазначити, що захист фізичних осіб під час обробки персональних даних є базовим правом. Це право закріплене в статті 8(1) Хартії фундаментальних прав ЄС та статті 16(1) Договору про функціонування ЄС, які проголошують, що кожна особа має право на захист своїх персональних даних [2]. Слід зазначити, що Європейська комісія (далі – Комісія) відіграє центральну роль у захисті персональних даних і забезпеченні конфіденційності, дотримуючись Регламенту (ЄС) 2018/1725, який регулює обробку даних усіма установами та органами ЄС. Однією з законних підстав для такої обробки є реалізація завдань в інтересах суспільства або виконання офіційних повноважень (Стаття 5 (а) Регламенту (ЄС) 2018/1725) [3].

В свою чергу, Пакет законів про захист даних, ухвалений у травні 2016 р., мав на меті підготувати Європу до цифрової ери [4]. Зараз усі персональні дані в електронному форматі, включаючи електронні листи, документи та бази даних, зберігаються на серверах Комісії або її підрядників. Обробка цих даних здійснюється відповідно до Рішення Комісії (ЄС, Євратом) 2017/46, яке встановлює заходи безпеки для комунікаційних та інформаційних систем. Підрядники повинні дотримуватися умов контракту, що регулює обробку даних від імені Комісії, а також забезпечувати конфіденційність відповідно до Загального регламенту про захист даних (GDPR) (ЄС) 2016/679 [3]. Слід також зазначити, що згідно зі статтею 15 Угоди про асоціацію з ЄС, Україна зобов'язалася привести своє законодавство у сфері захисту персональних даних у відповідність до європейських стандартів. У цьому контексті вже вжито ряд заходів, зокрема розроблено Проект Закону про захист персональних даних №5628 від 07.06.2021, який спрямований на суттєве наближення національних норм до вимог GDPR [2]. Слід також зазначити, що Загальний регламент про захист даних (GDPR) є одним із найсуворіших законів про конфіденційність і безпеку даних у світі. Хоча він був розроблений і прийнятий у межах ЄС, його дія поширюється на організації в усьому світі, якщо вони здійснюють збір або обробку даних осіб, які перебувають у ЄС. Від часу набрання чинності 25.05.2018 GDPR передбачає значні штрафи для організацій, які не відповідають його стандартам конфіденційності та безпеки, із сумами, що можуть досягати десятків мільйонів євро [5].

Таким чином, захист персональних даних та конфіденційності в Європі є важливим аспектом сучасного суспільства, що ґрунтується на принципах прозорості, відповідальності та прав людини. Запровадження Регламенту (ЄС) 2016/679, або Загального регламенту про захист даних (GDPR), створило надійні механізми для забезпечення прав громадян на контроль над своїми особистими даними, одночасно зобов'язавши компанії та організації

дотримуватись високих стандартів безпеки. Цей підхід не лише зміцнює довіру між громадянами та інституціями, а й сприяє розвитку інновацій, які відповідають етичним нормам у сфері обробки даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дяковський О. С., Кортукова Т. О. Правове регулювання захисту персональних даних в Європейському Союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7/2023. С. 266–269. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/61.pdf (дата звернення: 02.04.2025).

2. Кінаш М. Нові правила захисту персональних даних: як відповідати стандартам ЄС? *Юридична Газета online*. 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/novi-pravila-zahistu-personalnih-danih-yak-vidpovidati-standartam-es-.html> (дата звернення: 02.04.2025).

3. Захист персональних даних. *EU NeighboursEast*: вебсайт. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/protection-of-data/> (дата звернення: 02.04.2025).

4. Data protection in the EU. *European Commission*: вебсайт. URL: https://commission.europa.eu/law/topic/data-protection/data-protection-eu_en (дата звернення: 02.04.2025).

5. What is GDPR, the EU's new data protection law? *GDPR.EU*: вебсайт. URL: <https://gdpr.eu/what-is-gdpr/> (дата звернення: 02.04.2025).

УДК 346

Шиян Д.С.¹, Авраменко М.Д.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-111 НУ «Запорізька політехніка»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В умовах повномасштабного збройного конфлікту та одночасного активного впровадження європейських стандартів у правову систему України питання нормативно-правового регулювання корпоративного управління акціонерних товариств набуває стратегічного значення. Воєнні реалії зумовили трансформацію механізмів функціонування корпоративного сектору, тоді як євроінтеграційні процеси визначають вектор подальшого вдосконалення корпоративного законодавства, наближеного до законодавства ЄС. Запровадження воєнного стану спричинило суттєві модифікації у правових механізмах діяльності акціонерних товариств, зокрема в аспектах проведення

загальних зборів, організації дистанційної взаємодії між акціонерами та керівними органами, а також у питаннях оперативного прийняття рішень. Відповідні зміни, закріплені у Законі України «Про акціонерні товариства» та суміжних нормативно-правових актах, забезпечили необхідну гнучкість для швидкого реагування на кризові виклики, що передбачає спрощення процедур реорганізації, оптимізацію капітальної структури та адаптацію корпоративного управління до нестабільного економічного середовища.

Європейська інтеграція вимагає імплементації норм Директиви 2007/36/ЄС щодо прав акціонерів та Директиви 2017/828/ЄС, спрямованої на стимулювання довгострокової участі акціонерів, що вказує на необхідність удосконалення механізмів розкриття корпоративної інформації, підвищення рівня прозорості діяльності компаній та посилення відповідальності управлінських органів за прийняття стратегічних рішень. Крім того, важливим є впровадження механізмів корпоративного контролю, що відповідали б стандартам ЄС та враховували специфіку функціонування корпоративного сектору в умовах нестабільності.

Зупинимо увагу на останніх законодавчих змінах, що торкнулися наглядових рад акціонерних товариств. Слід зазначити, що наглядова рада акціонерного товариства є колегіальним органом, що здійснює захист прав всіх акціонерів товариства і в межах компетенції, визначеної статутом акціонерного товариства та Законом України «Про акціонерні товариства», здійснює управління товариством, а також контролює та регулює діяльність його виконавчого органу. Порядок роботи наглядової ради, права та обов'язки її членів, порядок виплати їм винагороди визначаються Законом України «Про акціонерні товариства», статутом акціонерного товариства, положенням про наглядову раду акціонерного товариства, а також цивільно-правовим чи трудовим договором (контрактом), що укладається з кожним членом наглядової ради. Такий договір або контракт від імені товариства підписується уповноваженою загальними зборами особою на умовах, затверджених рішенням загальних зборів. У разі укладення з членом наглядової ради цивільно-правового договору такий договір може бути оплатним або безоплатним.

Відповідно до Закону України від 22.02.2024 р. № 3587-ІХ були внесені зміни до компетенції наглядових рад акціонерних товариств. Зокрема наглядові ради отримали можливість затверджувати стратегічний план розвитку та показників результативності акціонерного товариства, річного фінансового плану та звіту про його виконання, річного інвестиційного плану, інвестиційного плану на середньострокову перспективу (3–5 років) (положення цього пункту не застосовуються до банків, регулювання діяльності яких здійснюється відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Також тепер вони мають змогу надавати пропозиції загальним

зборам акціонерного товариства, у статутному капіталі якого понад 50% акцій належать державі, щодо коротко- та середньострокових фінансових, операційних і нефінансових цілей діяльності, які включаються до листа очікувань власника, зокрема, але не виключно, щодо окремих фінансових показників, а саме коефіцієнтів рентабельності, ліквідності та платоспроможності, а також обсягів виплат на користь держави, бюджетного фінансування та квазіфіскальних операцій. На додачу наглядова рада отримала повноваження в питаннях затвердження звіту та висновків підрозділу внутрішнього аудиту (внутрішнього аудитора) та затвердження декларації схильності до ризиків акціонерного товариства.

Таким чином, ці зміни підкреслюють посилення ролі наглядових рад у стратегічному управлінні акціонерними товариствами та їх відповідальність за фінансову та інвестиційну політику. Розширення компетенції наглядових рад спрямоване на забезпечення більш ефективного контролю за діяльністю виконавчих органів, зокрема через затвердження стратегічних та фінансових планів, а також через посилення аудиторського нагляду, що відповідає європейським підходам до корпоративного управління, які передбачають баланс між управлінськими повноваженнями та механізмами контролю. Особливе значення мають нові можливості наглядових рад щодо формування пропозицій з фінансових та операційних питань для державних акціонерних товариств, що сприяє підвищенню прозорості та ефективності управління державною власністю і підкреслює спрямованість законодавчих змін на вдосконалення корпоративного управління в Україні відповідно до міжнародних стандартів.

УДК 111

Шиян О.Ю.¹, Возняк П.О.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-112 НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Вплив бойових дій на процесуальні строки став однією з найважливіших проблем для правової системи України після запровадження воєнного стану. Для адаптації судової системи до нових реалій та забезпечення прав учасників судових процесів нормативно-правове регулювання зазнало значних змін. Ці зміни стосуються як загальних строків розгляду справ у судах, так і процесуальних дій у кримінальному, адміністративному, господарському та цивільному провадженнях.

По-перше, відповідно до пункту 18 прикінцевих та перехідних положень ЦКУ, під час дії воєнного чи надзвичайного стану, а також упродовж 30 днів після його припинення, позичальники, які прострочили виконання грошових зобов'язань за кредитними договорами, звільняються від відповідальності, передбаченої статтею 625 цього кодексу. Це означає, що вони не зобов'язані сплачувати штрафи чи пеню за прострочення. Таке положення спрямоване на зменшення фінансового навантаження на позичальників, які не можуть виконати свої зобов'язання через об'єктивні труднощі, спричинені війною.

По-друге, згідно з пунктом 19, на період воєнного стану перебіг позовної давності зупиняється. Це дозволяє сторонам цивільних правовідносин зберегти можливість судового захисту, навіть якщо вони не можуть своєчасно звернутися до суду через бойові дії.

По-третє, пункт 20 визначає, що під час воєнного стану та упродовж двох років після його завершення строки, відведені на оформлення спадщини, обчислюються з дня державної реєстрації смерті спадкодавця. Це положення сприяє захисту прав спадкоємців, які можуть зіткнутися з труднощами при оформленні документів через війну.

Загалом внесені до ЦКУ зміни спрямовані на захист прав і законних інтересів осіб у період воєнного стану. Вони адаптують цивільно-правові процедури до кризових умов та створюють правову основу для їхньої реалізації після стабілізації ситуації. Це положення сприяє захисту прав спадкоємців, які можуть стикатися з труднощами у оформленні документів через війну. Загалом, внесені зміни до ЦКУ спрямовані на адаптацію цивільно-правових процедур до кризових умов, захист прав та законних інтересів громадян у період воєнного стану та створення правової основи для стабілізації після завершення надзвичайної ситуації.

Окремо слід звернути увагу на законопроект, що передбачав зміни до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України (ЦПКУ) та Господарського процесуального кодексу України, які стосуються здійснення судочинства в умовах воєнного або надзвичайного стану. Хоча цей законопроект не було ухвалено, його аналіз має значення, особливо щодо процесуальних строків у цивільному судочинстві.

Зокрема, пропонується зміна до частини третьої статті 189 ЦПКУ передбачала більш гнучкі строки підготовчого провадження, що відповідає потребам судової системи під час надзвичайних обставин. Використання поняття «розумний строк» замість фіксованого терміну дозволяє судам адаптувати процес до реальних умов. Водночас така гнучкість може призвести до затягування судового розгляду, тому важливо, щоб суди ретельно обґрунтовували рішення про продовження строків.

Зміни до частин 1 і 2 статті 210 ЦПКУ визначають, що суд має розпочати розгляд справи, по суті, не пізніше ніж через 60 днів із дня відкриття

провадження, а за продовження підготовчого провадження – наступного дня після його завершення. В умовах воєнного чи надзвичайного стану цей строк змінюється: 60 днів від встановлення факту повідомлення учасників та їхньої можливості участі. Ці строки чіткі й передбачувані для стандартного процесу, що сприяє плануванню дій учасників. В умовах надзвичайних обставин адаптація строків забезпечує баланс між безперервністю судочинства та правами сторін.

Частина 2 передбачає, що суд розглядає справу, по суті, протягом 30 днів із моменту початку розгляду, а в умовах воєнного чи надзвичайного стану – у «розумний строк» з урахуванням можливостей учасників. Ця гнучкість необхідна, однак може призвести до затягування процесу. Тому суди повинні обґрунтовано застосовувати норму, щоб не порушувати права на своєчасний розгляд справи.

Ще одним важливим аспектом є доповнення статті 371 новою частиною третьою, згідно з якою в умовах воєнного стану апеляційні скарги мають розглядатися у «розумний строк» з урахуванням можливостей учасників процесу. Такий підхід дозволяє судам працювати навіть за складних обставин, але потребує контролю, щоб уникнути затягування розгляду справ.

Також варто відзначити зміни до розділу XII «Прикінцеві положення» ЦПКУ, які передбачають можливість поновлення пропущених процесуальних строків у разі, якщо причина їхнього пропуску пов'язана з воєнним, надзвичайним станом або карантинном. Це гарантує учасникам судового процесу можливість реалізувати свої права навіть у форс-мажорних обставинах.

Таким чином, зміни у процесуальному законодавстві, викликані воєнним станом, є необхідними для адаптації судової системи до нових реалій. Водночас їхнє практичне застосування потребує ретельного контролю, щоб забезпечити баланс між гнучкістю судових процедур і дотриманням прав учасників процесу.

УДК 343.435(075)

Шиян О.Ю.¹, Головецький М.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-314 НУ «Запорізька політехніка»

ВИНА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ З ФОРМАЛЬНИМ СКЛАДОМ

Традиційно, умисел як форма вини в кримінальному праві відіграє ключову роль у визначенні суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Чинне законодавство України поділяє умисел на прямий і непрямий, що визначено у статті 24 Кримінального кодексу України (далі –

КК). Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Водночас, у кримінальних правопорушеннях з формальним складом такий підхід вимагає додаткового уточнення.

Кримінальні правопорушення з формальним складом характеризуються лише суспільно небезпечним діянням як обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення та визнається закінченим з моменту його вчинення, незалежно від того, чи настали суспільно небезпечні наслідки. Це принципово відрізняє їх від кримінальних правопорушень з матеріальним складом, у яких, крім того, суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою для кваліфікації кримінального правопорушення як закінченого. До кримінальних правопорушень з формальним складом можна віднести, наприклад, ухилення від сплати податків, незаконне носіння чи зберігання зброї, порушення правил адміністративного нагляду, підробку документів та низку інших правопорушень, які криміналізовані незалежно від того, чи призвели вони до певних негативних наслідків.

З огляду на особливості кримінальних правопорушень з формальним складом, застосування класичного визначення прямого умислу, що включає передбачення та бажання суспільно небезпечних наслідків, є проблематичним. Наприклад, у випадку підробки документів особа може усвідомлювати незаконність своїх дій та бажати їх вчинення, проте вона не завжди передбачає конкретні наслідки чи має на меті заподіяння суспільної шкоди. Аналогічно, особа, яка зберігає зброю без належного дозволу, діє свідомо, але може не мати на меті заподіяння шкоди суспільству чи конкретним особам.

Така ситуація створює труднощі у правозастосуванні. Якщо суворо дотримуватися чинного визначення прямого умислу, то у багатьох випадках кримінальні правопорушення з формальним складом не відповідатимуть його критеріям, оскільки особа може не передбачати чи не бажати суспільно небезпечних наслідків. Водночас, притягнення до відповідальності за такі кримінальні правопорушення можливе лише за наявності вини, і в ситуації з формальними складами вона найчастіше виражається саме у прямому умислі, оскільки особа свідомо та добровільно вчиняє протиправне діяння.

Отже, існує необхідність законодавчого уточнення поняття прямого умислу щодо кримінальних правопорушень з формальним складом. Пропонуємо таке формулювання статті 24 КК: «Прямим є умисел, якщо особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності) та бажає вчинити це діяння, незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків.». Запропоноване формулювання чітко розмежовує умисел щодо кримінальних правопорушень з матеріальними та формальними складами, виключаючи з визначення прямого умислу вимогу передбачення і

бажання суспільно небезпечних наслідків у випадках, коли такі наслідки не є обов'язковою складовою кримінального правопорушення. Це дозволить уникнути правових колізій, спростить кваліфікацію кримінальних правопорушень з формальним складом і підвищить ефективність правозастосування.

Таке уточнення має як теоретичне, так і практичне значення. З одного боку, воно сприятиме більш точному розумінню категорії умислу в кримінальному праві, враховуючи особливості різних складів кримінальних правопорушень. З іншого боку, це дозволить уникнути ситуацій, коли особа, яка свідомо вчинила кримінальне правопорушення з формальним складом, могла б уникнути відповідальності через формальне невідповідність класичному визначенню прямого умислу.

Крім того, така зміна узгоджується з міжнародною правовою практикою. У кримінальному законодавстві багатьох країн розмежовується умисел щодо кримінального правопорушення з матеріальним та формальним складом. Наприклад, у правових системах країн континентального права поняття умислу часто деталізується залежно від характеру конкретного кримінального правопорушення. Це дозволяє забезпечити більш точну правову оцінку діянь і уникнути ситуацій, коли особа, яка явно вчинила кримінально каране діяння, могла б уникнути відповідальності через складнощі у кваліфікації її намірів.

Таким чином, пропонуване уточнення статті 24 КК має на меті підвищення правової визначеності та ефективності кримінального законодавства. Воно дозволяє уникнути помилкової правової оцінки кримінальних правопорушень з формальним складом та забезпечує чітке розмежування між умислом у кримінальних правопорушеннях з матеріальним і формальним складом. Це сприятиме справедливій та обґрунтованій кримінально-правовій кваліфікації діянь, відповідності правозастосування реальним обставинам вчинення кримінального правопорушення і, зрештою, підвищенню ефективності кримінального законодавства в цілому.

СЕКЦІЯ «ПОЛІТОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ТА ПРАВО»

УДК 342.7 (477)

Кириченко В. М.

доц. НУ «Запорізька політехніка»

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Важливе значення для відновлення здоров'я, фізичних і розумових здібностей працівників має право на відпочинок, яке закріплене в міжнародних документах у сфері прав людини, а також у різних формулюваннях в конституціях Азербайджану, Андорри, Болгарії, Вірменії, Італії, Латвії, Литви, Люксембургу, Північної Македонії, Молдови, Польщі, Португалії, Сан-Марино, Сербії, Словаччини, Туреччини, Угорщини, Франції, Хорватії та Чорногорії.

Ретельний аналіз конституцій зазначених європейських держав засвідчив, що в переважній їх більшості право на відпочинок викладено як складова права на працю. У той же час в конституціях Азербайджану, Вірменії, Латвії і Литви розглядуване право виокремлено в окрему статтю. Але, незважаючи на значну розмаїтість конституційних норм різних європейських держав щодо права на відпочинок, слід відзначити, що між ними простежується певна схожість у принципах регулювання цього права, здійснюється імплементація норм міжнародно-правових актів з прав людини у національне законодавство.

Слід звернути увагу й на те, що в конституціях європейських держав живається різна термінологія щодо позначення суб'єктів права на відпочинок. Так, у конституціях Азербайджану, Андорри, Вірменії, Сербії суб'єктом досліджуваного права є людина, яка позначена безособовим терміном “кожен” або “кожна людина”, у конституціях Португалії і Туреччини закріплено термін “усі трудящі”, у конституціях Литви і Північної Македонії – “кожен працюючий”, в конституціях Словаччини і Польщі – “працівник”, у Конституції Італії – “трудящі”, у Конституції Хорватії – “кожен працівник”, у Конституції Болгарії – “працівники та службовці”, а в Конституції Латвії – “працюючі”.

Також законодавці деяких європейських держав на конституційному рівні закріпили й деякі умови здійснення права на відпочинок. Зокрема, це Азербайджан, Вірменія, Італія, Хорватія, Північна Македонія, Литва, Сербія, Латвія, Польща. Крім того, у конституціях Азербайджану та Словаччини зазначено, що ці умови гарантуються законом.

Таким чином, узагальнюючи зміст положень конституцій європейських держав можна зробити висновок, що в переважній їх більшості право на відпочинок викладено як складова права на працю. Лише в деяких

європейських державах це право виокремлено в окрему статтю. Але, незважаючи на значну розмаїтість конституційних норм різних європейських держав щодо права на відпочинок між ними простежується певна схожість у принципах регулювання цього права, здійснюється імплементація норм міжнародно-правових актів з прав людини у національне законодавство.

УДК 342.7 (477)

Кириченко Ю.В.

проф. НУ «Запорізька політехніка»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Закріплення прав і свобод людини і громадянина передбачає й існування відповідних конституційних обов'язків держави, які визначають міру належної поведінки органів публічної влади та їх посадових осіб, підлягають обов'язковому виконанню та спрямовані на створення умов, що забезпечують достатній життєвий рівень і вільний розвиток особистості.

Права і свободи людини і громадянина розглядаються як кінцева мета втручання держави у громадське життя і одночасно є межею такого втручання. Тобто свобода людини у правовій державі не може бути абсолютною, оскільки вона обмежена і регламентована Конституцією та законами України, а також інтересами і правами інших людей. Від людини вимагається дотримання всіх правових приписів і виконання кожним його обов'язків перед державою та суспільством. Належне виконання кожною людиною своїх обов'язків є необхідною умовою та гарантією здійснення прав і свобод інших людей, оскільки забезпечує інтереси держави і суспільства. Разом з тим, саме держава є одним із важливих факторів, які визначають наявність і реалізацію прав і свобод людини. При цьому держава має обов'язок дотримуватись, захищати та забезпечувати права і свободи людини і громадянина насамперед через схвалення ефективних нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання порушення цих прав і свобод.

Отже, держава на конституційному рівні не лише закріпила права і свободи людини і громадянина, а й зобов'язалася по-перше: юридично охороняти визнані нею невід'ємні права і свободи людини і громадянина від можливих протиправних посягань; по-друге – захищати, у тому числі і в судовому порядку, права і свободи у випадку їх незаконного порушення, а також сприяти скорішому і, за можливості, повному відновленню порушеного права та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності; по-третє – держава взяла на себе певні зобов'язання зі створення сприятливих умов і справжніх можливостей для їх ефективного забезпечення.

Не менш важливим моментом є те, що Конституція України не тільки обмежила вплив держави на встановлені права і свободи людини і громадянина, але й докорінно змінила роль і відповідальність самої держави та її органів перед людиною за свою діяльність. При цьому слід зазначити, що особливістю цієї відповідальності є те, що вона може застосовуватись за умов, коли норми права взагалі не порушуються.

Перспективна відповідальність полягає в тому, що держава має створювати різноманітні умови, які необхідні для здійснення прав і свобод людини і які відображені в тих конституційних приписах, в яких зафіксовано що: 1) держава гарантує; 2) держава забезпечує; 3) держава створює умови; 4) держава дбає; 5) держава сприяє; 6) держава заохочує. А ретроспективна відповідальність полягає в тому, що держава зобов'язана відшкодувати матеріальні чи моральні збитки, що спричинені порушенням прав і свобод людини і громадянина внаслідок прийняття незаконних рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Отже, необхідно відзначити, що всі обов'язки держави, сформульовані в нормах Конституції України як мета, основні завдання та напрями (функції) діяльності держави і змістовно пов'язані з системою інших конституційних обов'язків. При цьому особливу увагу необхідно звернути на застосуванні в тексті Основного Закону України законодавчої техніки та формулюванні понять і термінів, зокрема дієслів (слова, які повинні відображати реальні дії, визначені тією чи іншою статтею Конституції), що подані в невизначеній формі недосконалої дії, тобто у формі констатації, яка нікого та ні до чого не зобов'язує. І тому в самому положенні норм Конституції України необхідно чітко вказувати, який орган державної влади зобов'язаний (повинен) виконувати той чи інший обов'язок держави.

УДК 321.7

Постол О.Є.

проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ КОНСОЛІДОВАНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ

У житті суспільства цінності виконують важливу роль інтегруючих, соціалізуючих, комунікативних основ шляхом регуляції соціальних відносин у вигляді специфічних систем норм контролю, соціальних інституцій та орієнтирів щодо цілеспрямованих дій людини. «Саме політичні цінності є основою формування та виконання стратегії національного розвитку, ідеології державотворення, державної політики, прийняття законів й управлінських

рішень. Слід розуміти, що, коли ключові політичні цінності стануть чітко визначеними орієнтирами розвитку нації та держави для переважної більшості громадян українського суспільства і коли громадяни впевнені, що чинна влада дотримується стратегічної мети суспільного розвитку під час реалізації державної політики, тоді можна буде розраховувати на підтримку громадян у спільній роботі з розбудови майбутнього справедливого суспільства. Таким чином, головне завдання держави в цьому контексті полягає в формуванні національно-ціннісної основи суспільства.

Безповоротний перехід до демократичної консолідованої соціальної системи відбувається за умови принципових змін на чотирьох основних рівнях: перший рівень – ідеологія, другий – інститути, третій – громадянське суспільство, четвертий – культура. Рівень 1: Ідеологія. Це рівень нормативних переконань про правильність чи неправильність демократичних інститутів і підтримуючих їх ринкових структур. Демократичні суспільства не можуть вижити, якщо люди не вірять, що демократія є легітимною формою правління. Перший рівень є сферою національної самосвідомості, у якій зміни сприйняття легітимності можуть відбутися зовсім несподівано. Рівень 2: Інститути. Ця сфера включає конституції, судові системи, партійні системи, ринкові структури і т.п. Інститути змінюються не так швидко, як ідеї в тому, що стосується легітимності, але ними можна маніпулювати за допомогою державної політики. Рівень 3: Громадянське суспільство. Це царство спонтанно створених соціальних структур, окремих від держави, що лежать в основі демократичних політичних інститутів. Ці структури оформляються ще повільніше, ніж політичні інститути. Вони менше піддаються маніпулюванню з боку державної політики і часто перебувають у зворотній залежності від державної влади, посилюючись по мірі відступу держави і навпаки. Рівень 4: Культура. Цей найглибший рівень включає такі явища, як структура сім'ї, релігія, моральні цінності, етнічна свідомість, «громадянськість» і партикулярні історичні традиції. Подібно до того як демократичні інститути покояться на здоровому громадянському суспільстві, громадянське суспільство, у свою чергу, має попередників і передумови на рівні культури. Боротьба, яка допоможе визначити долю ліберальної демократії, буде вестися не із-за природи інститутів, з приводу чого вже значною мірою досягнуто консенсусу у всьому світі. Справжня битва відбудеться на рівні культури, а отже – пріоритетів цінностей.

Усі країни, навіть найрозвиненіші, так або інакше знаходяться в процесі перманентних соціальних змін. Частина з них проходить транзицію від постіндустріального і посткапіталістичного суспільства до інформативного, постмодерністського суспільства. Про це свідчать результати сьомої хвилі світового дослідження цінностей (World Values Survey). На рівні індивіда максимізація економічних успіхів поступово втрачає пріоритет: для зростаючої частини населення куди більше значущими стають самовираження і прагнення

до осмисленої праці. Змінюються і мотивації в праці: максимізація доходів як головний пріоритет все очевидніше поступається місце міри задоволеності самим процесом труда.

Реакція українців на широкомасштабну воєнну агресію РФ дає можливість стверджувати, що в Україні сформувалася громадянська політична нація. Тривалий характер випробувань для країни в цілому, і українського суспільства зокрема, порушує питання про стійкість і збереження внутрішньої солідарності. Війна не лише руйнує, але й формує в українському суспільстві нові якості, видозмінюючи країну зсередини. Ці зміни мають різноспрямований характер і можна твердити про помітне посилення потреби українців у самоідентифікації та єднанні.

Отже, ключовим чинником трансформації політичного простору України вже сьогодні є саме українське суспільство, яке змінюється під впливом війни. Відкритість, конкуренція, лібералізація, демократичність, розвиток інститутів громадської участі – всі ці вимоги є, водночас, критеріями європейської та євроатлантичної інтеграції України. Остання, як демонструють результати соціологічних опитувань, з точки зору більшості українців також є цілком найближчого майбутнього.

УДК 316

Орлянський В.С.

проф. НУ «Запорізька політехніка»

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОСНОВА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ознак демократизації українського суспільства існує багато і вони різні. Війна, особливо в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, різко прискорила перебіг цілого ряду соціальних процесів, на які в умовах миру знадобилося б значно більше часу.

Швидкий прояв нових елементів в українському суспільстві можна пояснити лише тим, що передумови вже давно визрівали, суспільство вже було готове до необхідних змін.

Прикладом таких нових соціальних процесів можуть бути дві громадські організації, а саме «Добробат» та «Будуємо Україну разом», які були породжені війною, але свою діяльність вони спрямовували на побудову нової України. Ці громадські організації виникли на хвилі необхідності відновлення всього зруйнованого війною, проте вже в перші місяці своєї діяльності у них почали виявлятися нові риси.

У зазначених громадських організаціях чітко уявили собі, що відновлення зруйнованого має стати самоціллю, необхідно відтворювати

зруйновані спільні духовні цінності, взаємодію з громадами, ідею громадського служіння, вирішення суспільних потреб і необхідність особистого розвитку.

Розробка широкого спектру волонтерських програм давала можливість молоді вибрати для себе прийнятні форми своєї участі. Найбільш оптимальною формою для реалізації поставлених завдань були молодіжні волонтерські табори. В умовах таборів відбувалося системне об'єднання волонтерства та саморозвитку, закріплення практичних навичок та соціальної мобільності. Вдало підібрана форма спільної діяльності дозволила закладати основи для формування розуміння персональної відповідальності у відновленні громад, як процес формування держави на різних рівнях. Розвиток лідерства – ще одне завдання, яке реалізують такі табори. В них волонтери отримують можливість розвивати свої знання та уміння, ставати майстрами, келтлідерами.

Новизна подібних організацій України полягає в тому, що в них закладено механізм саморозвитку, вдосконалення, здатність до трансформації своїх форм, залежно від виявлених завдань. Без вказівок з боку, особливо з боку держави, організації самостійно виявляють найбільш болючі сегменти суспільства, так само самостійно спрямовують свою діяльність саме туди. Пропускаючи через себе молодих людей, вони заряджають їх не просто новими ідеями, вони стають носіями ідей нового суспільного устрою. Саме тому діяльність таких організацій, які виконують гігантський об'єм роботи з перетворення основ українського суспільства, можна назвати прорабами нового українського громадянського суспільства

УДК 316.422

Резанова Н. О.

доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬСТВІ

Інновації все частіше виконують роль основного інструменту для вирішення проблем, що виникають в суспільстві, та задовольняють зростаючі потреби соціуму за допомогою створюваних нововведень, а також виступають необхідною умовою його розвитку та оновлення.

Посилення конкуренції призвели до того, що потік інновацій стає все більш цілеспрямованим і відтвореним на постійній основі, а рівень розвитку країн починає оцінюватися за їх інноваційною спроможністю. У зв'язку з цим, учені заговорили про перехід найбільш передових країн світу до нового типу цивілізаційного розвитку, який знаменує собою черговий крок у

поступальному розвитку західного суспільства, а в перспективі стає орієнтиром для всього світу.

Слід наголосити, що спочатку інноваціями називали явища культури, яких не було на попередніх стадіях розвитку суспільства, але які з'явилися на даній стадії, закріпилися в ній як у знаковій формі, так і у змінах способів і результатів людської діяльності. Потім проблематику інновацій досліджувала економічна наука, що вважала інновації основним джерелом розвитку економіки на її певній стадії. Економічною теорією поняття інновацій було звужено до їх окремого виду. Цим пояснюється той факт, що в зарубіжній і вітчизняній науковій літературі найчастіше ми стикаємося поки з вузьким трактуванням інновацій, коли у розумінні інновації домінує науково-технічний аспект, що стосується створення та виробництва нової продукції, нововведень у технології, що сприяють стрімкому досягненню комерційного ефекту.

Інновації супроводжували людство протягом усієї його історії, однак вони довгий час залишалися за бортом наукових досліджень і стали об'єктом вивчення порівняно недавно, на межі XIX-XX століть. Саме до цього часу відноситься поява категорії «інновація» і його подальша розробка та семантичне збагачення. Інновація (від пізньолатинського *innovatio* - новація, нововведення) в широкому сенсі слова означає новий спосіб що-небудь робити. Поняття інновації включає в себе відкриття - приріст знання і винахід - новий спосіб використання існуючих знань. Вперше термін «інновація» почав використовуватися в антропології та етнології в XIX ст. і означав процес введення елементів однієї культури в іншу. Інновації, що відбуваються в одній сфері життя соціуму можуть викликати зовсім несподівані зміни і в інших сферах. Значний вплив на суспільство можуть здійснювати нововведення у сфері культури і особливо ідеології. Вважається, що віра в неминучість прогресу сприяла розвитку Європи в XVII- XIX століттях. Нововведення, як необхідні умови змін, відіграють все більшу роль у нашому житті. З'явився навіть новий науковий напрям «інноватика», найбільш важлива проблема якої - вивчення процесів поширення нововведень. Сам процес поширення інновацій всередині соціальної системи, а також їх рух між підсистемами називається дифузія. Якщо в минулі часи процес поширення будь-якого нововведення займав кілька століть, то в кінці XX століття розвиток засобів комунікацій, зняття інформаційних бар'єрів посприяли різкому прискоренню процесів дифузії. Так, «великий дифузійний стрибок» кінця XX століття пов'язаний з розвитком комп'ютерних мереж зв'язку.

Таким чином, інновації виступають необхідною умовою розвитку соціуму, з'єднуючи досягнення науки і можливості виробництва, вони задовольняють соціальні потреби за допомогою створюваних нововведень.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Формування позитивного іміджу політичного лідера є одним з вирішальних чинників його успішної діяльності та перемоги на виборах. Імідж є багатовимірним явищем, що складається з реальних характеристик особистості, інтерпретованих через призму інформаційного простору, політичних комунікацій та очікувань суспільства. В умовах зростаючого впливу медіа та цифрових технологій процес формування іміджу потребує ретельного аналізу та наукового осмислення.

Питанням формування іміджу політичних лідерів присвячено значну кількість праць як зарубіжних, так і українських дослідників. Серед зарубіжних науковців слід відзначити: Мюррея Едельмана, який аналізував політику як символічне конструювання реальності; Джозефа Найя, що досліджував «м'яку силу» як компонент впливу лідера; Жана Бодріяра і його теорію симулякрів, яка пояснює медіа-образ як домінуючу над реальністю; Маргарет Скаммелл, яка розглядала роль маркетингу та комунікацій у політичному іміджмейкінгу. Серед українських дослідників варто відзначити: В. Лісничу, яка аналізує імідж політика в контексті політичного брендингу; Н. Костюченко, що досліджує вплив медіа на суспільно-політичну свідомість; А. Кулика, який вивчає особливості лідерства в умовах трансформації українського політичного простору; О. Бебика, відомого спеціаліста в сфері політичної комунікації та PR.

Серед основних факторів, що впливають на імідж політичного лідера, можна виділити такі:

1. Особистісні характеристики. До них належать: харизма, комунікативні навички, риторичні здібності, зовнішній вигляд, манера поведінки. Вони формують первинне враження про лідера і можуть істотно впливати на рівень довіри до нього. Як зазначає В. Лісничу, «особистісний імідж політика є початковою точкою формування цілісного політичного бренду, в якому гармонійно поєднуються раціональне та емоційне» [1, с. 42].

2. Політична програма та ідеологія. Ідеї, які пропагує лідер, мають відповідати потребам і цінностям цільової аудиторії. Змістове наповнення політичних меседжів має бути зрозумілим, логічним і послідовним.

3. Роль медіа. Мас-медіа – один з головних інструментів у створенні й трансляції іміджу. Телебачення, друковані ЗМІ, інтернет-ресурси формують громадську думку, акцентуючи увагу на окремих рисах політика.

4. Соціальні мережі. У сучасних умовах саме соціальні платформи є полем боротьби за увагу виборців. Вони дозволяють лідерам формувати «близькість» із аудиторією, активно комунікувати з громадськістю, оперативно реагувати на виклики. Як слушно зазначає Дж. Най, «ефективний політичний імідж у XXI столітті – це поєднання м'якої сили, цифрової відкритості та стратегічної автентичності» [2, с. 116].

5. Політичні технології. Використання політтехнологій, таких як брендинг, маніпуляція символами, емоційні апеляції, сприяє створенню цілісного та привабливого образу лідера.

6. Соціокультурний контекст. Сподівання громадян, національні традиції, історичний досвід країни – усе це впливає на те, який імідж буде сприйнятий як «достойний» і «автентичний».

7. Антиреклама та криза довіри. Негативні кампанії з боку опонентів, скандали, інформаційні атаки можуть суттєво змінити громадське сприйняття політика, особливо в умовах низького рівня критичного мислення у частини населення.

Таким чином, імідж політичного лідера формується під впливом комплексу факторів, серед яких вирішальну роль відіграють медіа, особистісні риси, комунікаційна стратегія та соціальний контекст. Для досягнення політичного успіху важливо не лише володіти позитивними якостями, але й уміло їх презентувати в інформаційному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лісничка В.І. *Політичний імідж лідера в системі брендування політичної сили*. – Київ: Центр політичних досліджень, 2017. – 112 с.

2. Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. – New York: Public Affairs, 2004. – 191 p.

УДК 323.2

Волобуєв В.В.

доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ: ЗМІСТОВНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО МОДЕРНУ

Аналіз прикладів успішної організації класових, партійних та навіть латентних об'єднань виявить серед детермінант успіху освітні компоненти ідеологічного впливу. Відсутність знань, або їх низький рівень чи не значний вплив розкривають свідомість мас і індивіда для емоцій, суспільство може задовольнятися ними або навіть боротися за них: чи не тому в нашій політичній історії так багато майданів, та немає результату? Українці дуже

емоційні, а мали б уже сповідувати номіналізм, національний номіналізм мав би стати визначальною рисою нашої політичної свідомості.

В сенсі національних інтересів ми і визначили перелік понять, які прагнемо розкрити. Мова буде йти про війну, патріотизм, ворога та перемогу - це частина настільки важливих питань у житті українського суспільства, що їх обговорення та засвоєння – тобто перетворення на знання, - приведуть до якісних змін, тобто вони і є модерн.

Війна. В теорії політики міжнародних відносин можна знайти незвичне визначення терміну «війна» - вища форма відносин між державами; тобто, відносини між державами - це безумовне, це - рівень онтології. Довгий час практика української дипломатії показувала нездатність політичного керівництва досягнути необхідний рівень стосунків з судніми державами, а некомпетентне суспільство час від часу підтримувало ті чи інші «вектори». На додаток, вислів Наполеона про те, що географія – це доля, мали б давно попередити нас і про те, що війна буде обов'язково; і про те, з ким нас зведе доля. Але - не сталося; і політична культура нашого суспільства, не впоравшись з векторами розвитку, опустилася до емоцій вибору «Вікторів». Неосвідченні суспільства провокують війни, бо початок війни – це емоція передчуття перемоги, що з легкістю заміщує важке визнання нездатності зрозуміти щось. Спершу це захоплює агресора, а згодом – і жертву. Поки ми йдемо цим шляхом.

Патріотизм. Насправді - це феномен, що є дуже складним для аналізу. Якщо це риса, то вона має бути притаманна індивіду рівня особистості. В той же час, будь-що політичне розуміється саме через об'єднання, згуртованість багатьох. В Давньому Римі, наприклад, патріотизм спирався і виховувався на уявленні про особливу богообраність усього римського народу; визнання величного статусу всього народу забезпечувалося тим же Римом, і - породжувало відповідно прагнення громадян цінувати і берегти свою державу.

Якщо ж патріотизм - це уявлення, то воно має формуватися державою в певний спосіб. Тут ми маємо вказати на, принаймні, дві проблеми: по-перше, народ в Україні не відчуває себе «богообраним»; по-друге, рівень громадянської компетенції не дозволяє йому по-справжньому цінувати і берегти свою державу.

Патріотизм має проявлятися не лише під час війни, а набагато раніше - в нетерпимості до корупції; в боротьбі за гідну заробітну платню, високі пенсії, безпечне середовище; в пошуку, підтримці та контролі еліт, тобто, дійсно - щоб бути патріотом, треба мати свій Рим.

Ворог. Інформаційний простір зараз заповнений новинами, аналітичними звітами, прогнозами стосовно війни росії проти України; сама країна-агресор, її лідер в соціальних мережах описані з маленької літери і

проаналізовані як негідники, орки та свинособаки. Та в даній спробі проаналізувати поняття про нашого ворога, яке все ще знаходиться на рівні феномену, ми хочемо звернути увагу на одну особливість його появи взагалі, що до цього часу не вивчена і, свідомо чи ні, - залишається поза обговоренням.

Аналіз історичного шляху російської державності вказує на традицію залучення фахової бюрократії ззовні; в часи радянського ладу столиця висмоктувала кращі управлінські кадри з усіх республік. Після розпаду радянської імперії росія залишилася одна, такою якою була завжди і є зараз: дикою, некомпетентною, психічно травмованою нацією. Покинutoю нацією. Джон Рональд Руэл Толкієн наголошував, що орків створила людина. Українці, та й світ взагалі, прогледіли свою місію; ми мали б доглянути та навчити сусідній народ бути людьми. Так би і сталося, якби нам вистачило політичної освіченості в розумінні глобалізаційних процесів, в питаннях війни і миру, якби ми були завжди і вчасно патріотами свого Риму.

Перемога. Зміст цього поняття має складатися принаймні з двох взаємозалежних частин.

По-перше, на наш погляд, перемогою мають стати нові суб'єктні права і можливості України у стосунках з іншою державою. Це має стати головним змістом, яким слід наповнити категорію «перемога», бо «вихід на кордони» або «план» що відомий на зараз лише державам-партнерам, наче ми в цьому процесі не є залучені, - не пояснюють зміст як переможного майбутнього, так і шляху до нього.

По-друге, перемогою мають стати нові суб'єктні права і можливості громадян у стосунках з власною державою: ревізія національної еліти, зміна політичного класу, утилітарність прав і свобод.

УДК 329 (477)

Соколенко Ю. М.

старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ

Політичні партії займають значне місце в політико-правовій системі України і є породженням і частиною громадянського суспільства та невідмінним елементом сучасних демократичних режимів. Політичні партії як масові організації виникли в другій половині XIX ст. як наслідок буржуазних революцій, обмеження або ліквідації абсолютних монархій, утвердження конституціоналізму, посилення ролі представницьких органів державної влади та зростанням робітничого руху. Робочий клас створював політичні партії для захисту своїх корінних інтересів. З цього часу політичні партії

починають не лише вести ідеологічну роботу в суспільстві, але й відкрито боротися за державну владу. При цьому слід зазначити, що процес створення сучасних масових політичних партій відбувався одночасно з формуванням представницьких інститутів і поширенням виборчого права, тобто з переходом більшості країн світу до прямих, рівних і загальних виборів при таємному голосуванні.

Слід наголосити, що політичні партії здійснюють свою діяльність у всіх європейських державах. Не є виключенням й Україна. Партії є активними учасниками політичного життя, а партійна конкуренція часто визначає напрями розвитку держави. Через політичні партії відбувається участь народу в управлінні суспільними справами. Виражаючи інтереси різних соціальних спільнот, політичні партії стають свого роду сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством. Таким чином, певною мірою усувається монополізм держави як політичного органу управління суспільством.

Варто відзначити, що політичні партії виконують ряд життєво важливих функцій, в яких відображається їх реальна роль у політичній системі суспільства та їх соціальне призначення. Тобто, функції політичних партій – це основні напрямки та види їх діяльності, що випливають із їхніх цілей та завдань, визначають сутність і соціальне призначення цього політичного інституту та реалізуються в закріплених чинним законодавством формах і методах.

Отже, враховуючи викладене можна констатувати, що політичні партії займають особливе місце в політико-правовій системі України і є частиною громадянського суспільства та неодмінним елементом сучасних демократичних режимів.

УДК 316.334.3

Резанова Н. О.¹, Широков О.О.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. БК-614 НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Загальновідомо, що суспільство складається з багатьох груп, які у свою чергу складають масу, а самі групи складаються з індивідів і в кожній групі є головний, той хто переймається бажаннями групи, визначає ціль об'єднання людей і керує цією групою. Фундамент закладають батьки, виховання та сім'я відіграють важливу роль у житті кожної людини а також це перші соціальні відносини, батьки закладають ґрунт для подальшого розвитку і

від цього залежить як буде розвиватися дитина, а також у суспільстві існує певний стандарт сім'ї і за допомогою цього можна визначити рівень розвитку суспільства.

Також важливим етапом є здобуття людиною освіти, у цей період відбувається соціалізація людини, вона потрапляє у нову соціальну групу, пізнає новий світ, отримує нові обов'язки, нові можливості. Саме у період навчання здобуваються навички спілкування та перший свідомий погляд на життя. Крім того, навчання відіграє особливу роль у житті як людини, так і суспільства в цілому.

Сучасне суспільство є занадто розбещеним через що втрачається жага до розвитку, більшого значення набули розваги, сама соціальна культура стала спрямована на задоволенні власних бажань, інстинктивних, бажання у задоволенні, забагато речей не мають навіть необхідності, але мають цінність, змінилися моральні цінності через що йде занепад моральний, і той самий безмежний інтернет, який мав призначення покращити життя людей, полегшити доступ до інформації і зробити здобуття інформації більш швидким та доступним став розвагою, ресурсом з розвагами і допомагає здебільшого деградувати ніж розвиватися, але це не провина ресурсу інтернет, це лише інструмент, проблема у людях, у їх потребах, зараз люди живуть за культурою споживання, вони лише споживають але не створюють, бездумно споживають, навіть якщо немає необхідності, суспільство не розвивається не тому що це складно, або хтось заважає цьому процесу, а тому що самі люди цього не бажають, вони бажають задовольнити свої потреби: купити одне, друге, третє і так забуває взагалі про себе і для чого живе, ця проблема лише у мізках людей, маючи можливість розвиватися у всіх напрямках вона обирає лише один, маючи безліч можливостей до різної інформації не використовує майже нічого.

Отже, існують люди які бажають розвиватися і приваблюють до себе людей, здобувають популярності не менше за розваги і виконують свою важку роботу, вони намагаються рухати суспільство уперед, відкрити очі людям, такі люди є і будуть завжди і тому прогрес, розвиток не можливо зупинити.

УДК 316.775:32

Попович Я.М.¹, Федорченко К.С.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. Ю-211 НУ «Запорізька політехніка»

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ Й ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

У сучасному демократичному суспільстві діалог між політичною владою та громадянами є необхідною умовою ефективного державного управління, зміцнення довіри до інституцій та забезпечення стабільності

політичної системи. Комунікативна взаємодія виступає не лише каналом обміну інформацією, а й важелем впливу громадськості на ухвалення рішень. В умовах цифровізації та зростання ролі громадянського суспільства формуються нові механізми взаємодії, що потребують наукового осмислення. Метою цього дослідження є аналіз сучасних форм та інструментів комунікації між владою та суспільством, а також визначення чинників, які впливають на їхню ефективність.

Проблематику комунікативної взаємодії між владою та громадянським суспільством активно розробляють як українські, так і зарубіжні науковці. Серед українських дослідників варто відзначити Миколу Михальченка, Олену Петренко, Ігоря Кіяка. Серед зарубіжних – Юргена Габермаса, Мануеля Кастельса, Роберта Д. Патнема. Їхні праці створюють концептуальну базу для аналізу механізмів діалогу між державою та суспільством у демократичних системах.

Комунікація між політичною владою та громадянським суспільством є ключовим чинником забезпечення легітимності влади, ефективності державної політики, а також суспільного контролю. Ефективна взаємодія передбачає відкритість, двосторонній діалог, участь громадян у прийнятті рішень, а також механізми зворотного зв'язку.

Сучасні механізми взаємодії включають:

Інституційні (громадські ради при органах влади, публічні слухання, електронне урядування);

Інформаційно-комунікаційні (ЗМІ, соціальні мережі, інтернет-платформи для звернень і петицій);

Правові (законодавчі механізми участі громадян у політичному процесі);

Громадські ініціативи (волонтерські рухи, аналітичні центри, ОГС тощо).

Юрген Габермас зазначав: «Публічна сфера – це місце, де формується громадська думка, і лише через комунікацію вона може впливати на політичні рішення» [1]. Натомість український дослідник І. Кіяк підкреслює:

«Діалог між владою і громадянами – це не просто обмін інформацією, а процес формування довіри, без якої неможлива демократія» [2].

Наявність розвинутого громадянського суспільства та прозорих комунікаційних каналів зменшує ризики соціальної напруги, сприяє підзвітності влади та забезпечує сталий розвиток політичної системи. Водночас, існує низка викликів, зокрема: низький рівень політичної культури, недовіра до інституцій, маніпуляція інформацією у медіа-просторі.

Для подолання цих викликів важливими є такі кроки:

розвиток медіаграмотності серед населення;

прозорість роботи органів влади;

підтримка незалежних ЗМІ та інституцій громадського контролю;
розширення електронних інструментів участі (е-демократія).

Особливу роль у сучасній комунікації відіграють цифрові технології та соціальні мережі, які відкрили нові можливості для громадської участі та мобілізації. Онлайн-платформи дозволяють громадянам звертатися до органів влади, ініціювати петиції, організовувати флешмоби або кампанії тиску. Водночас, цифрова взаємодія породжує і нові ризики – дезінформацію, тролінг, використання ботів та загрозу маніпуляцій громадською думкою. Тому держава має забезпечити кібербезпеку і сприяти розвитку критичного мислення серед громадян.

Окремо варто виділити роль інститутів громадянського суспільства – громадських організацій, аналітичних центрів, профспілок, ініціативних груп. Вони виступають посередниками між суспільством і владою, доносячи позицію громадян до політичних еліт. Крім того, вони здійснюють експертну оцінку державної політики, контролюють дотримання прав людини, проводять адвокаційні кампанії. Ефективна взаємодія між цими інститутами та державними органами підвищує якість управлінських рішень і сприяє формуванню політики, орієнтованої на потреби громадян.

Комунікативна взаємодія між владою та громадянським суспільством має стати не винятком, а нормою політичного процесу. Лише через ефективний, відкритий та інституціоналізований діалог можлива побудова демократичної, підзвітної та ефективної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Габермас Ю. Структурні перетворення публічної сфери. Київ: Основи, 2000.
2. Кіяк І. Громадянське суспільство в комунікативному вимірі. Львів: ПАІС, 2012.

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному та
мережному режимах

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2025 **Юридичний факультет**

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих вчених та аспірантів

14–18 квітня 2025 року

Один електронний оптичний диск (DVD-ROM); супровідна документація.
Тираж 100 прим. Зам. № 962.

Видавець і виготовлювач
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Університетська, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.